

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEĞER ve BÖLÜŞÜM SORUNUNA
PIERO SRAFFA YAKLAŞIMI

Halil Aksu

123

(Doktora Tezi)

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Bursa - 1985

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
SİMGELER DİZELGESİ.	I- V
GİRİŞ	1- 8

B Ö L Ü M I

P. SRAFFA'NIN ÖNCÜLLERİ	9-10
I- KLASİK DEĞER VE BÖLÜŞÜM TEORİLERİ.	10
A- ADAM SMİTH'İN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ.	10-11
1. Değer Teorisi.	11-14
2. Bölüşüm Teorisi.	15-17
B- DAVID RİCARDO'NUN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ.	17
1. Değer Teorisi.	17-19
2. Bölüşüm Teorisi.	19-23
C- J. STUART MİLL'İN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ.	23-24
1. Değer Teorisi.	24
2. Bölüşüm Teorisi.	24-28
II- KARL MARX'İN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ.	28
A. DEĞER TEORİSİ.	28-36
B. BÖLÜŞÜM TEORİSİ.	36-38
III- LEON WALRAS'İN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ.	38
A. DEĞER TEORİSİ.	38-43
B. BÖLÜŞÜM TEORİSİ.	43-44

B Ö L Ü M II

P.SRAFFA ANALİZİ.	45
I- DEĞER, FİYAT ve BÖLÜŞÜM KAVRAMLARININ SRAFFA ANALİZİNDEKİ ANLAMLARI.	46-47
A- ÜRETİLEN MALLARIN TUMÜNÜN TÜKETİLDİĞİ MODELDE DEĞER, FİYAT ve BÖLÜŞÜM	47

1. İki Malın Üretilip Tümünün Tüketildiği Modelde	
Değer, Fiyat ve Bölüşüm.	47-50
2. (N) Malın Üretilip Tümünün Tüketildiği Modelde	
Değer, Fiyat ve Bölüşüm.	50-51
B- ÜRETİLEN MALLARIN TÜMÜNÜN TÜKETİLMEDİĞİ MODELDE	
DEĞER, FİYAT VE BÖLÜŞÜM	52
1. İki Malın Üretilip Tümünün Tüketilmediği Modelde	
Değer, Fiyat ve Bölüşüm.	53-54
2. (N) Malın Üretilip Tümünün Tüketilmediği Modelde	
Değer, Fiyat ve Bölüşüm.	55-59
C- DEĞER, FİYAT ve BÖLÜŞÜM KAVRAMLARININ EKONOMİK ve	
TOPLUMSAL ANLAMI.	60-62
II- BÖLÜŞÜM PAYLARI; STANDART MAL; BÖLÜŞÜM PAYLARINDAKİ	
DEĞİŞMELERİN FİYATLAR ve ÜRETİM YÖNTEMLERİ ÜZERİNDEKİ	
ETKİLERİ	62
A- BÖLÜŞÜM PAYLARI	62
1. Ücretler	63-64
2. Kârlar	64-65
3. Ücretler ile Kâr Oranları ve Kâr Oranlarıyla Kâr	
Oranları Arasındaki Zıtlık	65-67
B- STANDART MAL.	67-72
C- BÖLÜŞÜM PAYLARINDAKİ DEĞİŞMELERİN FİYATLAR ÜZERİNDEKİ	
ETKİLERİ.	72-73
1. Tek Mal Üreten İşletmeler.	73-81
2. Bağlı- Üretim (Joint- Production).	81-82
(a) - Bağlı-Üretim; Dayanıksız Üretim Aracı;	
Temel ve Temel Olmayan Mal Kullanılması.	82-83
(b) - Bağlı- Üretim; Dayanıksız Üretim Aracı;	
Temel ve Temel Olmayan Mal Kullanılması.	83-85
(c) - Bağlı- Üretim; Dayanıksız Üretim Aracı ve	
Makina Kullanılması.	85

[1] - Makinaların Fiziksel Verimliliklerinin	
Sabit Olması	86- 90
[2] - Makinaların Fiziksel Verimliliklerinin	
Değişmesi	90- 94
D - BÖLÜŞÜM PAYLARINDAKİ DEĞİŞMELERİN ÜRETİM YÖNTEMLERİ	
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	95- 97
III- EKLER	98
A- EK I : (N) MALIN ÜRETİLİP TÜMÜNÜN TÜKETİLDİĞİ	
MODELDE DEĞİŞİM DEĞERLERİNİN HESAPLANMASI	99-102
B- EK II: (N) MALIN ÜRETİLİP TÜMÜNÜN TÜKETİLMEDİĞİ	
MODELDE DEĞİŞİM DEĞERLERİNİN HESAPLANMASI	103-105
C- EKIII: EN YÜKSEK KAR ORANININ HESAPLANMASI...	106-110
D- EK IV: BÖLÜŞÜM PAYLARININ ÇEŞİTLİ DEĞERLERİ	
İÇİN ÜRETİM FİYATLARININ HESAPLANMASI. . .	111-113

B Ö L Ü M III

P.SRAFFA`NIN TEORİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.	114
I- MARJİNALİST İKTİSATÇILARIN AŞILMASI.	115
A- TEORİ VE YÖNTEM OLARAK AŞILMASI.	116-120
B- DEĞER VE BÖLÜŞÜM TEORİSİNİN GELİŞTİRİLMESİ.	121-123
II- RÍCARDO VE MARX ÖĞRETİSİNİN GELİŞTİRİLMESİ.	124-125
A- RÍCARDO ÖĞRETİSİNİN GELİŞTİRİLMESİ.	125-126
B- MARX`IN ÖĞRETİSİNE KATKI.	126
III- SRAFFA`NIN TEORİSİNİN ELEŞTİRİSİ.	127-132
ÖZET VE SONUÇ.	133-136
P.SRAFFA`NIN YAŞAM ÖYKÜSÜ.	137-143
YARARLANILAN KAYNAKLAR.	144-154

S İ M G E L E R D İ Z E L G E S İ

- r : Kâr-Oranı
 b_1 : Çıktı Miktarı
 a_1 : Girdi Miktarı
 P_1 : İşgücünün Fiyatı
 W : Ücret
 L : İşgücü Miktarı
 a : Herbir endüstride üretilen mal
 b : Herbir endüstride üretilen mal
 k : Herbir endüstride üretilen mal
 A : a malının yıllık üretilen miktarı
 Aa : a malının yıllık kullanılan miktarı
 P : Malların fiyatı
 R : Standart oran (veya en yüksek kâr oranı)
 $r_{max.}$: En yüksek kar oranı
 Q_a : Çarpanlar
 A : Sistemin teknoloji düzeyi
 a : Sistemin toplam ürününün sütun yöneyi
 QI : Ara endüstri tüketimi düzeyi
 m : Ara endüstri tüketimi sütun yöneyi
 f : Son ürün sütun yöneyi
 $\hat{a}$: Yöneyin köşegenleştirilmiş şekli
 $\hat{a}-1$: Köşegenleştirilmiş yöneyin bire bölümü
 ΔA : A matrisinin belirleyici özgül değeri
 P_x : (x) malının fiyatı
 P_y : (y) malının fiyatı
 Q : Çıktının herbirisi için doğrudan (normalleştirilmiş) emeğin satır yöneyi
 f_c : Toplam işçilerin tüketiminin sütun yöneyi
 f_r : İşçilerin tüketimden sonra kalan son ürünün sütun yöneyi
 I : Birim düzey
 $::$: Oranlar için kullanılan eşitlikler

GİRİŞ

En genel anlamda değer, mallara verilen nispi önem; fiyat, değer para birimi cinsinden ifadesi; bölüşüm ise, kabul edilen değere göre üretilen ürünlerin fiyatlar aracılığıyla paylaşılmasıdır.

İktisat literatüründe değer sorununu açıklanmasında belirleyici olan dört güçlük ile karşılaşmaktadır. Bunlar:

- Bir malın niçin ve nasıl değer kazandığı,
- Bir malın üretilmesiyle ortaya çıkan gerçek değeriyle, parayla veya diğer mallara göre ölçülmesiyle ortaya çıkan piyasa değeri arasındaki farklılık,
- Değer teorisiyle bölüşüm teorisi arasında nasıl bir ilişki kurulacağı,
- Geçerli ölçülerle değer ölçülmesidir (1).

Bölüşüm sorununun açıklanmasında karşılaşılacak güçlükler ise;

- Bölüşümün dört üretim faktörüne mi dayandırılacağı,
- Üretilen üründen tek bir üretim faktörü emeğini pay alacağı,
- Bölüşüm paylarla, değer ve fiyatın eşanlamlı çözüleceği

(1) Phhlipps Deare. The Evolution of Economic Ideas, Cambridge University Press, England : 1978, s.23.

şeklindedir.

İktisat teorisindeki gelişmeler de bu sorunları çözme çabalarıyla başlamıştır. Bu çabaların sonucunda iktisatçılar, değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının bir bütün içerisinde incelenmesi zorunluluğuyla karşılaşmışlardır. Çünkü bölüşüm nasıl olmalıdır sorusunu yanıtlayan iktisatçı, aynı zamanda, bölüşüm niçin böyle olmalıdır sorusunu da yanıtlamak zorundadır.

E.K. Hunt, günümüzdeki fiyat düzeylerinin niceliksel belirlenmesiyle veya fiyat kurma süreciyle ilgilenen teoriye fiyat teorisi, fiyatların sosyal yapısıyla ilgilenen teoriyeyse değer teorisi adını vermektedir(2). Profesör Jean Robinson'a göreyse fiyatlar, ekonomik yaşamda çok açık görünümü olan olgulardır ve hemen hemen her iktisat okulu, fiyatların nasıl belirlendiği sorununu çözmek ister (3). Gerçekten de her okulun fiyatlarla ilgili açıklamaları, kimse aksini söylemedikçe kuşaktan kuşağa geçerek gelişir. Bu konuda R.L.Meek şöyle demektedir (4):

"İktisadi düşünce tarihçileri olarak bizim başlıca ilgi alanlarımızdan biri, düşünce akımları ve biçimleridir. Farklı tarihsel aralıkların iktisadi düşüncesini açıklamamızda ilgili hipotezlerin birkaç çeşidini kabul etsek bile; bu kabul, tarihçilerin ilgi sınırları içerisinde- ve bir aralıktan diğerine- düşüncenin gelişmesinde devam eden öğeler olduğunu doğrular. Bu, iktisadi düşünce tarihinin yeni bir noktadan hareketle yeniden yazılması anlamını taşır."

A.Smith (1723-1790) öncesi ticari kapitalizm (merkantilizm) döneminde açık bir değer kuramı vardı. Ortaçağa

(2) E.K.Hunt. "Joan Robinson and the Labour Theory of Value", Cambridge Journal of Economics, 1983, s.333.

(3) Joan Robinson. Collected Economic Papers. İçinde The Theory of Value Reconsidered, Volume Four, Oxford: 1973, s.59. Michael Stewart. Keynes Devrimi. Çev. A.Baltacıgil. Minnetoğlu Yayınları, İstanbul : 1980, ss. 26-27.

(4) R.L.Meek. "Value in the History of Economic Thought", History of Political Economy, Volume No: 3, 1974, s.246.

ait skolostik doktrinde bir malın değeri, adil fiyat ile belirleniyordu. Yerleşmiş ekonomik ve sosyal düzene göre fiyat geleneksel fiyata eşitti. Sosyal olarak kabul edilmiş değer ölçülerine göre toplum, adil fiyatın ne olacağını bilmek zorundaydı. Zaman ile piyasa, ekonomik yaşamda daha belirleyici olmaya başladı. Böylelikle fiyatın, normal bir kâr ögesi ni içeren normal (rekabetçi) bir piyasa fiyatıyla uygunluğu gözlemlendi (5).

İnsanlığın ilerlemesiyle birlikte yurtiçi ve uluslararası ekonomiler genişledi. Fiyatlar genel düzeyindeki dalgalanmalar ve kâr gelirlerindeki değişimler bölüşüm sorununu sosyalleştirdi. Gerçek fiyat ile değer in özdeşliği tartışılmaya başlandı. Bazı yazarlar (ilk kez John Locke) sorunu, arz ve talep yönünden çözmeye çalıştılar. XVII.yüzyılda Nicholas Barbon "değeri, piyasa belirler ve bütün malların değeri, onların kullanılmasından kıtlık ve bolluğuna göre pahalı ve ucuz olmasından doğar" dedi (6).

A.Smith'e gelinceye kadar ki değer olgusu fazla gelişmemişti. Bu aşamalarda tartışmalar, geleneksel ve ahlaksal düzeyde olup iktisatçılar, tam bir değer teorisi biçimlendirememişlerdir.

Glaskow'da ahlak bilim filozofu ve A.Smith'in hocası olan Francis Hutcheson, değer in açıklanmasında arz ve talep yönüne ağırlık verdi. Hutcheson, malların değerini, üretme güçlüğü ve kullanma değeriyle açıklandı (7).

Daha sonra endüstrileşme sürecinin başladığı XVIII.yüzyılda ekonomice zenginleşen bir ülkenin önder iktisatçısı A.Smith "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations" adlı yapıtıyla kapitalist düzenin sistemli bir açıklamasını yapmaya çalışmıştır. Smith'in döneminin

(5) Deare,a.g.k. s.19.

(6) Deare,a.g.k. s.20.

(7) Deare,a.g.k. s.20.

4

Üretim ilişkilerinden etkilenmemesi olanaksızdı. Nitekim böyle oldu. Smith, endüstrileşme süreci içinde ücretli işçilerin önem kazanmasıyla emek-değer teorisini gündeme getirdi (8) ve emek-değer teorisini, rant ve kâr gelirleriyle birleştirmeye çalıştı. Böylelikle Smith, ücret, rant ve kâra dayanan üretim bileşikleriyle doğal fiyatı açıkladı.

D.Ricardo'ya gelindiğinde endüstrileşme süreci hızlanmış ve girişimcilerle toprak sahipleri arasında var olan ilişki iyice artmıştı. Böyle bir ekonomik ortam içerisinde Ricardo'nun, Smith'in değer teorisini gözden geçirmesi; yenilemesini işçiler ve girişimciler ile sınırlandırması; birikim ve büyüme için ilk kez bölüşüm sorununu gündeme getirmesi doğaldı. D.Ricardo, yalnız girişimcilerin yanında olan bir bölüşümün, uzun dönemde, girişimcilerinde aleyhine olacağını gören ilk iktisatçı olmuştur. Ricardo tüm bu sorunları, 1817 yılında basımı yapılan "Principles of Political Economy and Taxation" adlı yapıtında incelemiştir (9). Ricardo'da Smith gibi emek-değer teorisini benimsemiş; fakat bölüşüm teorisinde bu teoriyle bütünlük kuramamış ve bölüşüm paylarını ücretler ve kârlar olarak almış; değişmeyen bir değer ölçüsü bulmak amacıyla da buğday-bölüşüm teorisine dayanan açıklamalar yapmıştır (10).

Aynı dönemlerde Ricardo'nun düşüncelerine karşı çıkışlarda vardı. Karşı çıkışların nedeni, feodal kölelikten sözleşmeli işçiliğe dönüşen işçilerin, endüstreleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte çoğalmaları ve haklarını savunacak bilimsel düşüncelere muhtaç olmalarıydı. Gerçekten de

(8) Kuşkusuz malların değiştirildiği A.Smith'in ormanında mülkiyet hakları ve uzmanlaşmış işgücü yoktu. Her ikisi de olsaydı, bu değişimi etkileyebilecekti (Bak; Joan Robinson, Collected Economic Papers, içinde The Philosophy of Prices, Volume Two Oxford: 1964, s.27.).

(9) David Ricardo. The Principles of Political Economy and Taxation, Every Man's Library, London: 1975 Passim.

(10) Maurice Dobb. Theories of Value and Distribution Since A.Smith. C.U.P.:1979, ss 65-95.

Thomas Hodgskin, William Thompson, J.B. Bray ve Jean Gray, Ricardo'cu sosyalistler olarak işçilerin savunmalarını üzerlerine almışlardır (11). Bu yazarların değer teorilerinin dayanağı da emek-değer teorisiydi; fakat bunlar da belirgin bir bölüşüm teorisi kuramamışlardı. Adı geçen yazarlar, sabit gelirliilere duydukları sempati nedeniyle işçilerin üretilen üründen daha fazla pay almaları yolunda çaba harcıyorlardı. Klasik iktisatçıların soruncusu kabul edilen ve yaşamının sonlarına doğru sosyalist düşünceleriyle dikkati çeken J.S.Mill ise, kimi zaman Ricardo'nun eleştircisi kimi zaman da Ricardo'nun eleştircilerinin eleştircisi olmuştur.

İçlerinde değişik değer, fiyat ve bölüşüm teorileri taşıyan ekonomik açıklamaları Marx'a kadar var olan düzenin savunuculuğunu yaparak gelişmiştir. İşçiler ise, egemen sınıf olabilmeye muhtaç oldukları ekonomik açıklamalar için Marx'ı beklemişlerdir. Gerçekten de Marx, yeni bir felsefeyle değişik bir değer, fiyat ve bölüşüm teorisiyle, tarihçi yaklaşımıyla, devrimci çabalarıyla iktisadi düşünce tarihinde hak ettiği yeri almıştır. Marx'ın teorisindeki bölüşüm payları, işgücünün değeriyle artık-değerdir.

Birbirlerinden habersiz fakat birbirine yakın düşünceleri, İsviçre'de L.Walras, "Elements de 'economic politique' Pure" (12) adlı yapıtıyla; İngiltere'de William Stanley Jevons (1835-1882), "The Theory of Political Economy" adlı yapıtıyla; Avusturalya'da Carl Wengler (1840-1921) "Principles of Economics" adlı yapıtıyla ortaya koymuşlardır. Böylelikle fayda-değer teorisine dayanan marjinalist görüşler, faktör paylarına dayanan bölüşüm teorisiyle üniversitelerde egemen iktisat öğretisi olmuştur.

(11) Dobb, a.g.k. s.137.

(12) Walras'ın yapıtı, "Elements of Pure Economy" adıyla İngilizceye çevrilmiştir.

Keynes'in kısa dönem yaklaşımında bölüşüm soruruna çözüm bulmak olanaksız olup modelindeki fiyatlar da veridir. M.Kalecki'ye kapitalist toplum içirisiindeki tekellerin bölüşüm üzerindeki olumsuz etki'lerinden bahsetmekte; tekelleşme derecesine ve yatırım tasarruf dengesizliğine göre bölüşümün değişebileceğini açıklamaktadır. Neo-Keynes'ci bölüşüm teorisiyse Keynes, Kalecki ve Harrod yaklaşımının uzantısı olup; uzun dönemde bölüşüm sorununu çözmeye çalışır.

İktisadi düşünce tarihindeki gelişmeler, uzun zaman, Marksist ve Neoklasik iktisatçıların yolunda çeşitli okullar adı altında zenginleşerek ilerlemiştir. Her iki düşüncenin savunucuları birbirlerinin modellerinin içine girmeden dışarıdan eleştirdiklerinden, her iki düşünce de uzun bir zaman herhangi bir yara almadan açıklamalarını sürdürmüşlerdir. Ancak 1950 li yıllara gelindiğinde Neoklasik teori, içsel bir eleştiriyi karşılaştı. Cambridge'den (İngiltere) Neoklasiklerin sermaye teorisine, piyasa biçimlerine, kısaca teorisine ve yöntemine yoğun eleştiriler başlatılmıştı.

P.Sraffa'nın 1960 yılında basımını yaptırdığı "Production of Commodities By Means of Commodities, Prelude to a Critique of Economic Theory" adlı yanıtı, iktisadi düşünce tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Böylelikle teorik tartışmalar, Marksist Neoklasik cepheden Sraffa'cılar (13) Neoneoklasik cephelere (14) kayarak her geçen gün şiddetini arttırmıştır.

İktisat teorisinde kurulmuş olan değer, fiyat ve bölüşüm teorilerine karşılık bütün iktisat okullarının zihninde evrensel geçerliliği olan bir değer, fiyat ve bölüşüm teorisi kurma çabası vardır. Bu çabalar, her okulun kendi değer, fiyat ve bölüşüm

(13) Başlıca Sraffa'cılar: Almanya'da B.Schefold; Fransa'da Gilbert Abraham Fraix, Edmond Bernebi; Amerika'da John Reomer; Japonya'da Morishima (şu anda İngiltere'de); İngiltere'de I.Steedman, Luigi Pasinetti'dir.

(14) Başlıca Neoneoklasikler ise, Samuelson, Levhari ve Solow'dur.

teorilerini haklı gösterme çabalarıyla gelişir, devam eder. İktisat teorisindeki bu **karışık**, çok yönlü açıklamalara son verme ve ekonomik birimleri, iktisat teorileriyle doyurma çabaları, her yerde ve her ülkede çeşitli iktisatçılar tarafından sürdürülmektedir. Bunun en son örneğini "Production of Commodities ..." adlı yapıtıyla **Piero Sraffa** vermiştir.

Bu nedenlerle çalışmamızda aşağıdaki soruların yanıtları aranmaya çalışılacaktır:

- Değer, fiyat ve bölüşüm sorunları birbirine bağlı sorunlarımızdır ?
- Değer, fiyat ve bölüşüm sorunları eşanlı mı çözülmelidir?
- İktisadın başlı başına bir bilim haline gelmesinden günümüze değer, fiyat ve bölüşüm sorunları çözülmüşmüdür?
- Değer, fiyat ve bölüşüm sorunları tarihte çözülmüşse; Sraffa, aynı sorun ile niçin ilgilenmektedir ?
- Değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının tek bir çözümümü vardır ?
- Değer, fiyat ve bölüşüm sorunları kapitalist sistem içerisinde çözülebilir mi ?
- Ricardo'nun tüm yaşamı boyunca aradığı değişmeyen değer ölçüsü sorunu çözülmüşmüdür ?
- Fiyatlar genel düzeyindeki dalgalanmaların nedeni, bölüşüm paylarındaki değişimler midir?
- Diğer ekonomik sorunların çözümü, değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının çözümüne mi bağlıdır ?

Kuşkusuz özel bir iktisatçının teorik çalışmasını araştırmak ile özel bir ekonomik sorunun çözümünü araştırmak arasında ayırım yapmak gerekir (15). Birinci tip araştırma açıklanmış olanı gözönüne alır. Böyle araştırmalarda anali-

(15) Alessandro, Roncaglia. Sraffa and The Theory of Prices, New York: 1979.Önsöz, VII.

tik nokta, yazarın teorilerinin geçerliliğinin araştırılmasıdır. Buna da iktisadi analizin tarihine gitmek ile varılır. İkinci tip araştırmadaysa ya araştırma konusu olan sorun ile ilgili teoriler gözden geçirilir (survey) ya da araştırma konusu olan sorun, yeni bir teorik yaklaşım ile biçimlendirilmeye çalışılır. Herhangi bir iktisadi sorunun araştırılması, ya iktisat tarihi veya saf iktisat teorisi sahasında bulunabilir.

Çalışmamızdaki amaç, özel bir iktisatçının özel bir iktisadi soruna yaklaşımını araştırmak olduğundan; çalışmamız, iki tip araştırmayı da kapsamaktadır. Bu nedenle, çalışmamızda, tarihsel çözümleme (analiz) ve birleşimi (sentez) yöntemi, değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının incelenmesine uygun düşen bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Bunun için önce değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının tarihteki modelleri ortaya konmaya çalışılmış; sonra değer, fiyat ve bölüşüm sorunları unsurlar ve bütün olarak incelenmiş ve sonunda da birleşime (senteze) gidilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız, iktisadın belli bir döneminden (A.Smith sonrası) günümüze kadar ortaya konan değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının incelenmesiyle sınırlandırılmıştır. Başka bir ifadeyle değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının A.Smith öncesi çözüm çabaları inceleme dışı bırakılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarına yaklaşımlar, bir tarih görüngesi içinde ele alınmaya çalışılmış; ikinci bölümde Sraffa'nın analizine geçilmiş; üçüncü bölümde de Sraffa'nın teorisinin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise sorun bir kez daha özet olarak ortaya konmuş; hipotezlerimizin doğrulanıp doğrulanmadığı incelenmiş; uygulanan yöntem ve bulgular özlü bir şekilde yorumlamaya çalışılmıştır.

B Ö L Ü M I

P.SRAFFA'NIN ÖNCÜLLERİ

İktisadi düşünce tarihinde Sraffa'nın düşüncelerinden yararlandığı bir çok iktisatçı vardır. Bunlar: A.Smith, D.Ricardo, J.S.Mill, K.Marx, V.K.Dmitriev, L.Von Bortklevizc, Von Neuman ve W.Leontief olarak sıralanabilir. Sraffa'nın düşüncelerinden yararlandığı iktisatçıların ekonomik sistemi açıklamadaki temel fikirleri:

- a) Ekonomide bir fazlanın üretilmesi,
- b) Bu fazlanın sınıflar arasında bölüşümü,
- c) Üretim fiyatlarının belirlenmesi şeklinde soyutlanabilir.

Değer ve bölüşüm sorununun çözümünde **karşı-**
~~başlan~~ güçlükleri, bir tarih görüngesi içerisinde ortaya çıkarmak bu araştırmanın amaçlarından biri olduğundan; değer ve bölüşüm sorununun, yukarıdaki iktisatçılardan Smith, Ricardo, Mill, Marx ve Walras bağlamında nasıl çözülmeye çalışıldığı bu bölümde incelenmeye çalışılacaktır.

Bunun için Smith, Ricardo, Mill, Marx ve Walras'ın değer ve bölüşüm sorununa yaklaşımları ayrı ayrı ele alınacak ve bu sorun hakkındaki düşünceleri özlü bir şekilde

ortaya kormaya çalışılacaktır. Böylelikle Smith, Ricardo, Mill, Marx ve Walras'ın fiyatların varlığını nasıl açıkladıkları, değer, fiyat ve bölüşüm sorununu çözüp çözemedikleri ve bölüşüm paylarıyla fiyatlar arasında bir ilişki kurup kuramadıkları ortaya konmuş olacaktır.

I.- KLASİK DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİLERİ

Ekonomik ilişkilerin sistemli olarak ilk bilimsel açıklamasını klasik iktisatçılar başlatmışlardır. Klasik iktisatçılar deyimini ilk kez, K.Marx kendinden önceki iktisatçıları ifade etmek için kullanmıştır. Klasik iktisatçıların ilki A.Smith, dönemindeki ekonomik ilişkileri gözlemleyip, tanımlayıcı ve sınıflandırıcı bir şekilde açıklamış ve böylelikle değer ve bölüşüm sorununa çözüm getirmeye çalışmıştır. Smith, değer ve bölüşüm sorununu çözebilmek için; fiyatları, üretim yönlü açıklamış; fakat bölüşüm sorununun çözümünde değer ile bütünlük kuramamıştır.

Diğer bir klasik iktisatçı D.Ricardo, A.Smith'in görüşlerini geliştirmiştir. Bunun için Ricardo, ilk olarak, rantı üretim fiyatının ögesi olmakta çıkartmış ve sonra değer ve bölüşüm sorununu bir bütün içinde çözmeye çalışmıştır.

J.Stuart Mill'in ise, değer ve bölüşüm konularında, kendinden önceki iktisatçılardan çok farklı açıklamaları yoktur. Ancak Mill, gelir bölüşümünün düzenlenmesinde devlet müdahalesini öngören ilk iktisatçı olmuş ve sosyalist düşünceleriyle dikkatleri üzerine çekmiştir.

A- ADAM SMITH'İN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ

Ticari kapitalizmden (mekartilizmden) sarayi kapitalizmine geçilirken, iktisat, A.Smith'in "The Wealth of Nations" adlı

yapıtıyla bilimsel bir içeriği ulaştırılmıştır. A.Smith ve sonraki tüm iktisatçılar (bazı istisnalarla), fiyat açıklamalarında üretim yönüne (arz yönüne) ağırlık vermişlerdir.

A.Smith, fiyat açıklamasını, üretim sürecinde ararken; aynı zamanda üretilen ürünün nasıl ve neye göre bölüşüleceğiyle de ilgilenmiş; ve bölüşüm kurallarını açıklarken emek-değer teorisinden uzaklaşmıştır.

1- Değer Teorisi

İktisatçılar iki yüz yıl gibi uzun bir süre zenginliğin nihai kaynağını aramışlardır. Merkantilistler, bu kaynağın, dış ticaret olduğu sonucuna varmışlar; Fizyokratlar ise, bir adım daha ilerleyerek zenginliğin kaynağını, değişim alanından üretim alanına kaydırmışlardır. Fakat Fizyokratlar da zenginliğin bu kaynağını, evrensel bir üretim aracı olan toprak ile sınırlandırmışlardır.

A.Smith ise, Petty ve Contillon'un kurduğu değer teorisi üzerinde ilerliyerek emeği, her ulusun tükettiği yıllık zorunlu ve lüks malların tümünü sağlayan asıl fon kaynağı haline getirmiştir. Smith, malların mallar ile veya parayla değiştirilmesinde, insanların uyması gereken kuralları araştırmıştır. Bunun sonucunda da emeği, değer olarak kabul etmiştir (16).

Smith, değer kavramının iki ayrı anlamı olduğunu ileri sürer. Değer, bazen bir şeyin faydalı oluşunu; bazen o şeyin başka şeyleri satın alma gücünü ifade eder. Birincisine kullanım değeri; ikincisineyse değişim değeri denilmektedir. Kullanılırken en büyük değere sahip olan bazı şeylerin,

(16) A.Smith, Milletlerin Zenginliği, Cilt I, çev. Haldun Derin, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948, s.38.

değişirken daha az değeri olabilir; veya kullanırken en az değere sahip olan bir şey değişirken en yüksek değere sahip olabilir. Örneğin "hiç bir şey su kadar faydalı değildir; fakat onun ile hemen hemen hiç bir şey satın alınamaz; buna karşılık elmasın kullanımı bakımından hemen hiç değeri yoktur; fakat elması, değiş etmek ile çok büyük miktarda şeyler elde edilebilir" (17).

Malların değişim kurallarını ortaya çıkarmak için şu soruları sormak gerekir (18):

-Değişim değerinin gerçek ölçüsü nedir? - herhangi bir malın gerçek fiyatı neder ibarettir?

-Gerçek fiyatı meydana getiren öğeler nelerdir ?

-Fiyatın çeşitli öğelerinin birini veya tümünü, doğal değerlerinin zaman zaman üstüne yükselten, zaman zaman altına düşüren türlü durumları nelerdir ? Veya pazar fiyatıyla yani malların gerçekteki fiyatıyla, bunların doğal denilebilecek fiyatının tıpkı tıpkısına birbirine uymasına engel olan nedenler nelerdir?

Smith, emeğin, değişim değerinin gerçek ölçüsü olabileceğini düşünmüş ve her malın gerçek fiyatını yarı elde etmek isteyen kimse için gerçekten değerini, o malı edinmenin eziyeti ve zahmeti olarak açıklamıştır (19).

Malların nominal fiyatıyla gerçek fiyatın parasal ifadesidir. Smith'e göre bir mal, para veya mal ile satın alınmışsa, emek ile satın alınmış demektir. Smith, iki malın tam bir değişimi için eşit miktarda emeğin değiştirilmesi gerektiğini ileri sürerek, değişim değerinin gerçek ölçüsünün emek olduğunu sonucuna varır ve bütün dünya zenginliklerinin altın ve gümüş ile değil, emek ile satın alındığını ifade eder (20).

(17) Smith, a.g.k. ss.38-39.

(18) Smith, a.g.k. s.39.

(19) Smith, a.g.k. s.41.

(20) Smith, a.g.k. s.42.

Smith, değişimde emeğin ölçü olabileceğini ileri sürmekle beraber; bunun bazı sakıncalarının da olabileceğini söylemiştir. Örneğin üretim süreci içerisinde aynı zamanı harcasalarda, farklı beceriklilikteki işçilerin, ürünleri farklı olabilecektir. Bu da kuşkusuz, insanın yapısından kaynaklanmaktadır. Bazı insanlar, genetik olarak doğuştan sakat, hastalıklı ve benzeri özelliklere sahip olabilirler. Bu durumda sakat, hastalıklı insanların harcadıkları emek-zaman ile normal insanların harcadıkları emek-zaman aynı olsa bile; üretilen ürünler farklı olabilecektir.

Smith, daha sonraki açıklamalarında, herhangi bir şeyin değişim değerini, satın alabileceği emek ile değil, başka bir şeyin miktarıyla değerlendirmenin daha doğru olacağını ileri sürer. Smith'e göre, çoğu kişi, belirli bir eşya miktarının değerini emeğin değerinden daha iyi anlar. Belirli bir eşya miktarı, gözle görülür, elle tutulur bir nesnedir. Emek ise soyut bir kavramdır (21). Smith, "malların mallar ile değiştirilme sakıncasından dolayı, her eşyanın değişim değerine, emek miktarı veya değiş edilecek herhangi bir başka eşya yerine, çokluk, para miktarıyla paha biçilmesi, bundan ileri gelir" (22) der.

Smith, değişim değerinin ölçüsü olarak emekten zaman zaman vazgeçmişse de son sözü, ölçü olarak, yine emeğin söyleyeceğini ifade etmiştir (23). Smith'e göre, sürekli değeri değişen bir mal, başka bir malın ölçüsü olamaz.

A.Smith, malların mallar ile (veya emeklerin emekler ile) üretilmesi halinde emeğin, üretimde ve bölüşümde belirleyici bir etken olabileceğini ileri sürmektedir. Smith, bu düşüncesini, mülkiyet ilişkilerinin olmadığı bir ormanda kunduz ile geyiğin değiştirilmesini örnek vererek kanıtlamaya çalışmaktadır. Smith'e göre bir kunduzu avlamak için bir

(21) Smith, a.g.k. s.44.

(22) Smith, a.g.k. s.45.

(23) Smith, a.g.k. s.46.

saatlik emek, bir geyiği avlamak için iki saatlik emek gerekiyorsa; bir geyik iki kurdüz ile değiştirilmelidir (24).

Kapitalist toplum aşamasındaysa mülkiyet ilişkileri ve sermaye birikimi ortaya çıkmakta; mallar farklı emek/sermaye oranlarıyla üretilmektedir. Smith, kapitalist toplum aşamasında, malların üretimi içine, sermayenin payı olarak kârı, toprağın payı olarak rantı sokmuş; fakat bu payların varlığını, emek-değer teorisiiyle açıklamamıştır. Böylelikle Smith, kapitalist toplum aşamasındaki açıklamalarında emek-değer teorisinden sapmıştır. Başka bir ifadeyle Smith, kurduğu fiyat teorisini, Cantillon, Petty ve Stewartton devr aldığı emek-değer kuramına dayandırmak istemekte, o da bir malın değerinin o malı üretmek için gerekli emek miktarınca belirlendiğini düşünmektedir. Fakat daha sonra üretim masrafı (doğal fiyat) teorisine dönmekte ve buna, John Locke'den devr aldığı, arz ve talep yasasına göre oluşturduğu piyasa fiyatını eklemektedir.

Smith, doğal ve piyasa fiyatını, birinci kitabının VII. bölümünde incelemektedir. Smith'e göre piyasa fiyatı özellikle talep tarafından belirlenecektir. Piyasa fiyatı, zaman zaman doğal fiyatın üzerinde olabilecektir; ancak uzun dönemde piyasa fiyatı, doğal fiyata eşit olma eğilimindedir. Doğal fiyat ise, ücret, rant ve kârın toplamından meydana gelmektedir. Bu nedenle Smith'in ileri sürdüğü değer teorisine değerin üretim maliyeti teorisi denilebilir (25).

A.Smith'in değer teorisi, gerçekte, Ricardo, Malthus ve Marx'ın değer teorisine kaynaklık ettiği gibi, üç üretim gir-disine dayanan Neo-Klasik fayda-değer teorisine de kaynaklık etmiştir (26).

(24) Smith, a.g.k. s.69.

(25) Dobb, a.g.k. s.46.

(26) Gülten Kazgan. İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi. İstanbul: 1980, s.68.

2. Bölüşüm Teorisi

A.Smith'in kunduz ile geyiğin değiştirilmesi örneğini verdiği ormanında, mallar mallar ile (emekler emekler ile) üretildiği için üretiler ürünün emeğe göre bölüşümü yapılabilir. Bu aşamadaki bir toplumun bölüşüm analizinde bir sorun ortaya çıkmaz. Değişime arz edilen ürünler yalnız emek ile üretilmekte ve bu ürünlerden yalnızca emek pay almaktadır.

Smith'in bölüşüm konusundaki açıklamalarına göre ücret çalışan ile çalıştıran arasındaki pazarlık sonucu oluşmaktadır. Toplamların değişik aşamalarında pazarlığı etkileyen faktörler de değişecektir. Örneğin endüstrileşmiş kapitalist toplumlarda, sendikalar altında örgütlenen işçilerin, girişimcilere karşı pazarlık gücü yükselmiştir.

Emeğin bir gerçek bir de piyasa fiyatı vardır. Emeğin gerçek fiyatı, ona karşılık verilen yaşamı için gerekli ve elverişli maddeler miktarından; piyasa fiyatıysa, para miktarından ibarettir.

Smith, ücretler ile nüfus arasında da ilişki kurar ve yüksek ücretlerin erken evlenmeler ile doğum oranını (nüfusu) arttıracaklarını; düşük ücretlerin ise, az evlenmeyle, nüfus artış hızını azaltacaklarını ileri sürmüştür. Bu nedenle toplumda kabul edilen ücretler genel düzeyi, en az geçim ücreti düzeyinde olmalıdır. En az geçim ücreti, nüfusun artmasını ve azalmasını önler. Ücretlerin yükselmesi, kapital stokunun büyümesine bağlıdır. Kapital stokun büyümesi sonucu, kıtlaşan emeği paylaşmak için girişimciler rekabet edecekler ve ücretler yükselecektir.

Smith, özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte emeğin ürünlerinin çeşitli sınıflar arasında nasıl bölüşüldüğünü aşağıdaki gibi ortaya koyar (27).

(27) Smith, a.g.k. s.73.

"Bir ülkenin arazisi baştan başa özel mülk haline gel-
dimi; bütün öteki insanlar gibi toprak sahipleri de ekme-
diklerini biçmeye bayılırlar; toprağın doğal ürünü için
bile, bir bedel isterler. Toprak orta maliyken, işçiye
yarlızca toplamak zahmetine mal olan ormanındaki odun,
tarladaki ot, yeryüzünde kendiliğinden yetişen yemişler,
artık üzerlerine fazladan bir bedel binmiş olarak onun
eline ulaşır. Artık bunları, toplamak için ödün (karşı-
lık) vermesi, emeğiyle topladığının veya istihsal ettiği-
nin bir kısmını toprak sahibine bırakması gerekir. Bu kı-
sım (yahut hepsi bir kapıya çıkar), bu kısmın pahası top-
rak hakkını vücuda getirir, çoğu nesnenin fiyatına dahil
olan üçüncü bir terkîpci öge teşkil eder."

Smith'e göre ekonominin gelişme süreci içinde, ekonomi-
nin kapital stoku artacağından, kâr oranı genellikle düşe-
cektir. Kapital birikimin değişmesi yanında, ticaretin dü-
zenlenme derecesi, monopol veya rekabetin şiddeti, dış tica-
retin kontrolü, risk payı kâr oranını etkileyecektir (28).

Rant ise, toprak sahiplerinin payıdır ve doğal fiyatın
bir ögesidir.

Smith'in açıklamalarında fiyat, toplam ürünün maksimum
olmasını ve kaynakların optimum dağılımını olanaklı yapar.
Maksimum çıktı minimum maliyet ile sağlanır. Doğal veya ser-
best rekabet fiyatı, en düşük fiyattır. Böyle bir ekonomide
gelir bölüşümü, kısmen ekonominin başlangıcındaki sosyal ve
ekonomik şartlara kısmen de sosyal ve ekonomik değişmeye
bağlıdır.

A.Smith, değeri emek olarak benimsemiş; bölüşüm payları
olarak ise, ücret, rant ve kârı almıştır. Smith'in fiyat
açıklamaları, ücret, rant ve karı içeren üretim fiyatını
(doğal fiyatı) ve talebe bağlı olan piyasa fiyatını kapsar.
Bölüşüm payları, ücret, rant ve kâr ayrı ayrı koşullarca be-
lirlenir. Böylelikle Smith, gelir bölüşümünü açıklarken,
emek-değer teorisıyla bütünlük kuramamış ve ücret ve rant ve kâr gelirlerinin, aynı zamanda talep olduğunu

(28) Irma, Adelman. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Teorileri.
çev. Vural Savaş. BİTİYAY No: 3, İstanbul : 1972.
s.36.

gözden kaçırmıştır. Smith, değer sorununu ve bölüşüm sorununu ayrı ayrı çözmeyi bir bütün içerisinde çözmeye yeğlemiştir. Buna bağımlı olarak da diğer ekonomik sorunlara (ekonomik büyüme, fiyatlarda düzenlilik, dış ödemelerde denge, yatırım ve istihdamı geliştirme, refahı arttırma) getirdiği çözümler, tanımlayıcı ve sınıflandırıcı bir aşamada kalmış; bu sorunlar hakkında ileri sürdüğü çözümler tam bir çözüm olamamıştır.

B- D.RİCARDO'UN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ

D.Ricardo'nun A.Smith'den bir adım daha ileri giderek ilgilendiği sorun, üretilen ürünün sosyal sınıflar arasında bölüşümünü düzenleyen kuralları (laws) bulmaktır.

Ricardo, bölüşüm sorunu yanında, ekonomik büyümeyle de ilgiliydi. Ricardo'ya göre büyüme, sermaye birikiminin (sermaye birikimi de ekonomik fazların fonksiyonu) bir fonksiyonudur. Fazlaysa kâr ve ranttan meydana gelir. Toprak sahiplerinin rant gelirleri önemsiz olduğundan ve tüketimde kullanıldığından; kâr gelirleri büyümede belirleyici bir etken olur. Kâr oranıysa birikim tarafından belirlenir.

Smith tarafından fazla önemsenmemiş bölüşüm sorununun, Ricardo tarafından ayrıntılı incelenmesinin dönemin koşullarından ileri geldiği söylenebilir. Ricardo döneminde endüstrileşme süreci hızlanmış; girişimciler ile toprak sahipleri arasındaki çatışma keskinleşmiş; birikim ve büyümeyi neyin belirleyeceği önem kazanmıştır.

1- Değer Teorisi

Ricardo değer sorununu "The Principles of Political Economy and Taxation" adlı yapıtının birinci bölümünde in-

celemiştir (29). Ricardo'ya göre bir malın değeri veya değişim değeri, bu malı üretmek için gerekli olan nispi emek miktarına bağlıdır; ve değişim değeri, emeğe ödenen bedelden daha az veya daha çok olamaz (30).

Ricardo'da Smith gibi değeri, kullanma ve değişim değeri olarak iki kısımda inceler; fakat A.Smith'in, sermaye birikiminin ve toprağın tahsisinin nispi değer üzerindeki etkilerini analiz etmediğini yazar (31). Ricardo'ya göre bir malın kullanma değeri büyük, değişim değeri küçük veya kullanma değeri küçük, değişim değeri büyük olabilir. Örneğin su ve havanın kullanma değerleri yüksek, değişim değerleri düşük; altının ise hava ve suya göre kullanma değeri düşük değişim değeri yüksektir (32).

O halde fayda, bir mal için gerekli olmasına rağmen değişim değerinin ölçüsü olamaz. Değişim değeri, kıtlık ve malların içerdiği emek miktarı tarafından belirlenir. Bununla beraber bazı malların değeri (kıt paralar, resimler) yalnızca onların kıtlığı tarafından belirlenebilir. Bu malların piyasadaki günlük değişimleri çok azdır.

Ricardo fiyatı, doğal fiyat ve piyasa fiyatı olarak iki kısımda inceler ve piyasa fiyatının, uzun dönemde, doğal fiyata yaklaşacağını ifade eder.

Ricardo'nun ilgilendiği değer sorunu, üretilen ürünün bölüşümündeki değişmelerden etkilenmeyen bir değer ölçüsünün nasıl bulunacağıyla ilgilidir. Ücretlerde bir yükselme veya düşme, sosyal ürünün büyüklüğünde bir şişme meydana getirebilecektir. Böylelikle de bunun kârlar üzerindeki kesin etkisini belirlemek zor olabilecektir (33).

(29) Ricardo, a.g.k. ss. 5-32.

(30) Ricardo, a.g.k. s. 5.

(31) Piero Sraffa, ed, "Introduction", The Works of David Ricardo (Works I), London:1951, s. XXXVI.

(32) Ricardo, a.g.k. s. 5.

(33) Sraffa, a.g.k. s. XLVIII.

Ricardo, aynı miktarda emek ile üretilen iki malın birinin aynı değişim değerinde olmadığıyla ilgili değildir; O, nispi değerlerin, ücretlerdeki değişimlerden etkilenmesi süresince değerler ile ilgilidir (34).

Ricardo'nun bütün amacı, farklı malların derneşik büyüklüğündeki ve bölüşümdeki değişimleri ölçen bir değişmeyen değer ölçüsü bulmaktır. Bunun için Ricardo, Mc Culloh, J. Mill ve Torrens ile uzun süre yazışmıştır. Ricardo, böylece bir ölçünün bulunmasında karşılaştığı güçlükler nedeniyle zaman zaman emek-değer teorisine dönüşler yapmıştır.

Ricardo, sermayeyi birikmiş emek olarak alır ve kârı, girişimcinin payı kabul edip doğal fiyatın içine sıkıştırır. Ricardo, kar oranına, sömürü teorisini içermeyen bir açıklama getirmek ister. Bu şekliyle Ricardo'nun değer olgusu hakkındaki açıklamaları, emek-değer teorisinden uzaklaşarak değer üretimi maliyeti teorisine kayar.

2- Bölüşüm Teorisi

Ricardo'nun ilkel toplum aşaması için yaptığı değer ve bölüşüm açıklamalarında herhangi bir bulanıklık yoktur. İlkel toplum aşamasında, mallar mallar veya emekler emekler ile üretilmektedir. İlkel toplumda bütün mallar, yalnızca emek ile üretildiği için değer, emek olarak ortaya çıkmakta ve üretilen üründen yalnızca emek pay almaktadır. İlkel toplum aşamasında değer-bölüşüm analizi basittir.

Kapitalist toplum aşamasındaysa kâr, doğal fiyatın bir ögesi olarak gözüktür. Kapitalist toplum aşamasında üretimde yalnız emek değil, sermaye de kullanılır. Bunun da anlamı çeşitli malların üretiminde farklı emek/sermaye oranlarının

kullanılmasıdır. Kapitalist toplum aşamasında doğal fiyatın içine başka bölüşüm öğelerinin de sıkıştırılması ve bu öğelerin varlığının emek ile açıklanmaması bölüşüm analizini güçleştirmektedir.

Ricardo'nun değer ve bölüşüm teorisi, iktisat bilimindeki çözülmemiş bir sorunu açıklayarak geliştirmiştir. Ricardo'ya göre üretilen ürün içinde, emek, sermaye ve toprağın nispi paylarının değişmesi, birbiriyle ilgili olarak sermayenin birikim sürecini ve ekonominin büyümesini etkileyebilecektir.

Ricardo'nun rant ve geçimlik ücret teorisine göre : rant gelirleri elde edenler, harcamalarını lüks tüketime ayırırlar, yatırım yapmazlardı; işçilerin gelirleriye geçimlik düzeyde olduğunda tasarrufları söz konusu olmazdı. O halde büyüme sürecinde belirleyici olan etken yalnızca kârlardır. Ricardo'ya göre kârların düzeyi, sermaye birikim sürecine ve ekonomik büyümeye bağlıydı. Smith ise, genel kâr düzeylerini arz ve talep kavramlarıyla açıklamıştı. Bu açıklamanın yanında sermaye birikimi için tasarruf akımları ve kârlı yatırımlar için olanaklar genel kâr düzeyini belirliyordu. Ücretler, fiyatlar ve verimlilikten daha fazla yükseldiğinde veya kârlı yatırım olanakları, sermaye birikim oranına uygunlukta başarısız olduğunda kârlar azalabilecektir. Ricardo Smith'in bu açıklamasını eksik buldu. Yeni yatırımlar için olanaklar, mevcut yatırılan fonlardan daha hızlı gelişmedikçe artan sermaye birikimi girişimciler arasında rekabete neden olacak ve kâr oranı düşecektir (35).

Ricardo'nun modelinde kar oranı, endüstrilerin üretim katsayıları tarafından belirlenir. İlave toprağın rant olmayan toprak olduğunu varsayıp; tarımsal üretimde, herhangi

(35) Deare, a.g.k. s. 260. Ricardo modelindeki ücretler ve kâr oranı zıtlığı için bak: Samuel Hollander, "Ricardo's Analysis of the Profit Rate: 1813-1815", Economica, 1973, s.260.

bir (1) malının üretim girdisini (a_1); aynı malın çıktısını (b_1); fiyatını (P_1 ve kâr oranını (r) ile gösterirsek (36):

$$a_1(1+r)P_1 = b_1P_1 \quad (B.1)$$

(Maliyet-kâr oranı = satış tutarı)

olur. Kâr oranıysa,

$$r = \left[\frac{b_1}{a_1} \right] - 1 \quad (B.2)$$

dir.

Ricardo'nun modelinde ücretler, işgücünün payıdır. İşgücü diğer mallar gibi alınır ve satılır. İşgücünün bir doğal bir de piyasa ücreti vardır. İşgücünün doğal ücreti, işçinin asgari geçimlik gereksinimleriyle yaşaması için gerekli olan ücrettir. Doğal ücret, emek miktarını ne arttırır ne de azaltır. İşgücünün doğal ücreti, ekonomik ve toplumsal gelişme süreci içerisinde devamlı artar. İşgücünün piyasa fiyatıysa piyasadaki arz ve talep ilişkilerine göre belirlenir. Piyasa ücreti, doğal ücretin üzerinde olursa nüfus artar. Artan nüfus parasal ücretleri düşürür ve piyasa ücreti, doğal ücrete yaklaşma eğilimindedir (37).

Malların içindeki emeğin payı ücret arttığında; ücret (geçimlik) mallarının fiyatlarındaki artış ücret artışından fazlaysa emeğin gerçek payı azalacaktır (38).

(36) M.C.Howard, "Ricardo's Analysis of Profit: An Evolution in Terms of Piero Sraffa's Production of Commodities ...", Metroeconomica, Vol.XXXIII, February-October 1981, s. 105.

(37) Ricardo, a.g.k. s.52.

(38) Ricardo, a.g.k. s.65.

Ricardo toprakların verimliliğindeki farktan ortaya çıkan rantı, inceleme dışı bırakarak değer ve bölüşüm teorisini basitleştirir. Rant, doğal fiyatı belirleyen bir öge değil; aksine doğal fiyatın sonucu ortaya çıkan bir ögedir.

Ricardo'nun bölüşüm sorununun çözümünde karşılaştığı en önemli güçlük, bölüşüm değiştiği zaman, üretilecek mallar ve kullanılan üretim araçları değişmediği halde toplam gelirin şişmesidir (39). Bu nedenle Ricardo bölüşüm teorisini, buğday-bölüşüm teorisine dayandırmıştır. Ricardo'nun buğday-bölüşüm teorisine göre üretilen buğday, ekilen toprağın verimliliğiyle kullanılan işgücünün miktarına bağlıdır; rant ise, ekilen toprakların verimliliklerindeki farktan doğar. Böylelikle kâr, toplam buğday ürününden, rant ve ücret ödemeleri çıktıktan sonra arta kalan buğday miktarına eşittir.

Joan Robinson'a göre Ricardo, üretimin, toprak sahipleri, toprağın işlenmesi için gerekli olan sermaye veya stok sahipleri ve endüstride çalışan işçiler arasında bölüşümü düzenleyen yasaları bulmaya çalışmıştır. Bunun için Ricardo, üretilen ürünün bölüşümünü yapabilmeye kullanılabilecek bir ölçü birimi aramıştır. Emek-zaman bunun için uygun bir birim gözüküyordu. Emek-zamanın ölçü alınmasıyla da bir bulmacayla karşılaşılır. Rekabet şartlarında kâr oranı, bütün endüstrilerde aynı olabilmelidir. Farklı ürünler teknik nedenlerden farklı emek/sermaye oranlarıyla üretilirler. Bu nedenle farklı ürünler için farklı emek/sermaye oranları ve net üründe, farklı ürünler için farklı kâr oranları olabilmelidir. Kâr oranlarındaki farklılıklar, nispi fiyatların farklı durumlarını ortaya çıkarır. Bütün endüstrilerde kâr oranları düştüğünde, yüksek emek/sermaye oranlarıyla üretim yapan endüstrilerde fiyatlar düşer; düşük

(39) Akyüz, a.g.k. s.51.

emek/sermaye oranlarıyla üretim yapan endüstrilerde fiyat yükselir. Böylelikle bölüşüm paylarındaki değişimler, fiyatlarda değişmelere neden olur (40).

Ricardo, bir ömür boyu değişmeyen bir değer ölçüsü aramış, bunun bir mal olabileceğini düşünmüş fakat değer ölçüsü alınacak malın da değerinin değişmemesi gerektiğinin farkına varmıştır. Bu nedenle, zaman zaman, emek-değer teorisine dönüşler yaparak, son sözü, yine emeğin söyleyeceğini ifade etmiştir. Ricardo, A.Smith'den farklı olarak rantı, doğal fiyatın içerisinde çıkartmış ve bölüşüm payları olarak kâr ve ücreti almıştır. Ricardo, bu payların varlık nedenini açıklarken emek-değer kuramından sapmıştır. Başka bir ifadeyle Ricardo, değer teorisiyle bölüşüm açıklamaları arasında sonuç alacak bir ilişki kuramamıştır.

D.Ricardo'nun değer ve bölüşüm sorununa tam bir açıklama getirememesi, diğer ekonomik sorunlar karşısındaki öndeyi gücünü de zayıflatmıştır.

C- J. STUART MILL'İN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ

Mill'in düşünceleri, klasik iktisat okulunu zirvesine ulaştırmıştır ve Mill, yaşamının sorlarına doğru Liberal sosyalizme doğru kaymıştır. Pozitivist (41) akımın öncülerinden olan Mill kendisini, "demokratların birincisi fakat sosyalistlerin de soruncusu değilim" diyerek tanımlar (42).

(40) J.Robinson. Collected Economic Papers, İçinde Reconsideration ~~the~~Theory of Value, Oxford: 1970, Volume three, ss.173-174.

(41) Pozitivizm, materyalist felsefeyle metafizik felsefe arasındaki zıtlığın dışında kalan bir metodoji yaratmaya çalışır. Ancak pozitivist metodoji, aşırı fenomenalizme kayarak bilimin ödevinin yalnızca tasvir (description) olduğunu ileri sürer; böylelikle de bilimsel açıklamayı (scientific explanation) yadsımış olur.

(42) Dobb, a.g.k. s.171.

Mill'i klasik iktisat okulundan ayıran başlıca düşüncesi, bölüşüm kuralları hakkındaki öngörüleridir. Mill'e göre üretim yasaları, her yerde her zaman işleyen doğal vasalardır; bölüşüm yasalarıysa, insan iradesiyle değiştirilebilen sosyal yasalardır. Bu düşüncayı dayanarak yapar Mill, Liberal olmasına rağmen devletin ekonomik yaşama müdahalesini savunur.

1- Değer Teorisi

Mill, değer teorisi konusundaki görüşlerini "Principles of Political Economy with some their Applications to Social Philosophy" adlı yapıtının "Üretim maliyeti ve onun değer ile ilişkileri" başlığı altında toplamıştır (43). Mill'in modelinde malların değerleri, diğer mallar ile değişim ilişkilerini gösterdiğinden tamamen nispidirler.

Mill'e göre minimum fiyat, maliyeti karşılamaya yeterli olmalıdır. Aksi takdirde girişimciler, malların üretimine girişmezler. Kâr, maliyetin üzerindeki kısımdır. Maliyet ise, harcamaların karlılığıdır. Üretim maliyetiyle normal kar, doğal fiyatı meydana getirir.

Mill, bir taraftan Senior ve Say'dan ödünç almalarla Smith'in değer in üretim maliyeti teorisini (üretim bileşikleri teorisini) geliştirir; diğer taraftan da, bu sonuçları, Ricardo'nun düşünceleriyle uzlaştırmaya çalışır ve Marshall'ın uzun dönem normal değer teorisine çok ~~benzer~~ benzer.

2- Bölüşüm Teorisi

J.Stuart Mill'e göre bölüşüm payları ücret, rant ve kârdır. Mill yapıtında Rantı, fiyatları belirleyen bir öge

(43) Herbert, Joseph Davenport. Value and Distribution A Critical and Constructive Study. New York 1964. s.56.

olarak almaz. Mill, ekonomideki rantın, vergi aracılığıyla toplumdaki tüm kişilere yansıtılmasını savunur. Böylelikle daha adil bir gelir bölüşümünün kurulabileceğini yazar (44).

Mill kâr kavramını "Essays on Some Unsettled Questions" adlı yapıtının dördüncü bölümünde işler. Mill'e göre girişimcinin kârı, üretilen ürünün büyüklüğüne ve bu ürünlerdeki işgücünün payına bağlıdır. Kâr oranları, ücret oranlarındaki değişimlere bağlı olarak değişir. Mill, miras kurumuna da bazı sınırlamalar getirilmesini istemektedir. Böylelikle Mill'e göre, kişiler arasındaki eşitsizlikler ortadan kalkacak ve rekabet normal işleyecektir.

Mill "principles" adlı yapıtında minimum kâr fikrini ortaya atar ve Senior'un faiz görüşünü benimser. Mill'e göre faiz, bugünkü tüketimden vazgeçmenin bir mükafatıdır. Ricardo'nun görüşlerini revize etme çabasına rağmen Mill'in kâr teorisi Ricardo'dan daha çok A.Marshall'ın normal kâr teorisine ~~benzer~~ benzer.

Mill'in modelinde ücretler, kısa dönemde ücret fonu teorisine uzun dönemde geçimlik ücret teorisine göre belirlenir. Mill'in modelinde bir geçimlik bir de fazla ücret vardır. Geçimlik ücret, işçilerin yaşamını devam ettirebileceği düzeydeki bir ücret; fazla ücret ise, işçilerin toplam fazladan aldıkları paydır. Mill, işçilerin ücretli olarak çalıştırılmasına karşıdır. Mill'e göre işçilerin ücret ile çalıştırılması, işçilerin kişiliğinin gelişmesine engel olur ve emeğinin ürününe yabancılaşmasını doğurur. Bu nedenle işçilerin birleşerek kuracakları üretim kooperatifleri geliştirilmeli ve bu kooperatiflerin yönetiminde işçiler karar sahibi olmalıdır. Mill'in geçimlik ücret ve fazla ücret yaklaşımına göre nispi fiyatlar, geçimlik ücret, fazla ücret ve kardan meydana gelir.

(44) Mahmut, Koloğlu, Ekonomi Doktrinleri Tarihi, Ankara:1969, Doğu Matbaacılık ss. 103-109.

Bu ilişkilerde kâr oranının alabileceği maksimum değer, en yüksek kâr oranı olan standart orana (R) eşittir.

$$r_{\max} = R \quad (C.2)$$

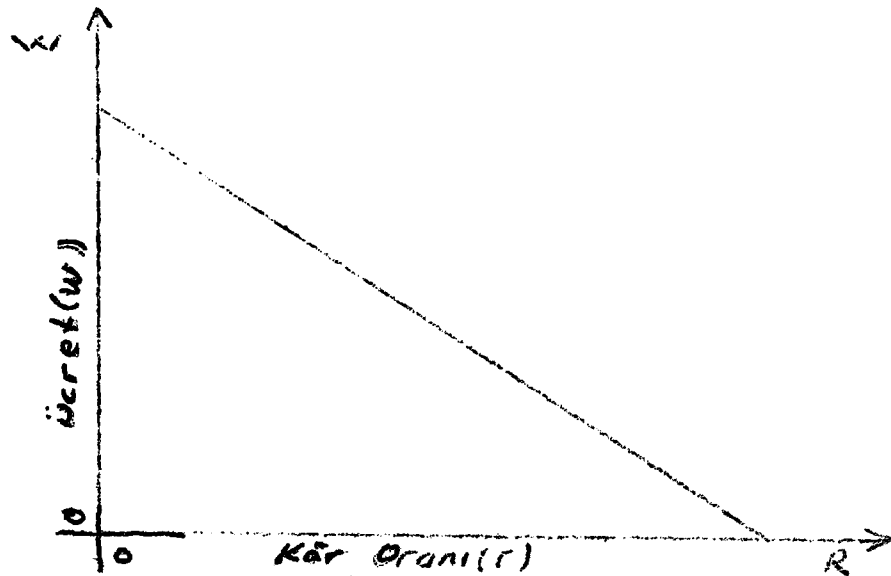
Net ürünün ücretlere giden kısmını (w) ile gösterirsek kâr oranı formülü:

$$r = R (1-w) \quad \text{veya} \quad (C.3)$$

$$r = r_{\max} (1-w)$$

dir. (C.3) nolu denklemde net ürünün ücretlere (w) verilen kısmı sıfır olursa kâr oranı, maksimuma ulaşır ($r_{\max}$); bu da standart orana (R) eşittir.

Diyagram (1) de yatay eksende kâr-oranını (r), dikey eksende ücret oranını (w) gösterirsek; bu oranların alabileceği maksimum değerler, (WR) doğrusuyla sınırlandırılabilir.

Diyagram 1: Ücretler ile Kâr Oranı Arasındaki İlişki

(WR) doğrusu, ücret azaltıldıkça kâr oranının ücretten yapılar indirimler ile orantılı olarak arttığını gösterir.

J.S.Mill'in değer ve bölüşüm sorununa yaklaşımı, Smith ve Ricardo'nun yaklaşımından çok farklı değildir. Mill'de değer ve bölüşüm sorununun çözümü için eşanlı bir çözüm önermemiştir. Smith ve Ricardo'dan farklı olarak Mill, adil bir gelir bölüşümü için devlet müdahalesinin yararlılığını öngörerek bölüşüm kuramını, sabit gelirliilere duyduğu sempati üzerine kurmuştur.

II- KARL MARX'IN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ

K.Marx, klasik iktisatçılar gibi emek-değer teorisini benimsemiş; fakat klasik iktisatçılardan farklı olarak bölüşüm sorunu, emek-değer teorisine dayanarak açıklamıştır. Başka bir ifadeyle Marx, kapitalist sistemdeki üretim ilişkilerini ve bölüşüm kurallarını emek-değer teorisine dayanarak açıklamaktadır (47).

Marx, değer ve bölüşüm sorunu, açıklarken transformasyon (değerlerin fiyatlardan sapması) sorunuyla karşılaşmışsa da; Joan Robinson'a göre Sraffa'nın standart mal mantığı yaklaşımıyla bu sorun çözülmüştür (48).

A- DEĞER TEORİSİ

Marx'ın yaptığı iş, belirli tarihsel koşullar altında bir üretim teorisi geliştirmek olmuştur. Marx'ın teorisi

(47) K.Marx, Kapital, çev. Alaattin Bilgi, Cilt I, Ankara: Sol Yayınları, 1975, ss.203-560. Ayrıca bak: K.Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ankara: Sol Yayınları, 1975, ss. 93-151.

(48) Joan Robinson, Collected Economic Papers, içinde, Value and Price, Oxford: 1965, Volume IV,s.48.

A.Smith ve D.Ricardo tarafından ortaya konan klasik emek-değer teorisinin yeriden biçimlendirilmesidir.

Marx'a göre, her türlü zenginliğin kaynağı emektir. Marx emeği, değişim değerinin ölçüsü olarak almıştır. Bir metanın değişim değerinin olabilməsi için mutlaka kullanma değerinin olması gerekir. Kullanma değeri, malların insan ihtiyaçlarını gidermesi halinde söz konusu olur.

Marx'ın açıklamalarına göre herhangi bir işgücünün ücreti, ürettiği ürünlerin değerine eşit olmalıdır. Marx kapitalist sistem içinde bunun doğru olmadığını yazar. O halde emeğin değişim değerinin ürününün değerinden neden az olduğu yanıtlanması gereken bir sorudur. Marx bu soruya, artı-değer teorisiyle açıklama getirmektedir. Marx'a göre herhangi bir işgücü, kapitalist sistem içerisinde ürettiğinden daha az ücret alır ve fazla kısmını kapitaliste artı-değer olarak bırakır. Başka bir ifadeyle artı-değerin kaynağı, işgücünün ürettiği ürününün bir kısmını kapitaliste bırakmasından başka bir şey değildir. Marx'ın karşıtlarına göre artı-değer, Meta-Para-Meta (C-M-C) veya Para-Meta-Para (M-C-M) süreci içerisinde doğar. Marx ise, bunun olaraksızlığını vurgulamaktadır. Marx'a göre herhangi bir kapitalist, toplumda hem satıcı hem de alıcıdır. Kapitalist satıcı olarak kazandığını alıcı olarak kaybeder. Böylelikle Marx artı-değerin, metaların değişim sürecinin bir sonucu olmadığını ortaya koyar.

Marx'ın emek-değer teorisi, bir adamın çıplak elleriyle bir malı üretmesi anlamına gelmez. Üretim için sermaye gereklidir. Sermaye doğa tarafından sağlandığı zaman bile şöyle veya böyle mülkiyeti gerektirir. Her tip ekonomide, mülkiyet konusundaki oyunun kuralları, geniş bir şekilde o ekonominin işleyiş tarzıyla belirlenir (49).

(49) Joan Robinson, Collected Economic Papers, İçinde, Value Before Capitalism, Cambridge:1979, s.105.

Artı-değerin değişik biçimleri olan mutlak artı-değer ve nispi artı-değer kavramları, kapitalist sistemin açıklanmasına yardım eder. Mutlak artı-değer, kapitalist tarafından işgücünün çalışma zamanının arttırılmasıyla arttırılabilir. Nispi artı-değer ise, işgücünün, kendi hesabına çalışma zamanıyla başkasının hesabına çalışma zamanı arasındaki orandır. İşgücünün bu farklı kısımları arasındaki oranın değişmesine bağlı olan artı-değere Marx, nispi artı-değer adını vermiştir. Nispi artı-değerdeki artış, emeğin üretkenliğindeki artışa bağlıdır. İşgücünün üretkenliğindeki artış, kapitalist tarafından alıkonabilirse, kapitalistin elde ettiği artı-değer artacaktır.

Marx, basit artı-değer oranıyla (s/v), ödenmemiş emeğin ödenmiş emeğe oranı), yıllık artı-değer oranı (sn/v) arasında da ayırım yapar (n , değişken sermayenin bir yıl içindeki devir sayısıdır). Kapitalist için artı-değer ile kâr oranı arasındaki ilişki açısından önemli olanı da bu ayırımdır.

Herhangi bir malın üretimi için mutlaka sermaye gereklidir. Böylelikle Marx, kapitalistin kullandığı sermayeyi ikiye ayırmaktadır. Bunlar hammaddeyi ve üretim araçlarını içeren değişmez sermaye ve işgücünün satın alınmasında kullanılan değişken sermayedir. Sabit sermayenin değişken sermayeye oranıysa (c/v), kapitalin organik bileşimidir.

Marx'a göre kapitalist sistemin varlığı için gerekli olan girişimcilerin kârları, kapitalin organik bileşiminin veya işgücü üretkenliğinin sürekli artmasından azalma eğilimi gösterecektir. Bu açıklamaya göre kapitalizm, kâr oranının ($r = \frac{s}{c+v}$) azalma yasasıyla yönetilir. Marx'ın bu öndeyisini, işgücü üretkenliğinin artması eğilimiyle doğrulanabiliriz. Bunun için çalışan işgücü miktarını (saat olarak) (L) ile; artı-değeri (s) ile; ödenmiş değeri (V) ile gösterirsek:

$$L = V + S \quad (II-1)$$

dir. (II-1) nolu eşitliği artı-değer cinsinden yazabiliriz.

$$S = L - V \quad (II-2)$$

(II-2) nolu eşitliği, kâr-oranı formülünde ($r = \frac{S}{C+V}$) kullanacak olursak:

$$r = \frac{L - V}{C + V} \quad (II-3)$$

dir.

(II-3) nolu eşitlikten kâr oranının alt ve üst sınırı belirlenebilir. İşgücüne emek-zaman olarak ödenen kısım (V), toplam emek-zamanına (L) yaklaşırsa ($V \rightarrow L$ olursa)

$$r \rightarrow 0 \quad (II-4)$$

dir. Aynı şekilde toplam emek zamanı (L) artı-değere (S) yaklaşırsa ($S \rightarrow L$ olursa)

$$V \rightarrow 0 \text{ ve } r = \frac{L}{C} \quad (II-5)$$

olur. Bu ilişkiler :

$$r_{\min} = 0 \quad (II-6)$$

$$r_{\max} = L/C$$

şeklinde de yazılabilir. Kâr oranının en düşük sınırı sıfır,

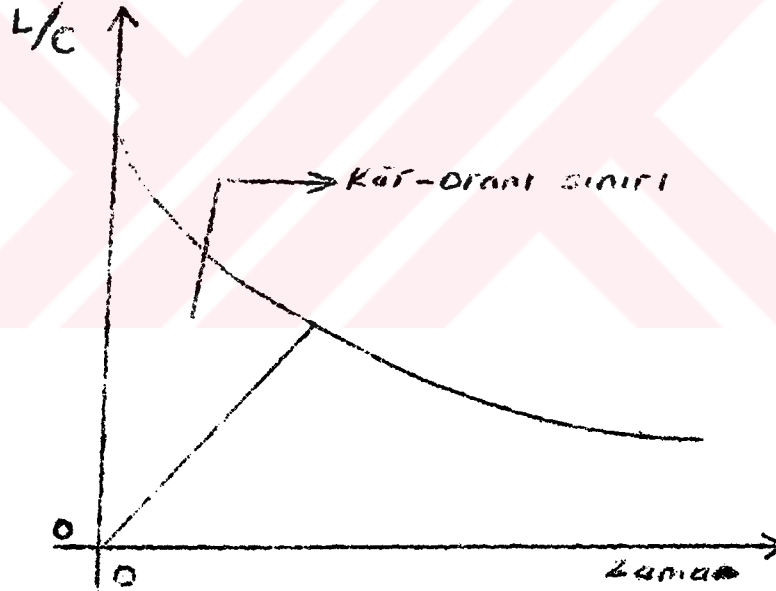
en yüksek sınırlıysa $r_{\max} = \frac{L}{C}$ dir. Bu durumda sistemin teknik özelliklerinden kâr-oranı sınırını çıkarabiliriz.

$$(r_{\max} - r_{\min}) = \frac{L}{C} - 0 = \frac{L}{C} \quad (\text{II-7})$$

veya

$$(r_{\max} - r_{\min}) = \frac{L}{C} = \text{Kâr-oranı sınırıdır.}$$

Bu ilişkileri diyagram ile de gösterebiliriz. Diyagram (2) de yatay eksen de zaman dikey eksen de emek-sermaye oranı (L/C) gösterilmektedir. İşgücünün üretkenliğinin artması; üretkenliğinin getirisinin işçiye yansması varsayımıyla (L/C) yi azaltacaktır.

Diyagram 2: Kâr-Oranı Sınırı
Şekil 2:

Marx'a göre kâr oranlarının uzun dönemde azalma eğilimi göstermesi, kapitalist sistemin kapitalistler ile birlikte ortadan kalkmasına neden olacaktır.

Marx çalışmalarında önce değerler sistemini kurmuş sonra fiyatlara geçmiştir. Marx, değerler sistemini kurarken

çeşitli endüstrilerdeki kapitalin organik bileşimini (c/v) aynı kabul etmiştir. Fiyatlar sistemini kurarken ise, bu varsayımını kaldırmıştır. Böylelikle değerlerden fiyatlara geçerken; değerler fiyatlardan sapmış; ve Marx'ist teorinin pons asinorumu (50) olarak bilinen transformasyon sorunu ortaya çıkmıştır (51).

Transformasyon sorununun varlığını ortaya koyabilmek için tablo (1) de üç endüstri ele alınmış; ve bu üç endüstride kapitalin organik bileşimi farklı, sömürü oranı aynı kabul edilmiştir. Sabit sermayeyse tek bir üretim sürecinde tüketmektedir (52).

Tablo 1
Değer - Fiyat İlişkileri

Endüstri	c	v	s	a
I	20	80	80	180
II	50	50	50	150
III	80	20	20	120
Toplam	150	150	150	450

Kaynak: Meek, a.g.k. s.257.

(50) Latince bir ifade olan "pons asinorum", yeni başlayanlar için zor bir sorun anlamına gelmektedir.

(51) Transformasyon sorununun çözümü için birçok iktisatçı tarafından çaba harcanmıştır. Bunlardan belli başlıları şunlardır: Böhr Bawerk (1896), Bortkiewicz (1906-1909).

Dmitriev (1904), Winternitz (1948), Sraffa (1960), Chichakio (1963), Morishima (1973). Bak: Berker-Yaman, "Dönüşüm Sorunu: Değerler ve Fiyatlar", İİTİATBED, cilt 21, İstanbul: Aralık: 1981 ss. 51-56.

(52) Ronald, L. Meek. "Value in the History of Economic Thought", History of Political Economy, ss 237-260. Ayrıca bak: Vural Savaş, "Transformasyon Sorunu", Bursa: 1974, BİTİA Dergisi No:1, Cilt III. ss.1-31. Ayrıca bak: Yaman, Berker. "Dönüşüm Sorunu: Değerler ve Fiyatlar" İİTİATBED, Cilt 1, Sayı, 2 İstanbul: Aralık: 1981. ss. 51-56.

Tablo (1)'deki toplam artı-değer miktarı (150), her endüstriye eşit olarak paylaştırılırsa; her endüstri, toplam artı-değerin 1/3 ünü alır. Başka bir ifadeyle her endüstrinin toplam artı-değerden aldığı pay (50) dir. (50) artı-değer (kâr), her endüstride istihdam edilen sermayeye (100) ilave edilirse; üretim fiyatı ($a=150$) bulunur. Böylelikle I. endüstrinin üretim fiyatı, üretim değerinin beş bölü altısıdır.

$$(150/180 = \frac{5}{6})$$

II. endüstrinin üretim fiyatı, üretim değerine eşittir.

$$(150/150 = 1)$$

III. endüstrinin üretim fiyatıysa, üretimin $1\frac{1}{4}$ katıdır

$$(150/120 = \frac{5}{4})$$

Her endüstrideki kâr oranıysa 1/2 dir.

Tablo (1) den elde edilen verilere göre: I. endüstri ürettiği ürünü değerinin üzerinde; II. endüstri değerinde; III. endüstriyse değerinin altında satmaktadır. Bu durum, kapitalin organik bileşiminin, üç endüstride de farklı olmasından doğmaktadır.

Transformasyon (dönüşüm) sorununu "genel denge" veya "girdi-çıktı" yaklaşımıyla yeniden biçimlendirmek istersek; Marx'ın üretim fiyatı (sabit sermaye + değişken sermaye + kâr) denklemlerini,

$$\begin{aligned}c_1 + v_1 + r(c_1 + v_1) &= a_1 p_1 \\c_2 + v_2 + r(c_2 + v_2) &= a_2 p_2 \\c_3 + v_3 + r(c_3 + v_3) &= a_3 p_3 \\r \left[\sum_{i=1}^n (c_i + v_i) \right] &= \sum_{i=1}^n s_i\end{aligned} \quad (II-8)$$

şeklinde yazabiliriz.

(II-8) nolu denklemlerde, (p_1, p_2, p_3) fiyat-değer katsayıları; (r), ortalama kâr oranı; (c_1), (c_2), (c_3), sabit sermaye; (v_1), (v_2), (v_3), değişken sermaye; (a) ise, üretim fiyatıdır. Marx'ın modelinde artı-değer veya kâr oranı değişken sermayeden doğar; bunun yanında sabit sermaye (c) de birikmiş artı-değerdir. Bu nedenle (II-8) nolu denklemlerde kâr oranının yanına, ($c_i + v_i$) ler yazılmıştır. (II-8) nolu denklemler sisteminde dördüncü denklem ise, toplam artı-değer, toplam kârlar eşitliğini gösterir.

Transformasyon sorununun Marx'ist çözümünde yalnızca değerlerden fiyatlara geçilir; fiyat değişmesi sonucu girdilerde meydana gelecek değişiklikler dikkate alınmaz. Böyle bir yaklaşımın, mantık bakımından, tek yönlü bir ilişki olan marjinal yöntem ile bir farkı yoktur.

Winternitz Haziran 1948'de yayınladığı notuyla bu sorunu çözmüştür (53). Winternitz varsayımına göre üç endüstri sırasıyla ücret malları, sermaye malları ve lüks mallar üretir. Winternitz sorunu çözmek için (p_1) fiyat-değer katsayısını yalnız (a_1) çıktısına değil (c_1), (c_2), (c_3) girdilerine ve (p_2) fiyat-değer katsayısını yalnızca (a_2) çıktısına değil (v_1), (v_2), (v_3) girdilerine de uygular. Toplam değerler ve toplam fiyatlar eşitliğini veya toplam artı-değer ve toplam kârlar eşitliğini ifade eden dördüncü bir denklem, (II-8)

(53) Meek, a.g.k. s.258.

nolu sisteme ilave edilirse; o zaman fiyatlar ve kâr oranı, karşılıklı ve eşanlı olarak belirlenir.

2- Bölüşüm Teorisi

K.Marx'ın modelinde safi ürün, değişken sermayeyle (ödenmiş emek), artı-değerin (ödenmemiş emek) toplamıdır. Toplam gayri safi ürün ise, değişken sermaye (v), sabit sermaye (c) ve artı-değerin (s) toplamıdır.

Marx'ın bölüşüm teorisine göre kapitalist sistemdeki bölüşüm payları: işgücüne ödenmiş değer ile, işgücünün kapitaliste bırakmış olduğu değerden meydana gelir. İşgücünün kapitaliste bırakmış olduğu değer, kapitalist sömürünün kaynağını oluşturur; ve bu değer, kâr, faiz ve rant gelirleri elde edenler arasında bölüşülür. Bu nedenle de kapitalistler ile rant ve faiz gelirleri elde edenler arasında sürekli bir çelişki vardır. Kâr oranları, uzun dönemde azalma eğilimi gösterecektir. Böylelikle sömürüye dayanan kapitalist sistem, girişimciler ve ortaklarıyla birlikte yok olacaktır.

Kapitalistler, kapitalist sistem ile birlikte varlıklarını sürdürebilmek için kâr oranlarını arttırıcı veya koruyucu önlemler alırlar. Örneğin işgücünün üretkenliğindeki artışı kendilerinde alırlar.

Marx'ın nispi fiyat açıklamaları, lineer denklem sistemiyle de ifade edilebilir. (C-1) nolu denklem sisteminin son denklemindeki kar oranı kaldırılır ve denkleme, doğrudan işgücünün değeriyle (l) artı-ücret oranları (w) yazılırsa (C-1) nolu denklem sistemi :

$$\begin{aligned}
 (A_1P_1 + \dots + K_1P_k)(1+r) + L_1(P_1 + w) &= A_1P_1 \\
 \vdots & \\
 (A_kP_k + \dots + K_kP_k)(1+r) + L_k(P_1 + w) &= K_kP_k \\
 (A_lP_1 + \dots + K_lP_k) + L_l(P_1 + w) &= L_lP_1
 \end{aligned}
 \tag{II-9}$$

olur. (II-9) nolu denklem sisteminde de işgücünün değeri ve artı-ücret oranları toplamıyla kâr oranları arasında zıt yönlü bir ilişki vardır.

Marx'ın açıklamalarına göre kâr oranı:

$$r = R [1 - (P_1 + w)] \quad (II-10)$$

dir. (II-10) nolu kâr oranı denkleminde işgücüne öderken artı-ücret (w) = 0 olursa; kâr oranı, maksimum değerine ulaşır:

$$r_{\max} = R (1 - P_1) \quad (II-11)$$

Marx'ın yaklaşımında maksimum kâr oranı, en yüksek kâr oranı olan standart orana (R) eşit olamamaktadır. Marx'ın modelinde kâr oranının maksimum olması halinde işgücü, toplam fazladan artı-ücret alamamaktadır.

Marx'da, klasik iktisatçılar gibi, ekonomik büyümeyi anlamadaki temel etkenlerin değer ve bölüşüm kavramları olduğu sonucuna varmıştır. Marx, Ricardo'dan emek-değer teorisini ve kâr oranlarının azalma eğilimini almıştır ve teknolojik işsizliği ortaya koymuştur. Marx klasik iktisatçıları takip ederek ekonomide işçiler, kapitalistler ve toprak sahipleri gibi üç sınıfın varlığını; ve bu sınıfların elde ettikleri ücret, rant ve kâr gelirlerinin hareketini inceledi. Marx klasik iktisatçılardan farklı olarak, değer ve bölüşüm teorisini salt emek-değer teorisine dayandırmıştır. Marx'ın ideolojik nitelikteki emek-değer teorisine göre ücret dışındaki rant, faiz ve kâr gibi bölüşüm payları hak edilmemiş gelirlerdir.

Marx, değer ve bölüşüm sorununu, ideolojik nitelikte de olsa bir bütün içerisinde çözmüştür. Bu nedenle de diğer ekonomik sorunlara getirdiği çözümlerde bunalıma düşmemiştir. Günümüzde Marx'ist emek-değer teorisine dayanan sosyalist ülkelerde, değer ve bölüşüm sorunu bir bütün içerisinde çözüldüğü için; bu ülkeler, kapitalist ülkelerde görülen işsizlik, enflasyon, ekonomik bunalımlar gibi ekonomik sorunların seyircisi olmuşlardır.

III- LEON WALRAS'IN DEĞER ve BÖLÜŞÜM TEORİSİ

İktisadi düşünce tarihinde ilk kez L.Walras (1834-1910), "Elements d'economie Politique Pure" adlı yapıtıyla ekonominin bütünü, durgun durumda da olsa incelemeye çalışmıştır. Bu çözüm, sistenli düşünme mantığına dayanan genel ekonomik denge yaklaşımıdır.

Walras'ın değer ve bölüşüm sorununa yaklaşımı, klasik iktisatçılar ve Marx'dan çok farklıdır. Walras, klasik iktisatçılar ve Marx gibi fiyatları üretim yönlü kurmamış ve değeri, üretim süreci içerisinde aramamış; fiyatların piyasada oluşacağını ve bu nedenle de değerin, piyasada aranması gerektiğini ileri sürmüştür.

A- DEĞER TEORİSİ

Walras, değerin kökeni sorununa üç ayrı okuldan üç ayrı çözüm getirildiğini yazar (54). Bunlar A.Smith (İskoç), D.Ricardo ve Mc Culloch'un üretim maliyetine dayanan İngiliz çözümü; Condilloc ve J.B. Say'ın arz ve talebe dayandırdığı Fransız çözümü; Burlamaque ve A.A.Walras'ın (55) kıtlığa

(54) L.Walras, Elements of Pure Economics, Great Britain: 1954, s.201.

(55) A.A.Walras, Leon Walras'ın babasıdır.

dayanan çözümdür. Leon Walras, bu çözümlerden Burlamaque ve A.A.Walras'ın çözümünü kıtlığa dayandığı için doğru çözümü olarak kabul eder.

Walras değeri, klasik iktisatçılar gibi, üretim süreci içerisinde aranmamıştır. Değerin piyasada aranması gerektiğini söylemiştir. Walras bunu, şu şekilde kanıtlamaya çalışır; değişimde değer ve kıtlık arasında yakın bir ilişki vardır. Piyasa, malların alınıp satıldığı yerdir. Böylelikle değişimde değer olgusu, kendisini piyasada gösterir. Bu nedenle değişim değerini açıklamak için piyasaya gitmek gerekir. Değişim değeri, hiç bir müdahale yapılmadığında, piyasadaki alıcılar ve satıcılar arasındaki rekabet sonucu yükselir ve alçalır (56).

Walras, rekabetçi bir piyasada iki malın değişim sorununun aşağıdaki gibi çözümlenebileceğini ileri sürmüştür (57): değişime girecek malları yulaf ve buğday veya soyut olarak (A) ve (B) şeklinde ele alırsak; piyasaya (A) malıyla gelen bir kişi, bu malı (B) malıyla değiştirmeye hazırdır. Buna karşılık piyasaya (B) malıyla gelen kişi, bunu (A) malıyla değiştirmeye hazırdır. Fiyat nasıl belirlenecektir ? Fiyat, önceki günlerin fiyatlarına bağlı olarak bu fiyatların etrafında karşılıklı olarak verilecektir. Örneğin (A) nın (m) inci birimi için (B), (n) inci birim vermeyi kabul ederse (A'nın iki birimi için B, bir birim vermek isterse) değişim denklemi:

$$m.va = nvb$$

(III-1)

dir.

(56) Walras, a.g.k. s.83.

(57) Walras, a.g.k. ss.87-89.

(Va), (A) nın bir biriminin değışim değeri-
dir. (Vb) ise, (B) nin bir biriminin değışim değeri-
dir. Nispi değerler veya oranlarda: (A) hesabıyla (B) nin fiyatı (Pb); (B) hesa-
bıyla (A) nın fiyatı (Pa) dır. $(\frac{m}{n})$, (V) ile; $(\frac{n}{m})$ ise $(\frac{1}{m})$ ile
gösterilirse:

$$\frac{V_b}{V_a} = P_a = \frac{m}{n} = w \quad (III-2)$$
$$\frac{V_b}{V_a} = P_b = \frac{n}{m} = \frac{1}{w}$$

yazılabilir: (III-2) nolu denklemlerden:

$$P_b = \frac{1}{P_a} \quad ; \quad P_a = \frac{1}{P_b} \quad (III-3)$$

bulunabilir. Böylelikle değışim değerlerinin, oranların veya fiyatların değıştirilen miktarlarının ters oranına eşit ol-
duğu çıkar. Buradaki açıklamalar, iki malın birbiriyle değışi-
mi sonucu fiyatın oluşumunu göstermektedir. Walras, aynı
mantıktan hareket ederek, birçok malın değışiminde, fiyatla-
rın belirlenebileceğini matematiksel olarak göstermiştir
(58).

İki malın birbiriyle değışiminde olsun; birçok malın
birbiriyle değışiminde olsun; her iki tarafın maximum do-
yuma ulaşabilmesi için, malların kıtlıkları (raratés) oranla-
rına göre değıştirilmeleri zorunludur (59). Bu şekildeki bir
değişim her iki taraf için de avantajlı olacaktır.

(Va) ve (Vb), (A) ve (B) mallarının cari denge fiyatında
değişim miktarlarını; $ra_1, rb_1, ra_2, rb_2, ra_3, rb_3$ bu

(58) Walras, a.g.k. ss. 164-172.

(59) Walras, malların kıtlıkları oranlarına göre değıştiril-
mesi gerektiğini söylemekle beraber, kıtlık miktarları-
nın nasıl saptanacağını açıklamamıştır.

malların kıtlık miktarlarını gösterebiliriz; 1,2,3 kişilerin maksimum doyumu için fiyatlar (60):

1 inci kişi için fiyat:

$$\frac{ra_1 1}{rb_1 1} = P_a \text{ ve } \frac{rb_1 1}{ra_1 1} = P_b \quad (\text{III-4})$$

2 inci kişi için fiyat :

$$\frac{ra_1 2}{rb_1 2} = P_a \text{ ve } \frac{rb_1 2}{ra_1 2} = P_b \quad (\text{III-5})$$

3 üncü kişi için fiyat:

$$\frac{ra_1 3}{rb_1 3} = P_a \text{ ve } \frac{rb_1 3}{ra_1 3} = P_b \quad (\text{III-6})$$

(P_a) ve (P_b) fiyatlarını:

$$P_a = \frac{ra_1 1}{rb_1 1} = \frac{ra_1 2}{rb_1 2} = \frac{ra_1 3}{rb_1 3} \dots \quad (\text{III-7})$$

ve

$$P_b = \frac{rb_1 1}{ra_1 1} = \frac{rb_1 2}{ra_1 2} = \frac{rb_1 3}{ra_1 3} \dots$$

şeklinde yazabiliriz. Tüm bu ilişkiler de aşağıdaki gibi özetlenebilir :

$$\begin{array}{ccc} & V_a & : V_b \\ :: & ra_1 1 & : rb_1 1 \\ :: & ra_1 2 & : rb_1 2 \\ :: & ra_1 3 & : rb_1 3 \\ :: & & \end{array} \quad (\text{III-8})$$

(III-8) nolu oranlarda (::) simgesinin anlamı, oranlar arasında kullanılan eşitlik demektir. (::) simgesinin anlamına göre oranları yeniden yazarsak:

$$\frac{Vb_{ra_1 1}}{Va_{rb_1 1}} ; \frac{Va_{rb_1 1}}{Vb_{ra_1 1}}$$

$$\frac{Vb_{ra_1 2}}{Va_{rb_1 2}} ; \frac{Va_{ra_1 2}}{Vb_{rb_1 2}} \dots$$

olur.

Denge veya cari fiyatlar, kıtlık oranlarına eşittir. Fiyatlardaki değişmeler:

- 1) (A) malının faydasındaki değişmeye,
- 2) Bir veya daha fazla kişinin elindeki (A) malının miktarındaki değişmeye,
- 3) (B) malının faydasındaki değişmeye,
- 4) Bir veya daha fazla kişinin elindeki (B) malının miktarındaki değişmeye bağlıdır (61).

B- BÖLÜŞÜM TEORİSİ

Walras'ın değişim modelinde bölüşüm veridir. Fiyatlar belirlerken bölüşüm belli bir anda dengededir. Bundan sonraki bölüşüm, kişilerin ellerinde tuttukları malların kıtlıklarına ve faydalarına bağlıdır. Walras'ın yaşadığı dönem, kapitalist toplum aşaması olduğuna göre; bu dönemde işçiler, girişimciler ve mülkiyet gibi kavramlar vardır. İşçiler, üretim aracı sahibi olmadıklarından malları, geniş ölçekte girişimciler ellerinde bulundurlar. Bundan sonraki değişimlerin yoğunluğu, girişimcilerin lehinedir. Denge fiyatları, işçiler ve girişimciler arasındaki refah dağılımının, malların kıtlıklarına ve faydalarına göre yapıldığını (61) Walras, a.g.k. s.147.

göstermektedir.

Walras'ın modelinde fiyatların belirlenmesindeki bölüşüm paylarının açıklanmasındaki etkenler fayda ve kıtlıktır.

Walras'ın modelinde bölüşüm payları, ücretler ve kârlar olarak kabul edilse bile, işçiler, klasik iktisatçılar ve Sraffa'nın modelindeki gibi fazladan pay alamazlar. Zaten Walras'ın modelinde üretilen fazla da yoktur.

Jaffe'ye göre piyasa sisteminin dengesinin genel bir çözüm ararken Walras'ın amacı, tamamen mantıksal ve spekülatiftir; ve önermeleri, tanımlayıcı olmaktan çok gelenekseldir (62). Oliveira'ya göreyse Sraffa'nın sistemi, Walras'ın modele bir alternatiftir (63).

Walras, kendinden önceki iktisatçılardan farklı olarak değer piyasadaki aranması gerektiğini ileri sürmüştür ve değeri, fayda ve kıtlığa dayandırmıştır. Walras'ın fayda-değer teorisine göre, üreticiler ve tüketiciler, tam rekabet piyasası altında maksimum tatmine ulaşacaklardır. Böylelikle bölüşüm sorunu da piyasada çözülmüş olacaktır.

Walras'ın modelindeki değer çözümlemesi, subjektif bir çözüm olduğu için; bölüşüm çözümlemesinde subjektif bir çözümdür. Walras'ın değer ve bölüşüm sorununa subjektif çözümler getirmesi; diğer sorulara da subjektif çözümler önermesini beraberinde getirmiştir.

(62) Oliveira-Filho, Joa Dano, Studies on Sraffian System: Towards a Neo-Ricardian Dynamic Theory: Boston University :1981, s.131.

(63) Oliveira, a.g.k. s. 134.

B ÖZETİ

P.SRAFFA ANALİZİ

P. Sraffa ve Cambridge Üniversitesi'nin (İngiltere) diğer iktisatçıları (J. Robinson, Keynes, Kalecki), yerleşik iktisat teorisindeki değer, fiyat ve bölüşüm açıklamalarının yanlışlığını yakalamışlardır. Yanlış odak noktasını dikkate alan Sraffa, iktisat teorisindeki bu boşluğu, yeni değer, fiyat ve bölüşüm açıklamalarıyla doldurmaya çalışmıştır. Sraffa'nın değer, fiyat ve bölüşüm konusundaki açıklamaları, kendi us gücünün etkinliğinden, anlayışından, yeni bir ideolojik akımın öncüsü olma isteğinden veya kendisini kanıtlama arzusundan doğmamış; iktisat teorisindeki açıklamaların gerçeğe uymamasından kaynaklanmıştır.

Sraffa bağlamındaki çözümler, iktisat teorisinin temelini oluşturan değer, fiyat ve bölüşüm konularında olmuştur. Sraffa'nın değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının eşanlı çözümündeki çıkış noktası, endüstrilerin ve işçilerin endüstriyel ve biyolojik gereksinimleridir. Gereksinimler, geçmiş günlerle oranla değişebileceğinden Sraffa modelinde, biyolojik ve endüstriyel gereksinimleri tanımlayıp, sınıflandırmamıştır.

Sraffa, bölüşüm paylarının fiyatlar üzerindeki etkilerini incelerken aynı mallardan ve aynı oranlarda oluşan bir standart mal kurmuştur. Böylelikle bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerini gözlemek olanağını elde etmiştir. Sraffa, bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerini tek ürünlü işletmeler ve bağlı üretimde ayrı ayrı ele almıştır. Sonra da bölüşüm paylarındaki değişmelerin üretim yöntemleri üzerindeki etkilerini incelemiştir.

I- DEĞER, FİYAT VE BÖLÜŞÜM KAVRAMLARININ SRAFFA ANALİZİNDEKİ ANLAMLARI

Değer, bölüşüm sorunu ve bölüşüm paylarındaki değişmelerin nispi fiyatlar üzerindeki etkileri " Production of Commodities..." adlı yapıtın analiz konuları olarak ele alınabilir. Sraffa değer-bölüşüm sorununu ve bölüşüm paylarındaki değişimlerin nispi fiyatlar üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek için, değer, fiyat ve bölüşüm kavramlarının anlamlarını, önce üretilen malların tümünün tüketildiği modelde (geçimlik üretim modelinde), sonra üretilen malların tümünün tüketilmediği modelde (fazla üretim modelinde) aynı ayrı incelemiştir.

Sraffa değer, fiyat ve bölüşüm kavramlarının anlamlarını, geçimlik ve fazla üretim modellerinde ortaya koyarken bazı varsayımlar yapmıştır :

- a) Sistem tamamen statik durumdadır,
- b) Sabit sermaye kullanılmamaktadır ve üretilen (N) malların herhangi birinde bağlı ürün (joint product) söz konusu değildir,
- c) Sistem kapalıdır ve kendini yeniler,
- d) Malların üretilecek miktarları veridir,
- e) Malların üretilecek miktarlarının veri olması nedeniyle talebin fiyatlar üzerindeki etkisi dışlanmış-
tır,
- f) Üretim ölçeğinde herhangi bir değişme yoktur,
- g) Ekonominin çeşitli kesimleri arasında teknolojik bir ara bağımlılık söz konusudur ve üreticiler bağımsız, özel üreticilerdir.

Sraffa, kendinden önceki iktisatçılardan farklı olarak (Marx dışında), değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının bir bütün içerisinde çözülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Değer, fiyat ve bölüşüm sorununun bir bütün içerisinde incelenmesi zorunluluğu fikrinden hareket eden Sraffa, nispi fiyatların bölüşümünden hareketle bulunabileceğini ve bölüşümün de endüstrilerin üretim teknikleri veya gereksinmelerince belirlenebileceğini ileri sürmüştür. Böylelikle Sraffa, değer, fiyat ve bölüşüm sorununu eşanlı olarak çözmeye çalışmıştır.

A- ÜRETİLEN MALLARIN TÜMÜNÜN TÜKETİLDİĞİ MODELDE DEĞER, FİYAT VE BÖLÜŞÜM

Üretilen malların tamamının tüketildiği modelde herhangi bir ürün fazlası veya eksisi yoktur. Üretilen ürünler, sistemin devamını garantilemektedir. Üretilen malların tamamının tüketildiği modele geçimlik üretim modeli de denebilir.

Sraffa değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarını, önce iki malın üretilip tüketildiği geçimlik üretim modelinde sonra (N) malın üretilip tüketildiği fazla üretim modelinde incelemiş; değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının eşanlı çözülmesi zorunluluğunu ortaya koymuştur.

.

1. İki Malın Üretilip Tümünün Tüketildiği Modelde Değer, Fiyat ve Bölüşüm

İki malın üretilip tümünün tüketildiği modelde; toplum, ürettiği malları bir yıl içinde tüketmektedir ve üretilen mallar, toplumun varlığının devamı için yeterli miktardadırlar. Diğer bir deyişle toplumun kapital malları ~~stoku~~ üzerinde herhangi bir artış yoktur. Bu şekildeki bir toplumda mallar,

değişik üretim dallarında üretilmekte ve hasattan sonra kurulan pazarda değiştirilmektedir (1).

Sraffa'ya göre pazarda değiştirilecek malların fiyatlarını, bölüşüm belirleyecektir. Bunun için endüstriler, üretilen mallardan, en az varlıklarını devam ettirebilecek miktarda pay almaktadırlar. Böylelikle endüstrilerin üretim tekniklerine veya gereksinmelerine göre aldıkları paylar, değişim değerlerini veya fiyatları belirleyecektir. Çünkü endüstriler arasında teknolojik bağımlılık söz konusudur. Endüstrilerin üretilen ürünlerden gereksinmelerine göre aldıkları paylar, üretim sürecinin devamını sağlayacaktır. Herhangi bir nedenle herhangi bir endüstri üretilen üründen gereksiniminden daha az pay alırsa sonraki yıl mal üretemez hale gelir. Mal üretemeyen endüstri, diğer endüstrilere girdi veremeyeceğinden diğer endüstriler de varlıklarını sürdüremezler; böylelikle toplumun tüm ekonomik birimlerinde ekonomik bunalımlar başlar.

Sraffa'ya göre üretilen mallar, endüstrilerde çalışanların zorunlu gereksinmelerine veya üretim tekniklerine göre paylaştırılmalıdır. Başka bir ifadeyle işçiler, üretilen üründen, varlıklarını devam ettirebilecek kadar pay almalı (biyolojik); geriye kalan mallar da üretim aracı olarak (endüstriyel) kullanılmalıdır. Sraffa modelinde üretim miktarları veri olduğundan ölçeğe göre getiri varsayımı zorunluluğundan sıyrılmıştır.

Sraffa fiyatları, bölüşüm paylarıyla eşanlı olarak çözüncü, ele aldığı andaki lineer ilişkilerin tarihsel maliyetini kabul etmiş olmaktadır. Sraffa'nın modelinde bu anlamda, tarihsel ilişkiler dikkate alınmaktadır.

(1) Sraffa o.g.k. ss, 3-5

İki malın üretilip tüketildiği modelde değişim değerleri veya fiyatlar, endüstrilerin üretim tekniklerinden veya gereksinmelerinden bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Sraffa üretim sürecinin devamını sağlayan bu oranlara doğrudan "değerler" veya "fiyatlar" adını vermektedir (2).

Sraffa değişim değerlerinin (veya fiyatların) varlığını açıklarken endüstrilerin üretim tekniklerine veya gereksinmelerine değer vermektedir. Bu değerlere göre de değişim değerlerini (veya fiyatları) ve bölüğü paylarını bir bütün içerisinde incelemektedir.

Sraffa'nın modelindeki üretim denklemlerini, iki malın üretilip tüketildiği bir ekonomide gösterebiliriz. Bunun için herhangi bir ($j=1,2$) inci endüstrinin (k) tekniğinde kullanılan ($i=1,2$) malı miktarını, a_{ijk} girdi tensörüyle (3); ($j=1,2$) inci endüstrinin çıktısını (b_{jk}) ile; girdi fiyatlarını ($P_i=1,2$) ile ; çıktı fiyatlarını ($P_j=1,2$) ile gösterirsek; (j) inci endüstride üretilen malların tamamı bir yıl içinde tüketildiğinden denklem sistemleri:

$$(1) \text{ inci işletme } P_1 a_{1jk} = P_j b_{jk} \quad V_j = 1,2 \quad (II-1)$$

$$(2) \text{ inci işletme } P_2 a_{2jk} = P_j b_{jk}$$

dir.

Malların üretiminde birden fazla örneğin iki teknik kullanılıyorsa :

$$\begin{aligned} P_1 a_{1jk} &= P_j b_{jk} \\ P_2 a_{2jk} &= P_j b_{jk} \end{aligned} \quad V_j = 1,2 ; V_k = 1,2 \quad (II-2)$$

olur.

(2) Sraffa, a.g.k.s.8.

(3) Tensör : Yöney kavramının genelleşmesini gösteren soyut bir kavramdır.

Malların üretilip tüketildiği modelde üretilen fazla veya kar olmadığından; bu sistemin teknoloji matrisinin (A) Perron-Frobenius teoremine (4) göre özümlü değeri (eigenvalue) bire eşittir. Başka bir ifadeyle özgül değer ($\alpha_A = 1$) dir.

2. (N) Malın Üretilip Tükütildiği Modelde Değer, Fiyat ve Bölüşüm

Sraffa değişim değerlerinin (veya fiyatların) bölüşüm ile eşanlı çözülebileceğini ve iki endüstride iki mal üretilmesi soyutlamasından (n) endüstride (n) mal üretilmesi soyutlamasına lineer denklemler aracılığıyla geçilebileceğini göstermiştir (5).

(N) malın üretilip tüketildiği modelde iki malın üretilip tüketildiği modelde olduğu gibi fiyatlar, bölüşüm ile eşanlı olarak belirlenecektir. Endüstriler, üretilen ürünlerden, gereksinmelerine veya üretim tekniklerine göre pay alacaklardır.

(N) malın üretilip tüketildiği modelde denklem sistemi :

$$\sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} = P_j b_{jk} \quad \forall j = 1 \dots n \quad (II-3)$$

dir. Sistem kendisini yenilediğinden üretimde kullanılan üretim araçları toplamı, üretilen ürünlere eşittir (6).

$$\sum_{i=1}^n a_{ijk} = b_{jk} \quad \forall j = 1 \dots n \quad (II-4)$$

(4) Perron-Frobenius teoremi için bak : Asaf Savaş.

Akat. İktisadi Analiz. İstanbul : 1980, ss.688-691.

(5) Sraffa, a.g.k. s.4.

(6) Sraffa, a.g.k. s.4.

(N) malın üretilip tüketildiği modelde kullanılan teknik sayısı (m) olursa denklem sistemi :

$$\sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} = P_j b_{jk} \quad V_j = 1 \dots n; V_k = 1 \dots m \quad (II-5) \quad \text{dir.}$$

(II-3) nolu denklemde kimi mallar kimi endüstrilerde kullanılmayabilir. Bu durumda kullanılmayan malların denklemlerdeki değerleri, sıfır değerindedirler; ancak bu değerler, sistemin çözümüne engel değildirler.

Denklemlerdeki herhangi bir mal, standart değer ölçüsü alınır.ve fiyatı bire eşitlenirse (numeria) bilinmeyen sayısı (k) dan bir eksik (k-1) olur. Sistemde doğrusal bağımlılık söz konusu olduğunda sistem çözülebilir (7).

Sraffa'nın modelinde bir endüstriye gereksinmesi kadar mal verip diğer endüstrilere gereksinmesinden fazla miktarda mal verme matematik olarak olanaksızdır. Bir endüstriye gereksinmesinden az bir miktar verilirse; bu bölüşüm, endüstrilerin varlıklarının devamını olanaksızlaştırır. Bu durumda tüm ekonomide yaygınlaşan bir ekonomik bunalım başlar ve ekonomik birimlerin yaşamının devamı zorlaşır. Bu nedenle değişim değerleri (veya fiyatlar) ile bölüşüm payları eşanlı belirlenirken gereksinmenin ikili niteliği dikkate alınmalıdır. Yanlış değişim oranları, kaynakların etkin kullanılmaması anlamına da gelebilir.

(7) (N) malın üretilip tümünün tüketildiği modelde değişim değerlerinin (veya fiyatların) hesaplanması için bak :
EK: I.

B- ÜRETİLEN MALLARIN TÜMÜNÜN TÜKETİLMEDİĞİ MODELDE DEĞER, FİYAT VE BÖLÜŞÜM

Üretilen ürünlerin tamamının tüketilmediği modelde artı-ürün var demektir. Artı-ürün, ekonomide harcamaları yerine koymak için gerekli olan ürünlerin üzerinde ürün üretilmesi halinde ortaya çıkar. Bu harcamalar, işçilerin biyolojik gereksinimlerini kapsadığı gibi endüstrilerin endüstriyel gereksinimlerini de kapsar (8).

Üretilen ürünün tamamının tüketilmediği modelde geçimlik üretim modelinden farklı olarak artı-ürünün de bölüşülmesi söz konusudur. Artı-ürünün bölüşülmesine işçiler ve girişimciler beraberce katılırlar.

Sraffa, artı-ürünün bölüşülmesi modelinde analizini basitten karmaşığa adım adım ilerleyerek yapmıştır. Bunun için değer, fiyat ve bölüşüm kavramlarının anlamlarını önce iki malın üretilip tamamının tüketilmediği modelde ele almış; sonra bu kavramları, (n) malın üretilip tamamının tüketilmediği modelde genelleştirmiştir.

(8) Sraffa, a.g.k. s.6. Halbuki Sraffa'nın modelindeki artı-ürün Sungur Sarvan tarafından "işçilerin biyolojik olarak asgari geçimlik düzeyinin üstünde kalan tüm ürün fazlasına verilen ad" olarak tanımlanmaktadır (Sarvan a.g.k. s.202). Sarvan araştırmasının başka bir yerinde doğru tarım versede (Sarvan, a.g.k. s.200), kuşkusuz yanlış tanıma göre yapılan bölüşüm analizi de yanlış olmağa mahkumdur.

1. İki Malın Üretilip Tümetilmediğı Modelde Değer, Fiyat ve Bölüşüm

İki malın üretilip tamamının tüketilmediğı modelde sistem, sürekliliğini devam ettirebilmek için gereksinmesi kadar ürünü bölüşmekte; bunun yanında ortada bölüşülecek artı-ürün kalmaktadır.

Artı-ürünün bölüşülmesi, fiyatlar belirlenmeden önce gerçekleşemez. Çünkü artı-ürünün (ya da kârın), her üretim dalında kullanılan üretim araçlarıyla (sermaye) orantılı dağıtılması gerekir. Fakat artı-ürünün (ya da kârın) oranı, fiyatlar belirlenmeden önce de belirlenemez. Bu nedenle artı-ürünün bölüşülmesi, üretilen ürünün tamamının tüketildiğı modelde olduğu gibi malların fiyatlarıyla aynı anda ve aynı mekanizmayla belirlenmelidir (9).

Üretilen ürünlerin tamamının tüketilmediğı modelde; her endüstri, üretilen üründen gereksinmesine veya üretim tekniklerine göre pay alacak, arda kalan artı-ürün, endüstrilerin emek/sermaye oranlarına göre bölüşülecektir. Sraffa'nın modelinde artı-ürünün, endüstrilerin gereksinmelerine göre aldıkları paylar ile birlikte bölüşülmesini sağlayan tek bir değişim değeri (veya fiyatı) vardır.

Sraffa'nın modelinde birden bire üreyen artı-ürünün kimler tarafından üretildiğı merak konusudur (10). Artı-ürünün bölüşülmesine işçiler ve girişimciler katıldığından artı-ürünün üremesinde üç olasılık vardır. Bunlar,

(9) Sraffa, a.g.k., s.6.

(10) Sraffa, a.g.k., s. 200.

- a) Artı- ürünün işçiler tarafından üretilmiş olması,
- b) Artı- ürünün kapitalistler tarafından üretilmiş olması,
- c) Artı-ürünün işçiler ve kapitalistler tarafından üretilmesidir.

İki malın üretilip tamamının tüketilmediği modelde değişim değerlerinin (veya fiyatlarının) belirlenmesi denklem sistemleriyle gösterilebilir. Bunun için herhangi bir (j) inci endüstrinin (k) tekniğinde üretilen artı- ürünü (veya kârı) (r_{jk}) alıp (11) bunu (II-1) nolu denklemlere ilave edersek :

$$(1) \text{ inci işletme } (1+r_{jk}) P_1 a_{1jk} = P_1 b_{jk}$$

$$V_j = 1,2 \text{ (II-6)}$$

$$(2) \text{ inci işletme } (1+r_{jk}) P_2 a_{2jk} = P_2 b_{jk}$$

yazabiliriz. Malların üretiminde birden fazla örneğin iki teknik kullanılırsa:

$$(1 + r_{jk}) P_1 a_{1jk} = P_1 P_{jk}$$

$$(1 + r_{jk}) P_2 a_{2jk} = P_2 P_{jk}$$

$$V_j = 1,2; V_k = 1,2 \text{ (II-7)}$$

dir.

-
- (11) Sraffa fazla üretim modelinde, çeşitli endüstrilerdeki kâr oranlarını eşitvarsayar. Sarvan, Sraffanın "çeşitli kesimlerde üretim yapan sermayelerin elde edeceği kâr oranının rekabet yoluyla eşitlenmesini açıklamadığını ileri sürer" (Sarvan, a.g.k. s.191). Sencer Divitçioğlu ve Oliveria'da Sraffa'nın modelindeki kâr oranlarının rekabet yoluyla eşitleneceğini ifade ederler (Sencer Divitçioğlu. Değer ve Bölüşüm, İstanbul, 1976, S.113, Oliveria, a.g.k. s.29). Gerçekte Sraffa modelinde rekabet, iktisat dışı kâr kavramıdır. Bu nedenle kâr oranlarının eşitliği, fiyat değişimleriyle sağlanır. Örneğin "bölüşüm değiştiği ancak fiyatlar sabit kaldığı zaman kesimlerde farklı kâr oranlarının ortaya çıkması, kâr oranlarının eşitlenmesi için fiyatların değişmesi gerektiğini ortaya koymaktadır" (Yılmaz Akyüz. Sermaye, Bölüşüm ve Büyüme, İkinci Baskı, Ankara : A.Ü.S.B.F. Y.No. 453, 1980, s. 236).

2- (N) Malın Üretilip Tümünün Tüketilmediği Modelde Değer,
Fiyat ve Bölüşüm

(N) malın üretilip tamamının tüketilmediği modelde değişim değerlerinin (veya fiyatların) belirlenmesi, iki malın üretilip tamamının tüketilmediği modeldeki değişim değerlerinin (veya fiyatların) belirlenmesinden farklı değildir. (N) malın üretilip tamamının tüketilmediği modelde (fazla üretim modeli) değişim değerlerinin belirlenmesinde endüstriler gereksinmelerine veya üretim tekniklerine göre pay alacaklar; artı-ürün ise, endüstriler arasında emek/ sermaye oranlarına göre bölüşülecektir.

Artı-ürün (veya kârı) (r_{jk}) ile gösterip bunu (II-3) nolu sisteme ilave edersek :

$$(1+r_{jk}) \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} = P_j b_{jk} \quad \forall j = 1 \dots n \quad (II-8)$$

olur. Modelde üretilen artı-ürün (veya kâr) olduğu için üretimde kullanılan üretim araçlarının değeri toplam üründen küçüktür.

$$\sum_{i=1}^n a_{ijk} \leq b_{jk} \quad \forall j = 1 \dots n \quad (II-9)$$

(N) malın üretilip tamamının tüketilmediği modelde üretilen ürünlerin üretiminde (m) teknik kullanılıyorsa (II-8) nolu denklem sistemi:

$$(1+r_{jk}) \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} = P_j b_{jk} \quad \forall j = 1 \dots n, \forall k = 1 \dots m \quad (II-10)$$

dir.

Üretilen ürünler, üretim araçlarını her bir mal için aynı oranda aşsaydı Sraffa'nın sisteminde üretilen artı-ürün (veya kâr) standart orana (R) eşit olurdu. Başka bir ifadeyle standart oran (R), üretilen artı-ürün (veya kârdan) başka bir şey değildir. Ancak bunun standartlığından bahsedebilmek için üretilen malların, üretiminde kullanılan üretim araçlarını aynı oranda aşması gerekir.

Geçimlik üretim modelinde işçiler, toplam üründen gereksinmelerine kadar pay alırlar ve işçilere ödenen pay devre sonu ödenir. Fazla üretim modelindeyse ortaya artı-ürün (veya kâr) çıkar. İşçiler, üretilen bu artı üründen de pay alabilirler. İşçiler artı-ürünün bölüşülmesine katılırsa işçilere ödenen ücretlerin tümünün değişken olma zorunluluğu ortaya çıkar. Sraffa'nın modelinde ücretler üretilen ürünün payı olarak post factum (devre sonu) ödenir.

Üretimde kullanılan işgücünün homojen olduğunu kabul edip : A,B... K üretim dallarında kullanılan yıllık emek miktarlarını sırasıyla $L_a, L_b... L_k$ alıp toplam yıllık emeğine eşitlersek:

$$L_a + L_b + \dots + L_k = 1 \quad (II-11)$$

dir. Emek birimi başına ücret (w) olursa, herhangi bir endüstride ödenen toplam ücret ($L.w$) olur. Böylelikle ücretlerde (w) fiyatlar gibi seçilmiş bir standart ile gösterilebilir (12).

(12) Sraffa, a.g.k. ss. 10-11.

(II-10) nolu denkleme işgücünü de ilave edersek, kâr oranı, üretim girdiği, ücret ve çıktıyı kapsayan en genel denklem :

$$(1 + r_{jk}) \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} + w_{jk} = P_j b_{jk} \quad \forall j=1 \dots n; \quad \forall k=1 \dots n \quad (II-12)$$

Artı-ürün + Dolaşır sermaye + Ücret = Çıktı
veya kâr + sermaye + Ücret = Çıktı

Sistem kendini yenileyebilir durumda olduğundan,

$$P_i a_{ijk} \leq P_j b_{jk} \quad (II-13)$$

yasılabilir.

Sraffa modelinde bölüşüm payları, fiyatlar ile eşanlı olarak belirlenir; sonra ücretler (parasal veya mal hevengi olarak) ve kârlar (oran olarak) sisteme dışarıdan verilir. Bu anlamda ücretlerin ve kârların bağımsız rolleri vardır.

Kendini yenileyebilir bir sistemin ulusal geliri, gayri safi ulusal üründen bütün endüstrilerde kullanılan üretim araçlarını yerine koymaya ayrılan payları çıkarttıktan sonra geriye kalan mallar kümesidir. Bileşik mallar da denilebilecek bu mallar kümesi, ulusal geliri oluşturur. Mallar kümesinin değerini bire eşitleyebiliriz. Böylelikle bu değer; ücretin yanısıra (k-1) sayıda fiyatı da dile getiren gelişigüzel seçilmiş bir mal yerine geçerek ücreti ve (k) sayıda fiyatı kendi cinsinden dile getiren standart durumu olmaktadır.

Standart ulusal geliri :

$$P_j b_{jk} - P_i a_{ijk} = 1 \quad (III-14)$$

şeklinde gösterebiliriz.

(II-10) nolu denklem sisteminde $(k+2)$ sayıda değişkene (k) sayıda fiyat, ücret $[w]$ ve kâr oranı $[r]$ karşılık $(k+1)$ sayıda denklem vardır. Ücreti değişken olarak almanın sonucunda değişken sayısı, denklem sayısını bir aşmakta ve sistem bir serbestlik derecesiyle işlemektedir. Eğer değişkenlerden biri belirlenecek olursa diğerleri de belirlenebilir (13).

Sraffa (N) malın üretiliş tamamının tüketilemediği modelde fiyatların belirlenmesinde ve kâr oranlarının etkilenmesinde malları, temel olan mallar ve temel olmayan mallar olarak sınıflandırma zorunluluğu duymuştur. Temel olan mallar (zorunlu mallar), tüm malların üretiminde girdi olarak kullanılan mallardır. Temel olmayan mallar ise, hiçbir malın üretiminde girdi olarak kullanılmaz; zorunlu mallar değildir (havyar, at yarışları gibi); yalnızca kendi üretiminde kullanırlar. Temel olmayan bir malın fiyatı, kendi üretim araçlarının fiyatına bağlı olmakla birlikte; üretim araçlarının fiyatı, bu malların fiyatlarından bağımsızdır- kendi üretiminde kullanılmazsa. Temel olan ürünün fiyatı, kendi üretim araçlarının fiyatına bağlı olduğu gibi, kendi üretim araçlarının fiyatı da temel olan ürünün fiyatına bağlıdır.

Temel olmayan malların üretim tekniklerindeki bir yenilik, yalnızca bu malların fiyatlarında değişiklik yapacaktır. Temel malların fiyatlarındaki değişiklik ise örneğin bilimsel bir buluş ile verimliliğin artması tüm malların fiyatlarında bir değişikliğe yol açacaktır. Bu nedenle özellikle ihracatını arttırmaya yönelmiş ülkeler, ihracatlarını zenginleştirebilmeleri için temel malların fiyatlarında etkili olabilecek bilimsel araştırma-geliştirme çabalarını arttırmaları gere-

(13) Çözüm için bakınız : EK II.

kir.

Sraffa, kendinden önceki iktisatçıların değer ve fiyat tanımlarının kendi felsefi görüşüne uygun olmadığını yazar (14). Örneğin değer, üretim süreci içerisinde çıktığından buna değerin üretim maliyeti teorisi denebilir. Fakat üretim maliyeti, tek yönlü bir anlam ifade ettiğinden Sraffa'nın değer anlayışına ters düşer. Fiyatlar zorunluluktan doğduğu için bunlara zorunlu fiyatlar da denebilir. Fakat bu da gereksinmenin ikili niteliğini ifade etmekten uzaktır. Fiyatlar, üretimin doğal koşullarından doğduğu için üretim fiyatı veya klasik tanımlarla gerekli fiyat da denebilir; fakat bu kavramlarda gereksinmenin ikili niteliğini ortaya koymadıkları için Sraffa'nın amacından uzak kavramlardır. Gerçekte (I) bölümde görüldüğü gibi Fizyokratların fiyat açıklaması gerekli fiyatlara; Smith ve Ricardo'nun fiyat açıklamaları doğal fiyat-lara ve Marx'ın fiyat açıklaması üretim fiyatına dayanmaktadır. Sraffa'nın fiyatlar sistemiyse dengeli üretim için ideal bir durumdur.

(N) malın üretildiği, üretilen fazlanın veya kârın bulunduğu modelde Perron- Frenobius teoremine göre sistemin teknoloji matrisi (A) birden büyüktür. Başka bir ifadeyle Perron-Frenobius kökü (x_A) birden büyüktür ($x_A > 1$). Bu denklemlerde Simon- Hawkins koşulları da ($f_r \geq 10$) sağlanır(15).

(14)Sraffa, a.g.k.ss. 8-9.

(15)"Hawkins- Simon koşulunun sağlanması için; her iki maldan bir birim üretebilmek için o malların kendilerinden kullanılması gereken miktarın birbirinden az olması ve mallardan en az birisinin üretim aracı olarak kullanıldığı miktarın üzerinden üretilebiliyor olması zorunludur". (Hasan Ersel, İktisatçıları için Matematik, Ankara : A.Ü.S.B.F. Y. No: 461; 1981, s.154).

C- DEĞER, FİYAT ve BÖLÜŞÜM KAVRAMLARININ EKONOMİK ve TOPLUMSAL ANLAM?

İktisadi düşünce tarihinde çeşitli iktisatçılar çeşitli kavramlara değer vermişlerdir. Örneğin klasik ve Marksist iktisatçılar emeğe değer verirken; marjinalist iktisatçılar faydaya değer vermişlerdir. Emek ve fayda kavramı, toplum tarafından verilen öneme göre toplumsal içerik kazanır. Özde her iki kavram da tüm insanlarda olan ortak özelliklerdendir. Bu anlamda toplumsal içeriğe sahiptirler. Fakat bu kavramların yalnız başlarına ekonomik anlamları yoktur. Her iki kavramın toplumsal anlamlılık aşamasından ekonomik anlamlılık aşamasına çıkabilmesi için fiyatlara gereksinmesi vardır. Emek ve fayda kavramları, toplumsal anlamlılık aşamasından ekonomik anlamlılık aşamasına ancak fiyatlar aracılığıyla yükselebilirler. Bu nedenle değer kavramının yalnızca toplumsal anlamı söz konusuysen; fiyat kavramının hem toplumsal hem de ekonomik anlamı söz konusudur. Fiyatların toplumsal anlamlılığı yalnızca bir ulus düzeyinde değil uluslararası düzeyde de geçerlidir.

Modern ekonomilerde bölüşümün fiziki miktarların bölüşülmesi olarak bir anlamı yoktur. Örneğin bir pastanın dilimler halinde bölüşülmesinin ekonomik bir anlamı söz konusu değildir. Başka bir ifade ile modern ekonomilerde bölüşüm, fiyatlar aracılığıyla anlam kazanır. Bu nedenle bölüşümün hem toplumsal hem de ekonomik anlamı vardır. Bütün teorilerde fiyatların, bölüşüm paylarıyla eşanlı oluşturulması zorunludur. Paralı ekonomilerde piyasada ki değişiminin miktar ölçüsü fiyattır (16).

(16) E.K. Hunt, "Joan Robinson and the Labour Theory of Value", Cambridge Journal of Economics :1983, s. 337.

E.K. Hunt günümüzdeki fiyat düzeylerinin niceliksel belirlenmesiyle veya fiyat ~~karma~~ süreciyle ilgilenmeye fiyat teorisi, fiyatların sosyal yapısıyla ilgilenmeye değer teorisi demektedir (17). Gerçekte fiyat, Sraffa'nın kabul ettiği gibi hem toplumsal hem de ekonomik anlama sahiptir. Bu nedenle Sraffa modelinde fiyatlarla değerleri özdeş kabul etmiştir.

Sraffa kendinden önce yapılan değer, fiyat ve bölüşüm açıklamalarının eksikliğini akla yakınlaştırmayla gidermeye çalışmamıştır. Kendinden önceki değer, fiyat ve bölüşüm açıklamalarının iyi yönlerini kabul eden Sraffa, değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının çözümünde karşılaştığı güçlükleri telafi yoluna gitmemiş; değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarına eşanlı çözüm getirerek gerçeği açıklamak istemiştir. Böylelikle Sraffa, genç iktisatçılara verdiği aletler ile bu iktisatçıların diğer ekonomik sorunlar karşısındaki öndeyi gücünü kuvvetlendirmeye çalışmıştır.

Sraffa " Production of Commodities ..." adlı yapıtında değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının bir bütün içerisinde açıklanması zorunluluğunu ortaya koymuş ve "değerleri" veya "fiyatları" bölüşüm paylarına dayanarak açıklamıştır. Ücretleri ve kârları bölüşüm payları olarak alan Sraffa, ücretlilerin artı-ürünün (veya kârın) paylaşılmasına katılabileceğini söylemiş ve bölüşüm paylarıyla fiyatlar arasındaki ilişkileri incelemiştir.

(17) Hunt, a.g.k. s. 333.

II- BÖLÜŞÜM PAYLARI; STANDART MAL; BÖLÜŞÜM PAYLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN FİYATLAR VE ÜRETİM YÖNTEMLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sraffa'nın bölüşüm analizinde bölüşüm payları olarak ücretler ve kârlar ele alınmıştır. Toprak ve diğer üretim girdileri gelirleri, rant ile faiz ise, fiyatların belirlenmesinde etken olmadıklarından bölüşüm analizinde temel olmayan mallar kapsamına alınmıştır.

Sraffa, bölüşüm paylarındaki (kârlar ve ücretler) değişimlerin fiyatlar üzerindeki etkilerini incelerken; önce fiyatlar genel düzeyini meydana getiren faktörleri ücretler ve kârlar olarak almış ; sonra bu faktörlerin kendi aralarındaki ve fiyatlar genel düzeyiyle olan ilişkilerini incelemiştir. Sraffa, incelemelerindeki ilişkileri de net bir şekilde gözleyebilmek için aynı mallardan ve aynı oranlarda oluşan bir standart mal kurmuştur.

Böylelikle Sraffa, standart mal aracılığıyla bölüşüm paylarındaki değişimlerin fiyatlar ve üretim yöntemleri üzerindeki etkilerini gözleme olanağını elde etmiştir.

A- BÖLÜŞÜM PAYLARI

Sraffa faiz ve rant gelirlerini, fiyatların belirlenmesinde etken olmayan temel olmayan mallar kapsamında düşündüğü için bölüşüm payları olarak ücretler ve kârları almıştır.

Sraffa analizinde ücretlerin ve kârların sisteme dışarıdan veri olarak girebileceğini ifade etmiş ve bu payların fiyatlar genel düzeyiyle olan ilişkilerini incelerken aynı zamanda kendi aralarındaki ilişkilerini de incelemiştir.

1- Ücretler

Sraffa'nın " Production of Commodities ..." adlı yapıtında ücretler, klasik iktisatçılarından (bak: Bölüm I, A,B,C) farklı olarak post factum (devre sonu) ödenir (18) ve ücretler ikili niteliğe sahiptir. Sraffa'nın modelinde işçiler, geçimlik düzeyde ücret aldıkları gibi toplam artı-üründen de pay alabilirler. İşçilerin toplam artı-üründen alacağı payın düzeyini neyin belirleyeceğini Sraffa yapıtında açıklamamıştır.

Sraffa, kurduğu modelde emeğin homojen olduğunu ve tüm emek birimlerinin aynı ücreti aldığını varsayar (19). Sraffa modelinde çok türel (heterojen) işgücü ve ücret kabul etseydi; Sraffa'nın üretim denkleminde ücretleri ve işgücünü gösteren notasyonlar :

$$\begin{array}{ll} 1 \text{ inci işçi } W_1 \cdot L_1 \\ 2 \text{ inci işçi } W_2 \cdot L_2 \\ \vdots \\ M \text{ inci işçi } W_m \cdot L_m \end{array} \quad (II-15)$$
$$\sum_{k=1}^M W_k \cdot L_k$$

olurdu. Şayet ücretler ~~öncelik~~ (avans) olarak ödenseydi bunun için stok gerekliydi. Bu da J.S. Mill'in dediği gibi sermayenin varlığının açıklanmasını beraberinde getirirdi.

(18) Post-factum ücret ödemesinin eleştirisi için bak: Dobb a.g.k., ss. 267-273.

(19) Sraffa, a.g.k. s.6. Nitelikli işgücü sorunu için bak: Yılmaz Akyüz, Emek-Değer Teorisi ve Nitelikli İşgücü Sorunu, A.Ü.S.B.F. Yayın No: 441, Ankara 1980, ss.68-114.

Sraffa'nın modelinde ücretler, fiyatlardan ve kâr oranlarından bağımsız fizyolojik ve toplumsal koşullar tarafından belirlenir. Fakat üretilen ürünün bölüşülmesinde bir değişiklik ortaya çıkarsa o zaman ücretlerin fizyolojik veya mal hevenği olarak belirlenmesinin bir anlamı kalmaz. Bu durumda malların fiyatlarının belirlenmesi önem kazanır. Üçüncü bölümde görüleceği gibi üretim, fiyat veya mal hevenği olarak dışarıdan verilmesi halinde sistemin devam edip etmiyeceği de tartışılmaktadır.

Millî gelirin bir parçası olan ücretler (W), kârların (r) sıfır olması halinde millî gelirin tümünü alır ve değeri bir ~~birime~~, eşit olur.

2- Kârlar

Bölüşüm paylarından ikincisi kârlardır. Kârlar, modele parasal faiz oranları şeklinde dışarıdan veri olarak girebilir. Ancak üçüncü bölümde görüleceği gibi kârların da dışarıdan verilmesiyle sistemin devamının sağlanıp sağlanmayacağı tartışmalıdır. Ekonomik büyümeyi sağlayan itici güç kârlardır.

Sraffa'nın modelinde kâr oranları tüm endüstrilerde tek düzedir. Tek düze kâr oranının nedeni, klasik okuldaki gibi rekabet değildir (20). Farklı kâr oranları ortaya çıktığında

(20) Klasik iktisatçılar kâr oranlarının, girişimciler arasındaki rekabet nedeniyle uzun dönemde eşitleneceğini ileri sürmüşlerdir. Çünkü yüksek kâr oranlarını gören diğer girişimciler, bu endüstrilere girip, yatırım yapacaklar ve kâr oranları, düşme eğilimi gösterecektir. Ancak modern endüstriyel ilişkilerde bunun olanaksızlığı ortadadır. Bu nedenle klasik rekabet kavramının analitik araç olarak kullanırlığı tehlikeye girer.

kâr oranlarının eşitlenmesi için fiyatların değişmesi gerekir. Sraffa'nın açıklamalarında kâr oranı, ücretlerden farklı olarak fiyatlardan bağımsız bir anlam taşımakta ve fiyatlar belirlenmeden önce veri olabilmektedir. Kâr oranı, parasal faiz oranı olarak dışarıdan verilebilir (21).

3- Ücretler ile Kâr Oranları ve Kâr Oranlarıyla Kâr Oranları Arasındaki Zıtlık

Ricardo'nun teorisinin merkezi, ücretler ve kâr oranları arasındaki zıtlık ve Smith'in fiyat teorisinin eleştirisidir. Daha sonra bu görüş Ricardo'ya sosyalistlerce benimsenmiş ve Marx'ın analizinin çekirdeği olmuştur.

Sraffa'ise, ekonomik fazlanın işçiler ve girişimciler arasında çıkar ayrılığına neden olacağını söylemiştir. Sraffa'ya göre yüksek bir ücret düşük kâr oranları demektir.

Ücretler ile kâr oranları arasındaki zıt ilişki marjinalist iktisatçılar tarafından da kabul edilmiştir. Fakat marjinalist iktisatçıların teorileri, iki bölüşüm değişkeni için tek denge değerleri olarak kurulmuştur. Oysa Sraffa, ekonomi biliminin ön saflarına getirebilecek ekonomik fazlanın, işçiler ve girişimciler arasındaki bölüşümünde marjinalist iktisatçılardan ayrılır ve fiyat teorisi analizi içinde bölüşümün belirlenmesi olasılığını reddeder.

Bölüşüm paylarından birisi veya her ikisi birden yükseltilirse, verilmiş bölüşüm payları düzeyindeki fiyatlar genel düzeyi, yeni bir bölüşüm düzeyiyle birlikte daha yüksekte yeni bir denge fiyat düzeyine ulaşacaktır. Bu durumda fiyatlar

(21) Sraffa, a.g.k. ss. 31-32.

genel düzeyinde değişikliklere hangi pay neden olmuşsa, diğer payın para talebinde artış olacaktır. Örneğin fiyatlar genel düzeyinde yükselme, kâr gelirlerindeki artıştan doğmuşsa kişilerin para talebinde, ücret gelirlerindeki artıştan doğmuşsa, işletmelerin para talebinde artış olacaktır. Ancak enflasyon süreci içersinde kimi işletmelerin kâr gelirlerinde artış olurken, kimi işletmelerin kâr gelirlerinde artış olmayabilir. Bunun sonucunda da kimi işletmelerin para talebinde artış olurken kimi işletmelerin para talebinde artış olmayabilir. Başka bir ifade ile herhangi bir (j) işletmesinin kâr oranı (r_j) iken, bu işletmenin kâr oranı (r_j') ye çıktığında; bu işletmenin ürününü girdi olarak kullanan (m) inci işletmenin kâr oranı (r_m), ceteris paribus azalacaktır. Bu nedenle (m) inci işletme (j) işletmesindeki kâr oranı artışı kadar fiyatlarını yükseltecektir. Fakat bu artış (m) inci işletmenin kâr oranında değişiklik yapmayacaktır. Gerçekte (j) inci işletme mevcut kârını (r_j) den (r_j') ye çıkararak kâr oranında bir artış yapmış ve fiyatlar genel düzeyini yükseltmiştir. Bu durumda (j) inci işletmenin para talebinde bir değişiklik olmayacak, artan fiyatlar genel düzeyi nedeniyle (m) inci işletmenin ve kişilerin para talebinde artış olacaktır.

İşçilerin ve girişimcilerin nispi paylarının başka bir ifadeyle bölüşümün ne şekilde belirleneceği hakkında değişik görüşler ileri sürmektedir (22). Örneğin bir görüşe göre : ücretlerin ve kârların nispi payları, faktörlerin miktarları ve faktörler arasındaki ikame elastikiyeti tarafından belirlenir.

(22) Robinson, Collected Economic Papers. The Theory of Distribution, a.g.k., ss. 145-148.

Kârlar ve ücretleri kapsayan ikinci bir bölüşüm görüşü, Micheal Kalecki tarafından ileri sürülmüştür. Kalecki'ye göre endüstrilerin tam kapasitesinin altında çalışması normaldir. Böyle bir ekonomik ortam içerisinde rekabet tam değildir ve gayri safi kazançlar, işletmelerin fiyat politikalarınınca yönetilir. Üretimdeki ücretlerin payı, Monopol derecesinin büyüklüğüne bağlıdır.

Bölüşüm konusundaki üçüncü bir görüş Kalecki'ye karşıdır ve Keynes'de daha az keskin bir durum olarak bulunabilir. Bu görüşe göre ücret ve kârların nispi payları, işçilerin ve girişimcilerin tüketim eğilimi ve yatırım oranı tarafından belirlenir. Bu görüşe göre ücretlerin payları, daha yüksek olma eğilimindedir.

Dördüncü bir görüş ise genel kabul gören bir durumdur. Bu görüşe göre ücretler ve kârlar arasındaki nispi paylar, işçilerin ve girişimcilerin güçlerine göre yaptıkları pazarlıklar ile belirlenir.

B- STANDART MAL

Ölçü olarak gelişigüzel bir malın seçilmesi, bölüşümdeki değişmelerden doğan fiyat hareketlerinin gözlenmesini olanaksızlaştırmaktadır. Çünkü bu şekildeki bir ölçüyle fiyat hareketlerinin ölçen malın özelliklerinden mi yoksa ölçülen malın özelliklerinden mi meydana geldiğini bilmek olanaksızdır.

Sraffa tek bir mal yerine aynı mallardan aynı oranlarda oluşan bir mallar karması bulunması halinde bölüşüm paylarının fiyatlarda meydana getireceği değişmelerin gözlenebileceğini ileri sürmüştür.

Sraffa değişmeyen değer ölçüsü sorununu standart mal ile çözmek isterken (23), önce üretilen malların ve kullanılan üretim araçlarının aynı olduğu bir sistem kurmuş (standart sistem) sonra üretilen mallar ile standart sistemin üretiminde kullanılan üretim araçlarının aynı oranlara getirmek için uygun çarpanlar kümesi aramıştır. Böylelikle standart sistemdeki girdilerin uygun çarpanlar kümesiyle çarpılmasıyla ; üretilen malların oranlarıyla bu malların üretim araçlarının derneşikleri arasındaki oranlar eşitlenerek standart mal (veya standart bileşik mal) kurulmuştur. Sraffa daha sonra üretimde kullanılan emek biriminin bir birime yükseltilmesiyle her üretim dalının $1/3$ oranında büyütülmesi gerektiğini ortaya koymuş ve bunun sonucunda elde ettiği sistemin ürettiği ürünlerinde üretimde kullanılan üretim araçlarını çıkartarak standart net ürünü ya da standart ulusal geliri elde etmiştir.

Standart maldaki çıktılar, üretim araçları derneşiği içindeki paylarıyla eşit oranda üretildiği için üretilen miktarlar, üretimde tüketilen miktarları aynı oranda aşarlar. Sraffa bu orana standart oran (R) adını vermektedir.

Standart oranın $\% 20$ olması halinde standart ulusal gelirin $(3/4)$ ü ücretlere $(w)(1/4)$ i kârlara verilseydi kâr oranı $(r) \% 5$; standart ulusal gelir, ücretler ile kârlar arasında yarı yarıya bölüşülseydi kâr oranı $\% 10$; standart ulusal gelir tümüyle kârlara ayrılırdı kâr oranı en yüksek düzeyine (standart oran düzeyine) ulaşarak $\% 20$ olurdu.

Standart malı kurmak için standart sistem çarpanlar kümesiyle çarpılırken, standart sistemde kullanılan kimi mallar, temel olmayan mallar olacağı için bu malların çarpanları sıfır

(23) Sraffa'nın standart mal çözümü için bak : a.g.k.ss.18-25.

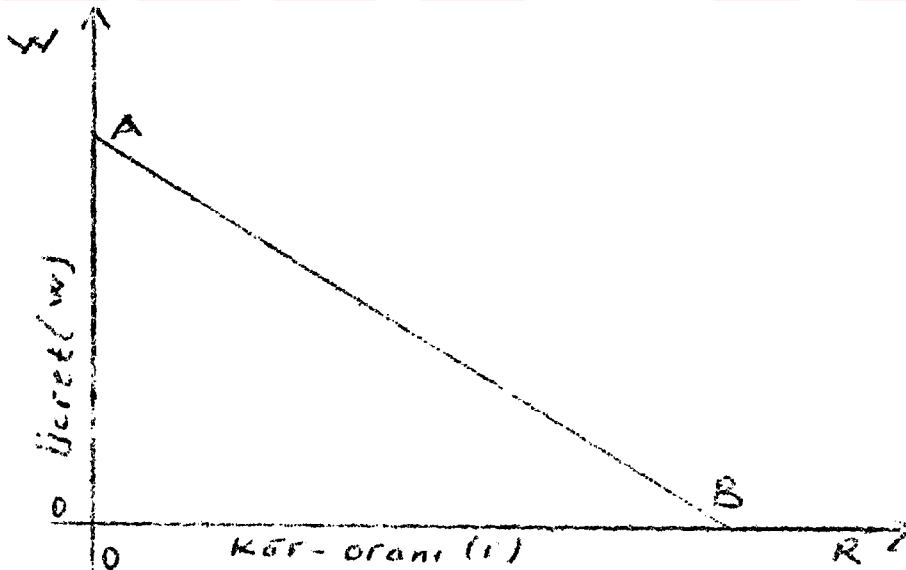
değerde olacaktır. Çünkü Sraffa'nın modelinde temel olmayan mallar (lüks mallar için ham maddeler, lüks hayvanlar ya da lüks bitkiler) fiyatların belirlenmesinde etken değildir. Örneğin temel olmayan malların üretim tekniklerinde meydana gelecek bir değişiklik yalnızca bu malların fiyatlarında değişiklik yapacaktır.

Sraffa'nın kâr oranı formülünü genel terimlerle

$$r = R (1 - w) \quad (II-16)$$

şeklinde yazabiliriz. Kâr oranı formülünde standart ulusal gelirin bir parçası olarak verilen ücretler azaldıkça kâr oranı, ücretten yapılan indirimlerle orantılı olarak artacaktır.

Ücretler ile kâr oranları arasındaki ilişkiler diyagram (3) deki gibi de gösterilebilir. Diyagram (3)'de yatay eksen- de kâr oranını dikey eksen- de ücretleri gösterirsek ve her iki bölüşüm paylarını da standart ulusal ürün olarak verirsek ücretlerdeki azalmalarla kâr oranları arasında (A) dan (B)ye doğru bir ilişki olacaktır. Başka bir ifadeyle ücretler ile kâr oranları arasında ters yönlü bir ilişki vardır.

Diyagram 3 : Standart net ürünün bir yüzdesi olarak ücretler ile kâr oranları arasındaki ilişki

Sraffa'nın standart ölçü olarak aldığı standart ulusal gelirin ortaya çıkışı genel simgelerle de gösterilebilir (24). Bunun için (a) (b) ... (k) mallarının üretim denklemlerine uygulanacak ve sırasıyla $(q_a), (q_b), \dots (q_k)$ adları verilebilecek (k) sayıda uygun bir çarpanlar kümesi bulmak gerekir. Bu çarpanların özelliği üretilen ürünler ile üretimde kullanılan üretim araçları derneşliğini aynı oranlarda yapmasıdır. Bir malın çıktısının üretim araçlarına girdiği miktarını aşma yüzdesinin bütün mallar için eşit olmasına standart oran (R) demiştik.

(a), (b), ... (k) mallarının (A) üretim dalında kullanılan yıllık miktarlarına $A_a, A_b, \dots A_k$; aynı malların (B) üretiminde kullanılan benzeri yıllık miktarlarına $B_a, B_b \dots B_k$ deyip bunları (q) çarpanlarıyla çarpıp, bir sistem olarak standart oran ile göstermek istersek :

$$\begin{aligned} (A_a q_a + A_b q_b + \dots + A_k q_k)(1 + R) &= A_a q_a \\ (B_a q_a + B_b q_b + \dots + B_k q_k)(1 + R) &= B_a q_a \\ \vdots & \quad \quad \quad \vdots \quad \quad \quad \vdots \\ (K_a q_a + K_b q_b + \dots + K_k q_k)(1 + R) &= K_a q_a \end{aligned} \quad (II-17)$$

yazabiliriz.

Sistemi tanımlamak için çarpanların meydana getirdiği birimi tanımlamak gerekir. Standart sistemde kullanılan emek miktarının gerçek sistemde de aynı olması gerektiğinden bu birim :

(24) Sraffa, a.g.k., ss. 24-25.

Ancak Sraffa'nın modelinde bağılı-ürün üreten bir sistemi standart sisteme dönüştürürken (q) kat sayıları negatif değerler alabilirler. Standart sistem içinde negatif input-output miktarlarının yer alması olasılığının ortaya çıkması, bu ölçü biriminin niteliğini, değişmeyen bir değer ölçüsü olmasını etkilemez (26).

C- BÖLÜŞÜM PAYLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN FİYATLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sraffa " Production of Commodities ..." adlı yapıtında çeşitli endüstrilerdeki emek/ üretim araçları oranlarının farklı olduğunu ve bu nedenle bölüşüm paylarında bir değişme olduğu zaman çeşitli endüstrilerdeki fiyatlarında değişeceğini ortaya koymuştur (27). Sraffa'nın açıklamalarına göre bölüşüm payları değiştiğinde çeşitli endüstrilerde fiyatlar değişmiyorsa kimi endüstriler açık kimi endüstriler fazla verecektir. Çünkü kimi endüstriler sabit kalan fiyatlar ile bölüşüm paylarındaki artışı karşılayamayacaklar ve bu endüstriler açık verecekler; kimi endüstrilerin fiyatlarıyla bölüşüm paylarındaki değişme sonucu eski fiyatların altına düşecektir. Böylelikle bu endüstriler de fazla verecektir. Sraffa bu durumu şu şekilde ifade etmektedir : " her kesimde ücret düşmesinden doğan tasarrufu, istihdam edilen işçilerin sayısına ve belirli bir oranda ödenmesi gereken kâr da üretim masraflarının toplam değerine bağılı olduğuna göre, üretim araçlarına kıyasla emek oranı düşük kesimler ücret ve kâr ödemeleri yönünden açık yüksek olan kesimler fazla verimler" (28).

(26) Akyüz, a.g.k. ss. 331-332.

(27) Sraffa a.g.k.,ss.2-17.

(28) Sraffa, a.g.k.,s.13.

Sraffa yapıtında yalnızca bir malın fiyatıyla bir malın emek/üretim araçları oranı arasındaki ilişkisini değil; kullanılan üretim araçlarını üreten emek/ üretim araçları oranını da dikkate almakta ve böylelikle ekonomideki tüm malların fiyatları arasında bir ilişki kurmaktadır.

Sraffa çalışmalarında açık ve fazla veren kesimler arasında bir sınır oluşturan kritik oranın varlığından da söz etmiştir. Kritik oranda emek/üretim aracı kullanan bir kesimde ücret düşmesiyle doğan tasarruf, açık veya fazla yaratmadan yeni oluşan bir kâr oranını karşılar. Bölüşüm paylarından biri örneğin ücret değiştiği zaman bir malın fiyatının değişmemesi için yalnızca o malın kritik oran ile değil, o malın üretim araçlarının da kritik oranla üretilmesi ve bunun böylece devam etmesi gerekir. Başka bir ifadeyle ekonomide birbirlerinin üretim araçları içine dolaylı ve dolaysız olarak giren tüm mallar kritik oran ile üretilirse ücretlerdeki azalışla kâr oranlarındaki artış aynı olur.

Sraffa bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerinin tek mal üreten işletmelerde ve bağlı üretimde farklı olacağını ortaya koyarak bu etkileri ayrı ayrı incelemiştir.

1- Tek Mal Üreten İşletmeler

Sraffa'nın (n) mal ve (n) endüstri için yazdığı lineer denklem sistemlerindeki (j) inci endüstrinin (k) inci tekniğinin emek girdisini (a_{jk}), çıktısını (b_{jk}) ile; (j) inci endüstrinin (k) inci tekniği tarafından kullanılan (i) inci mal miktarını gösteren girdi tensörünü (a_{ijk}) ile gösterir; (j) inci endüstrinin (k) tekniğinde kâr oranı (r_{jk}) olur.

Ücretlerin post factum (devre sonu) ödenmesi halinde, ücret, kâr oranları ve nispi fiyatların belirlenmesi aşağıdaki gibi gösterilebilir :

$$(1+r_{jk}) \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} + w_{l_{jk}} = P_j b_{jk} \quad \forall_j = 1 \dots n; \quad \forall_k = 1 \dots m \quad (II-21)$$

Kâr Üretim Ücret Çıktı
oranı araçları

(II-21) nolu denklemin her iki tarafından (j) inci endüstrinin üretiminde kullanılan üretim araçlarını $(\sum_{i=1}^n P_i a_{ijk})$ çıkarırsak :

$$\sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} + r_{jk} \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} + w_{l_{jk}} - \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} = P_j b_{jk} - \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} \quad (II-22)$$

$$\sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} \quad \text{veya}$$

$$r_{jk} \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} + w_{l_{jk}} = P_j b_{jk} - \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} \quad (II-23)$$

bulunur. Net ürünü (S_a) ile gösterirsek Sraffa modelinde net ürün, toplam üründen üretim araçlarının çıkartılmasıyla kalan bölümdür :

$$S_a = P_j b_{jk} - \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} \quad (II-24)$$

(II-23) nolu denklemde kâr oranı ($r_{jk} = 0$) olursa ücret ödemeleriyle net ürün birbirine eşit olur.

$$wl_{jk} = P_j b_{jk} - \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} \quad (II-25)$$

(II-24) nolu ve (II-25) nolu denklemlerin sağ tarafları birbirine eşit olduğundan

$$wl_{jk} = Sa \quad (II-26)$$

dır.

(II-23) nolu denklemde ücretlerin ($w=0$) olması halindeyse,

$$r_{jk} \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} = Sa \quad (II-27)$$

veya

$$r_{jk} = \frac{Sa}{\sum_{i=1}^n P_i a_{ijk}} \quad (II-28)$$

dır.

Bu iki üç durumdan sonra ücretler ile kâr oranlarının bir arada görmek istersek; ulusal gelirin tümünü ücretler alırken ücretleri (dw) kadar azaltırsak kâr oranları ortaya çıkar ve yeni denklem :

$$(1+r_{jk}) \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} + (w-dw) l_{jk} = P_j b_{jk} \quad (II-29)$$

olur. Kâr oranı ($r_{jk}=0$) için ise,

$$\sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} + wl_{jk} - dwl_{jk} = P_j b_{jk} \quad (II-30)$$

dir.

(II-29 ve (II-30) nolu denklemleri eşitler ve kâr oranları için çözersek:

$$r_{jk} = \frac{l_{jk}}{p_{ia_{ijk}}} dw \quad (II-31)$$

bulunur.

(j) inci endüstrinin (k) tekniğindeki kâr oranı (r_{jk}) nın değeri, ücretlerin azalma miktarına ve endüstrilerdeki üretim araçlarının değerlerine bağlıdır. (j) inci endüstrinin (k) inci tekniğindeki ($l_{jk}/p_{ia_{ijk}}$) oranı tüm endüstrilerde aynıysa; bölüşüm paylarındaki değişmeler sonucu fiyatların değişmesine gerek kalmadan tüm endüstrilerdeki kâr oranları (r_{jk}) ya eşit olur. Ancak üretim tekniği (k) sabitken (29), bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatları değiştirmesi, üretim araçlarının da değerinin değişmesine neden olur.

(j) endüstrisinin fiyat denklemindeki kâr oranı, bütün sisteme genelleştirmek istersek ve bütün sistemde kullanılan emek girdileri toplamını (S) ile; bütün endüstrilerde kullanılan üretim araçlarının fiyatlanmış toplam değerini (c) ile gösterirsek sistemin kâr oranı,

$$r = \frac{S}{c} dw \quad (II-32)$$

olur.

İşgücü/ üretim araçları oranı tüm endüstrilerde eşit ise (örneğin [j] inci endüstrinininkine) bölüşümdeki değiş-

(29) Sraffa üretim tekniklerindeki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkileriyle ilgilenmemiştir. Halbuki (I) bölümde görüldüğü gibi Ricardo, değişmeyen değer ölçüsünü ararken bu ölçünün, üretim yöntemlerindeki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkisini de göstermesini istemiştir

meler nispi fiyatları değiştirmeyecektir (30).

(j) inci endüstrinin (k) tekniğindeki işgücü/ üretim araçları oranı (l_{jk}/Pia_{ijk}) örneğin (n) inci endüstrinin(m) tekniğindeki işgücü/üretim araçları arasında (l_{nm}/Pia_{inm}) fazla veya az olursa; (j) inci endüstrinin (k) tekniğindeki kâr oranı (r_{jk}), (n) inci endüstrinin (m) inci tekniğindeki kâr oranından (r_{nm}), az veya fazla olur. Böylelikle çeşitli endüstrilerdeki işgücünün değerinin üretim araçlarının değerine oranı aynı değilse, kimi endüstrilerde ortaya çıkan kâr oranı yüksek kimi endüstrilerin kâr oranı daha düşük olacaktır. Başka bir ifadeyle işgücü başına daha yüksek üretim aracı kullanan endüstride kâr oranı daha düşüktür.

Sraffa, bölüşüm paylarındaki değişmeler sonucu fiyatların değişmemesi halinde bazı endüstrilerin açık bazı endüstrilerin ise fazla vereceğini ifade etmiştir. Örneğin bölüşüm payları değiştiğinde (j) inci ve (n) inci endüstrilerde fiyatlar değişmiyorsa; bölüşüm paylarındaki değişmeye göre oluşan yeni fiyatlar, eski fiyatlara göre (j) inci endüstride fazlaysa bu endüstriler açık verecekler; (n) inci endüstride düşük ise bu endüstriler fazla vereceklerdir (31).

Çeşitli endüstrilerde kâr oranlarının eşitlenmesi için fiyatların değişmesi zorunluluğunu ortaya ~~çıkarmaktadır~~ (32). Fiyatlar bütün endüstrilerde aynı kâr oranını verecek şekilde değiştiği zaman ,

(30) Edwin, Burmeister, On a Theorem of Sraffa, Economica, February, 1963: a.g.k. ss. 84-85.

(31) Aynı ve farklı işgücü/üretim araçları oranlarında ücretlerin düşürülmesi, kâr oranlarının ortaya çıkması ve fiyatlardaki değişiklikleri gösterir sayısal uygulamalar için bak: Şükran Efil, Ricardo ve Yeni-Ricardocu Bölüşüm Kuramı, Doktora Tezi: İstanbul 1978. ss. 145-148.

(32) Bak dipnot (10).

$$(1+r_{jk}) \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} + (w-dw) l_{jk} = P_j b_{jk} \quad (II-33)$$

denkleminin sağ tarafındaki mallar ile sol tarafındaki üretim araçlarının değeri değişecek; fiyatlar da malların içerdikleri işgücü miktarlarıyla orantılı olmaktan çıkacaktır. Böylelikle bunlardan nispi fiyatların bölüşümünden bağımsız olarak incelenemeyeceği sonucunu çıkarabiliriz. Her yeni bölüşüm endüstrilerin işgücü/üretim araçları oranına göre yeni nispi fiyatları oluşturur. Bununla beraber Sraffa modelinde, açık ve fazla veren endüstrilerdeki eşiği belirleyen kritik bir işgücü/üretim araçları oranı olacağını göstermiştir(33). Sraffa'nın açıklamalarına göre kritik oranda emek/üretim aracı kullanan bir kesimde ücret düşmesiyle doğan tasarruf, açık veya fazla yaratmadan yeni oluşan kâr oranını karşılayacaktır.

(j) inci endüstrinin kâr oranı(r_{jk}) ile (n) endüstrinin kâr oranı (r_{nm}), fiyat değişmesiyle eşitlenir ve yeni kâr oranı (r_y) olsun. Böylelikle $r_{jk} = r_{nm} = r_y$ olur. Şimdi öyle bir endüstri alalım ki bu endüstrilerde fiyatlar değişmeden ortaya çıkan kâr oranı (r_e), (r_y) ye eşit olsun. Buna göre:

$$r_e = r_y = (l_{j1}/P_i a_{ij1}) dw \quad (II-34)$$

ölmektedir. (e) endüstrisinin ($l_{j1}/P_i a_{ij1}$) oranı, açık ve fazla veren kesimleri birbirinden ayıran kritik veya dengeliyici bir orandır. Açık ve fazla veren kesimleri saptamak için örneğin (j) inci ve (n)inci endüstrilerdeki işgücü/üretim araçları oranını (e) inci endüstrideki işgücü/üretim araçları oranlarıyla kıyaslamak yeterli olacaktır.

(33) Sraffa, a.g.k. s.13.

(e)inci endüstri kritik oranda işgücü/üretim araçları oranına sahip olduğundan ücretlerdeki değişimler sonucu(II-33) nolu denklemde meydana gelen değişimlerin bu endüstride de olması gerekmez. Ancak (e) inci endüstrinin ürününün fiyatının değişmesi, yalnızca bu endüstrinin üretim koşullarına bağlı değildir. (e) inci endüstrinin kullandığı üretim araçlarının üretildiği endüstrilerde de kritik oranın olması gerekir. Böylelikle Sraffa, ücretlerin düşürülmesiyle yalnızca bir malın fiyatıyla o malı üreten üretim araçları arasındaki ilişkiyi değil, ayrıca bir malın fiyatıyla diğer malların fiyatları arasında da bu ilişkileri aramakta ve sonuçta bu ilişkilerin oranlara ve diğerlerine bağlı olduğunu söylemektedir. Böylelikle bölümdeki değişimler ne olursa olsun, fiyatlar aracılığıyla endüstriler arasında denge sağlanır (34).

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi bölümdeki değişimler sonucu, fiyatların ne yönde değişeceği endüstrilerin nispi üretim araçları yoğunluğunu ve açık veya fazla veren endüstriler olmasına bağlıdır. Örneğin (j) inci endüstride üretilen malın fiyatının, aynı endüstride kullanılan üretim araçlarına oranla artması, kâr oranının yükselmesine yol açacaktır. Bu da (j) inci endüstrinin ürünüyle daha az üretim aracı satın almak demektir. Böylelikle girişimcilere daha fazla kâr kalacaktır. (j) inci endüstrinin çıktısının fiyatı, üretim araçlarına oranla arttığında (j) inci endüstrinin katma değeri de artacaktır.

Yukarıda belirtildiği gibi Sraffa, ücretlerin düşürülmesiyle yalnızca bir malın fiyatıyla o malı üreten

(34) Bak: dipnot (10).

Üretim araçları arasındaki ilişkiyi değil ayrıca bir malın fiyatıyla diğer mallar arasındaki ilişkileri de aramaktadır. Bu nedenle bölüşüm paylarındaki değişmeler sonucu, fiyatların ve malların değişim oranlarının hangi yönde değişeceği konusunda bir genelleme yapma olanağı zorlaşmaktadır.

Blşmdeki değişmelerin etkileri ancak herhangi bir ürünün, işgücü/ üretim araçları oranının kritik veya dengeleyici ve bu ürünün üretim araçlarının da kritik ve dengeleyici ve ilh. oranda olmasıyla bulunan bir mal Ricardo'nun değişmeyen değer ölçüsünün bütün niteliklerine sahip olacak ve bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkileri belirlenebilecektir (34).

Tek rnl endüstrilerde, malların ilgili fiziki birimlerindeki içerilmiş emek-zamanın bir anlamı yoktur; fakat nispi fiyatlar, sıfır kr oranında ücretler tarafından normal hale getirirler. Sraffa'nın işaret ettiği gibi tek rnl endüstrilerde bütün malların fiyatları bir ve sıfır arasında herhangi bir ücret düzeyinde (veya sıfır ve [R] arasındaki herhangi bir kr oranında) pozitif ise, bu sınırlar içerisindeki ücret veya kr oranı değişmelerinin sonucunda yani bölüşüm paylarındaki değişmelerin sonucunda hiçbir fiyat negatif olmaz (36). Böylelikle bu miktarların, sıfır kr oranını da ücretler hesabıyla fiyatlar olması halinde; böyle sistemlerde fiyatlar ve kr oranının negatif olmayan düzeyinde tarihlendirilmiş emek miktarlarının negatif olma tehlikesi söz konusu değildir.

Tek rn üreten endüstrilerde kullanılan üretim araçlarının bir üretim dönemi için kullanılarak tüketildiği ve bir dönem (yıl) sonra yerine yenisinin konulduğu varsayıl-

(34) Bu durum bu bölümün üçüncü ayırımında incelenecektir.

(36) Sraffa, a.g.k. s. 5).

dığından ve dayanıklı üretim araçları sistemde yer almadığından bu soyutlama düzeyinde bölüşüm paylarındaki değişmelerin bir yıllık etkisi gözlenebilir.

2- Bağlı - Üretim (Joint-Production)

Bağlı-Üretim, bir işletmenin birden fazla mal üretmesidir. Bu tür işletmelerde üretilen ürünler, teknik olarak birbirine bağılıdırlar. Başka bir ifadeyle bir ürünün varlığı diğer ürünün varlığına bağılıdır. Örneğin kereste üretiminden vazgeçilirse talaş üretiminin devamı söz konusu değildir.

Bağlı-üretim, sabit ve değişir oranda yapılabilir; üretim tam veya aşırı kapasiteyle elde edilebilir. Diğer yandan elde edilen mallar, tam rekabet ve monopol koşullarında piyasaya sürülerek satışları sağlanabilir(37).

Bir işletmenin birden fazla veya çok mal üretmesinin nedeni, kronik aşırı kapasite durumudur. Kapasitesini tam olarak kullanamayan firma, yeni mallar üretimine girişerek, atıl kapasite durumunu en kârlı bir biçimde değerlendirmek arzusundadır. İşletmelerin birden fazla veya çok mal üretmesinin diğer bir nedeni de herhangi bir malın talebindeki düşme tehlikesine karşı firmaların başvurdukları bir güvence daha doğrusu bir sigorta önlemi aramalarıdır (38).

Bağlı-üretimde tek mal üreten işletmelerden farklı olarak bir işletmede birden fazla mal bir arada üretilir ve üretimde sabit sermaye kullanılır. Kuşkusuz bağlı-ürün ile sabit sermayenin inceleme alanına alınması, bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerini tek ürünlü endüstri-

(37) Yüksel Ülken, Fiyat Teorisi No.2693 İstanbul, s.274

(38) Ülken, a.g.k. s. 273.

lerden farklı bir hale getirecektir (39).

(a)- Bağlı-Üretim; Dayanıksız Üretim Aracı; Temel
ve Temel Olmayan Mal Kullanılması

Bağlı üretimde belli üretim araçlarının kullanılmasıyla birden fazla ürün birarada üretildiği zaman kesimleri üretilen mallarla belirlemek olanağı ortadan kalkmaktadır. Bu durumda sadece farklı üretim süreçlerinden bahsedilebilir. Süreçlerde belli miktarlarda üretim araçları kullanarak belli miktarda birden fazla mal üretilecektir.

Bağlı-üretim endüstrilerinde üretilen malların temel mal olması halinde (j)inci bağlı-ürünlü endüstrinin fiyat denklemi :

$$(1+r) \sum_{i=1}^n P_i a_{ij} + w l_j = \sum_{i=1}^n P_j b_{ij} \quad (V_j=1...m) \quad (II-35)$$

Kâr Üretim Ücret Çıktı
oranı araçları

şeklinde yazılabilir.

(II-35) nolu denklemde (n) mal (m) süreç tarafından üretildiğinden; m n ise, yani süreç sayısı üretilen mal sayısından azsa çözüm olanaksızdır. m n ise, fiyat denklemleri, ücret veya kâr paylarından birinin dışarıdan verilmesi halinde belli bir ölçü birimi cinsinden ifade edilen fiyatlar için çözülebilir. Bağlı- üretimde üretilen malların tümü temel mal olduğu için bölüşümdeki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde işgücü/üretim araçları oranı doğrudan dikkate alınabilir.

(39) Akyüz. a.g.k. ss. 329-342. Bu ayırım için Akyüzün yapıtına başvurulmalıdır.

Dayanıklı üretim araçları. yıl içinde tüketilen (hammadde-ler gibi) üretim araçlarıyla aynı koşullarda bir sürecin yıllık girdisinin parçası olarak ele alınabilir. Bunlardan yıl sonunda elde kalanlar, üretim dalının yıllık bağlı ürünü- nün bir bölümüymüş gibi işlem görecektir. Üretimin asıl göze çarpan öbür bölümü, sürecin birinci amacı olan pazarla- nabilir maldan oluşmaktadır (40).

(b)- Bağlı -üretim; Dayanıksız Üretim Aracı; Temel ve Temel Olmayan Mal Kullanılması

Yukarıdaki açıklamalardan farklı olarak bağlı-ürün şek- linde üretilen mallardan birisinin temel olan mal, diğerinin temel olmayan mal olması üç durumu ortaya çıkarır. Birincisi üretilen temel olmayan malın, hiçbir malın üretiminde kulla- nılmaması, ikincisi üretilen temel olmayan malın yalnızca kendi üretiminde kullanılması; üçüncüsüyse temel olmayan malların birbirinin üretiminde kullanılmasıdır. Sraffa bu üç çeşit temel olmayan malların belirlenmesi için genel bir kıstas getirmektedir. Sraffa'nın kıstası (k) sayıda üretken süreci ve (ister tek başına ister birden fazla üreten) (k) sayıda malı olan bir sistemde bir malın ya da daha genel ola- rak birbirleriyle bağlantılı (n) sayıda maldan oluşan bir deme- tin temel olmayan bir mal sayılabilmesi için (bu malların ~~yar~~ aldıkları her süreçteki $2n$ sayıdaki mal miktarından oluşan) (k) sayıda satırdan en çok (n) tanesinin bağımsız olması ve öteki satırların bunların doğrusal birleşmelerinden elde edil- meleri gerekir (41). Bu koşulu yerine getirmeyen bütün mallar temel maldır.

(40) Sraffa, a.g.k. s.63.

(41) Sraffa, a.g.k.s.51.

Bu durumda bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerini incelemek için temel olmayan malların işgücü/üretim araçları oranını $(l_{1j} / \sum_{i=1}^n P_{1i} a_{ij})$ toplam işgücü/üretim araçları oranından

$(l_{1j} / \sum_{i=1}^n P_{1i} a_{ij})$ çıkarmak gerekir (42). Başka bir ifadeyle,

$$(l_{1j} / \sum_{i=1}^n P_{1i} a_{ij}) - (l_{1j} / \sum_{i=1}^n P_{1i} a_{ij}) = \frac{l_{2i}}{\sum_{i=1}^n P_{2i} a_{ij}} \quad (\text{II-36})$$

dır. Böylelikle temel olmayan mallar fiyatlarının belirlenmesinde etken olmadıklarından toplam işgücü/üretim araçları içerisinde soyutlanmış olmaktadır. Bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerini gözlemek istediğimizde yalnızca $(l_{2j} / \sum_{i=1}^n P_{2i} a_{ij})$ oranını dikkate almamız yeterli olacaktır.

(II-35) nolu denklem dikkate alınırsa bu denklemde (II-C-1) deki gibi bölüşüm paylarına verilecek çeşitli değerler için payların karşılığı bulunabilir. Böylelikle bölüşüm paylarının fiyatlar üzerindeki etkileri gözlenebilir. Örneğin kâr oranının sıfır ($r=0$) değeri için

(42) Bilindiği ekonomide birçok mal birden üretilmektedir.

Bu nedenle ekonomide kullanılan toplam işgücünün ne kadarının hangi mal için kullanıldığını saptamak olanaklı değildir. Sraffa, alt sistemler yaklaşımıyla bunun olası olduğunu ileri sürmüştür (Sraffa, a.g.k. s.89); fakat nasıl olduğunu göstermemiştir. Asıl sistemlerden alt sistemlerin çıkartılması için bak: G.C. Harcourt ve Vincert G. Massaro. Notes and Memoranda. "A Note on Mr. Sraffa" Sub Systems. The Economic Journal Vol. XXIV ss 715-722.

$$w_{lj} = \sum_{i=1}^n P_{ij} w_{ij} - \sum_{i=1}^n P_i a_{ij} \quad (II-37)$$

dir. (II-37) nolu denklemde ~~temel~~ olmayan malların işgücü/ üretim araçları oranı toplam işgücü/üretim araçları oranı içerisinde çıkarılır,

(c)- Bağlı Üretim; Dayanıklı Üretim Aracı ve Makina Kullanılması

Daha önce belirtildiği gibi Sraffa'nın sabit sermaye (dayanıklı üretim araçları, makinalar) kullandığı üretim aşamasında makinalar, süreçlerin hem üretim araçları hemde outputu arasında yer almakta ve bu nedenle birden fazla üretilen malın parçası olmaktadır. Ancak kullanılma çağını doldurmuş makinalar, artık üretilmedikleri halde üretim araçları arasında kullanıldıkları sürece toprağa benzerler. Bu makinaların kazandıkları rant benzeri, toprak rantı gibi belirlenir. Bu makinalar temel olmayan mal özelliği taşıdığı için standart malın bileşiminin dışında yer alırlar (43).

Makinalar, üretim süreçleri içerisinde kullanılırken aynı nitelikte makinalar farklı fiziksel verimlilikte olabilmektedirler. Bu nedenle önce makinaların fiziksel verimliliklerinin aynı kalması, sonra fiziksel verimliliklerinin değişmesi durumu incelenecektir (44).

(43) Sraffa, a.g.k. ss 7-8.

(44) Roncaglia, a.g.k. ss. 36-47.

[1] -Makinaların Fiziksel Verimliliklerinin Sabit Olması

Üretim sürecinde kullanılan makinalar, her yıl yaşlanmış olarak yeniden üretmeye devam ederler; yaşlanan kısım output içine girer. Bunun doğal sonucu da aynı nitelikte fakat farklı yaşlarda makinaların farklı mallar olarak fiyatlandırılmasıdır. Malların fiyatları, yalnızca bunların piyasa değerlerini değil. bunların kullanıldığı endüstrideki firmaların hesaplarındaki değerlerini de yansıtmaktadır (45).

Bir yılda (i) malı üretmek için kullanılan başlangıçtaki makina miktarı (M_0), daha sonraki yıllardaki makina miktarı (M_1), (M_2) ve son yıldaki (M_{n-1}) ve bunların birim fiyatları veya defter değerleri (P_{m0}), (P_{m1})...($P_{m,n-1}$) ise, makinanın ömrü boyunca verimliliğinin değişmediği varsayımı altında (m) makinası kullanılarak üretilen (i) malı üretim denklemi:

$$\sum_{m=0}^{n-1} M_m P_m + (1+r) \sum_{i=1}^n P_i a_{ij} + w l_j = \sum_{i=1}^n P_i b_{ij} + \sum_{m=1}^{n-1} M_m P_m \quad (II-38)$$

Makina	kâr	Dayanıksız Ücret	Makina payını
oranı	üretim	aracı	kapsayan çıktı

(II-38) nolu eşitlikte (a_{ij}) ler kullanılan mal miktarlarını; (P_j). homojen varsayılan emeği; (b_{ij}) çıktıyı; (p_i) ler fiyatları, (w), ücretleri; (r) kâr oranını ifade ederler.

(II-38) nolu eşitliği tek bir süreç içinde yazabiliriz. Bu süreçte dayanıksız üretim araçları olduğu gibi yenilenmeli, makinanın ise, amortismanına eşit yenileme yapılmalıdır. Bu

(45) Sraffa, a.g.k.s.75.

süreçteki amortisman değeriye :

$$MoP_{mo} - MlP_{ml}$$

yani makinanın iki ayrı değeri arasındaki farktır. O halde (II-38) nolu eşitliğin tek bir süreç için yazılması:

$$(MoP_{mo} - MlP_{ml}) + (a_{11}P_1 + a_{12}P_2 + \dots + a_{1n}P_n) + (M_oP_{mo} + \dots + a_{11}P_1 + a_{12}P_2 + \dots + a_{1n}P_n) r + L_{lw} = b_{11}P_1 \quad (II-39)$$

Makinanın Amortismanı Dayanıksız üretim aracı Tüm üretim araçları üzerinden elde edilen kâr

kâr Ücret çıktı

dir.

(II-39) denkleminde görüleceği gibi elde edilen kâr, yalnızca makinanın amortismanı üzerinden değil makinanın tamamı üzerinden hesaplanmaktadır. Birinci süreçte kullanılan makina ikinci, üçüncü ve ilh. süreçlerde kullanılmaya devam edildiğinde makinanın değerleri ve fiyatları azalmakta; bu da işletmelerin sabit sermayesinin, süreçlerin artmasıyla aşındığını göstermektedir.

Dayanıksız üretim araçları, tüm endüstrilerde aynı olduğundan ve makinelerin (II,38) nolu eşitliğin her iki tarafında olduğundan; bu denklemi, bir denklemde alt sistem olarak kullanılan makina şeklinde gösterebiliriz.

Bunun için (II-38) nolu eşitliği alt sisteme dönüştürebiliriz. Bu denklem, ilave bilinmeyenler $P_{m1} \dots P_{m(n-1)}$ için $(n-1)$ sayıda (n) denklemden meydana gelmektedir. Bu bilinmeyenleri (II-38) nolu denklemden çıkarmak olasıdır; böylelikle denklem sayısı $(n-1)$ 'e indirgenebilir. Bu işlemde Sraffa'nın gösterimini takip ederek yapılabilir. Bunun için (n) denklemi sırasıyla $(1+r)^{n-1}; (1+r)^{n-2} \dots (1+r)$ ile çarpıp, denklemlere

ilave ederssek; denklemlerin her iki tarafından ara yaştaki makinalar (sıfırın üzerinde ve n nin altında) çıkarılmış olacağından aşağıdaki denklem elde edilir :

$$M_0 P_{m0} (1+r)^n + \left[(a_{11} P_1 + \dots + a_{1n} P_n) (1+r) + L_1 w \right] \frac{(1+r)^n - 1}{r} = b_{11} P_1 \frac{(1+r)^n - 1}{r} \quad (II-40)$$

Her iki tarafı

$$\frac{(1+r)^n - 1}{r}$$

ye bölersek :

$$M_0 P_{m0} \frac{(1+r)^n}{(1+r)^n - 1} + (a_{11} P_1 + \dots + a_{1n} P_n) (1+r) + L_1 w = b_{11} P_1 \quad (II-41)$$

elde edilir. (II-41) eşitliğindeki ilk ifade aşınma ve kâr için yıllık bedeli gösterir.

Elde edilen denklem (II-38) nolu denklemin alt sistemi olarak ele alınabilir. Eğer aynı süreç, makinalar aracılığıyla üretilen mallarla ilgili tüm alt sistemlere uygulansaydı; tüm denklem sistemleri, mallar olarak içerilen yeni makinalar ile mallar olarak pekçok denkleme sahip olacaktı. Çünkü burada yeni makinanın her tipini üretmeye uygun yeni bir süreç vardır.

(II-41) nolu eşitlik ile (II-38) nolu eşitliği karşılaştırırsak :

$$M_o P_{mo} \frac{r(1+r)^n}{(1+r)^n - 1} = r M_i P_{mi} + (M_i P_{mi} - M_i + 1 P_m(i+1)) \quad (II-42)$$

Aşınma ve kâr için Kâr Amortisman
yıllık bedel

yazılabilir.

(II-42)nolu eşitliğin sağ tarafındaki ilk ifade (i) inci süreçteki kârı; ikinci ifadeyse aynı süreçteki makinanın amortismanını gösterir.

Kâr oranı dışarıdan bir sabit olarak verildiğinde (II-41) nolu eşitliğin sağ tarafı sabittir. Makinanın kullanılan yıl sayısı arttığında makinanın değeri düşecektir ve (II-42) nolu eşitliğin sağ tarafındaki ilk ifadenin değeri düşecektir. Buna bağımlı olarak da amortisman payı artacaktır. Başka bir ifadeyle makina eskidikçe amortisman yükselecektir. Bunun da nedeni yukarıdaki tüm eşitliklerde tüm değerlerin sabit olması; yalnızca makinanın eskimesidir.

Eğer çeşitli süreçlerde kullanılan makina yaşama süresini doldurup hurda olarak satışa çıkarılırsa o zaman (II-38) nolu denklemin son denklemi :

$$(M_{n1} P_{mn-1} + a_{11} P_1 + \dots + a_{1n} P_n)(1+r) + L_1 w = b_{11} P_1 + M_n P_{mn} \quad (II-43)$$

olur.

Bu durum denklem sayısını değiştirmeyecektir; fakat bilinmeyen sayısı bir artacaktır. Sistemdeki tüm üretim süreçleri tüm olarak alınırse bu denklemlerin de çözümünde bir zorluk ile karşılaşılmaz.

Üretim süreci içinde makinaların bulunması, bölüşüm paylarındaki değişimlerin fiyatlar üzerindeki etkilerini incelemede endüstrilerin işgücü/üretim araçları oranlarını dikkate almamızı engellemez. Çünkü ücret azaltılmasıyla (dw), kâr oranını içeren denklem ile, ($r=0$) için ortaya çıkan denklemi eşitlersek; kâr oranı, işgücü/ üretim araçları oranınca belirlenir. Makinaların kullanılması ve sabit verimlilik olması halinde makinaların fiyatları, çıktı fiyatları içinde bulunacak ve nispi fiyatlar, bölüşüm paylarıncaya etkilenebilecektir.

[2] -Makinaların Fiziksel Verimliliklerinin Değişmesi

Gerçekte makinaların fiziksel verimlilikleri kullanıldıkları dönem sayısına bağlı olarak değişir. Bununla beraber Sraffa " Production of Commodities..." adlı yapıtında sabit verimlilik varsayımının olmadığı bir durumda nispi fiyatların durumunu incelemeyiz. Sraffa, yalnızca dayanıklı üretim aracının, bakımı ve onarımı masraflarının artabileceğini ve verimliliğin düşebileceğini söylemiştir (46).

Bu yöntemin geçerliliğini göstermek için incelenmesi gereken iki ayrı nokta vardır : a) verimlilikteki değişimler b) bakım ve onarım için harcamalarda değişimler. Bunun için sırasıyla iki ayrı analiz yapılması gerekir. İlk durumda (i) malın üretmede iki yıllık bir yaşam süresine sahip bir makina kullanıldığını varsayarsak (II-38) nolu denklem sistemi, sabit verimlilik durumunda,

(46) Sraffa, a.g.k. s.66.

$$\sum_{m=0}^1 M_m P_m + (1+r) \sum_{i=1}^n P_{ia_{ij}} + w l_j = \sum_{i=1}^n P_{ib_{ij}} + M_1 P_{m_1} \quad (II-44)$$

Makina Kâr Üretim Ücret Makina fiyatını
 oranı araçları kapsayan çıktı

dir.

Eğer bir makinanın yaşamı süresince verimliliği değişirse bu, ikinci denklemde ayarlamaları gerektirecektir. Sabit verimlilik altında tutulan makinanın verimliliğinin değişmesi birkaç şekilde ele alınabilir. Örneğin verimlilikte bir azalma kullanılan üretim araçları ve girdi düzeyleri değişmeksizin malın çıktı düzeyinde azalmaya neden olur. Diğer taraftan (i) malının çıktısı sabit kalırken girdilerin birkaçı artabilir. Bu iki durumun herbiri özel bir ekonomik anlama sahiptir. Birinci durumda düşük bir verimlilikte çalışan ve her yıl yaşlanan bir makina çıktı düzeyinin azalmasına neden olur. İkinci durumda makina çalışmasını sabit bir verimlilikte tutar; fakat enerji hammadde vb. girdilere daha fazla gereksinme duyar. Üçüncü bir durum ise, girdi miktarındaki azalmayla beraber (i) malının üretilen miktarındaki azalmanın beraber olmasıdır. Analizin ikinci durumundaysa bakım ve onarım masrafları da denklemin sağ tarafını etkileyebilecektir (47).

Makinaların fiziksel verimliliklerinin değişmemesi, makinaların fiziksel verimliliklerinin değişmesi ve makinalar için bakım ve onarım masraflarının artması durumlarından şu sonuçlar çıkarılabilir. Sistemin bütün değişkenleri (nispi fiyatlar ve verilmiş kâr oranlarında ücret oranı) yalnızca (i) malının üretim teknik şartlarına bağlı değildir; makinalar yeni olduğunda yaşlanan makinanın verimliliğindeki değişmeye, bakım ve onarım masraflarındaki artmaya da bağlıdır.

(47) Sraffa, a.g.k. s.42.

Tek ürünlü işletmelerde temel olmayan malların, fiyatların ve kâr oranlarının belirlenmesinde hiçbir rolü yoktur. Örneğin tek ürün üreten işletmelerde herhangi bir temel malın üretim yöntemlerinde bir yenilik ortaya çıkarsa bunun kâr oranında ve malların fiyatları üzerinde etkide bulunacağı doğaldır. Aynı yeniliğin temel olmayan malın üretiminde olması halindeyse bu gelişmenin yalnızca temel olmayan malın fiyatını etkileyeceği, diğer malların fiyatlarında bir değişiklik yapmayacağı daha önce açıklanmıştır.

Bağlı- üretim, temel ve temel olmayan malları kapsadığından aynı etkiler bağlı üretim için söylenemez. Temel ve temel olmayan malları aynı süreç içerisinde kapsayan bağlı- üretimde temel mallar üzerine konan bir vergi, tüm fiyatları ve veri ücrete karşılık olan kâr oranını etkileyebilecektir. Aynı verginin temel olmayan mallar üzerine konması halindeyse bu etkisini, temel olmayan mal ve bu temel olmayan malla ilgili diğer temel olmayan mallar üzerinde gösterecektir. Ancak bu verginin temel olmayan mal üzerindeki etkisini, temel olmayan malın türüne göre değişecektir. Temel olmayan mal üretim araçları arasında kullanılmazsa fiyatı vergi kadar artacaktır. Temel olmayan mal kendi üretim araçları arasına giriyorsa iki defa vergilendirilmiş olacaktır. Kendi içlerinde bağlantılı bir temel olmayan mallar kümesine giriyorsa örneğin dört süreçli ve dört ürünlü bir sistemde iki mal (b) ve (c) tek bir süreçte bağlı olarak üretiliyorsa ve başka hiçbir süreçte üretilmiyorsa ve aynı zamanda (b) hiç bir sürece üretim aracı olarak girmiyor ve (c) dört sürecin herbirine üretim aracı olarak giriyorsa; (c) malının üretimi vergilenecek olursa, (c) malının kendi fiyatı bundan etkilenmeyecek asıl yük, yeteri kadar yükselecek olan (b) malı fiyatına binecektir (48).

(48) Sraffa, a.g.k. ss.54-55.

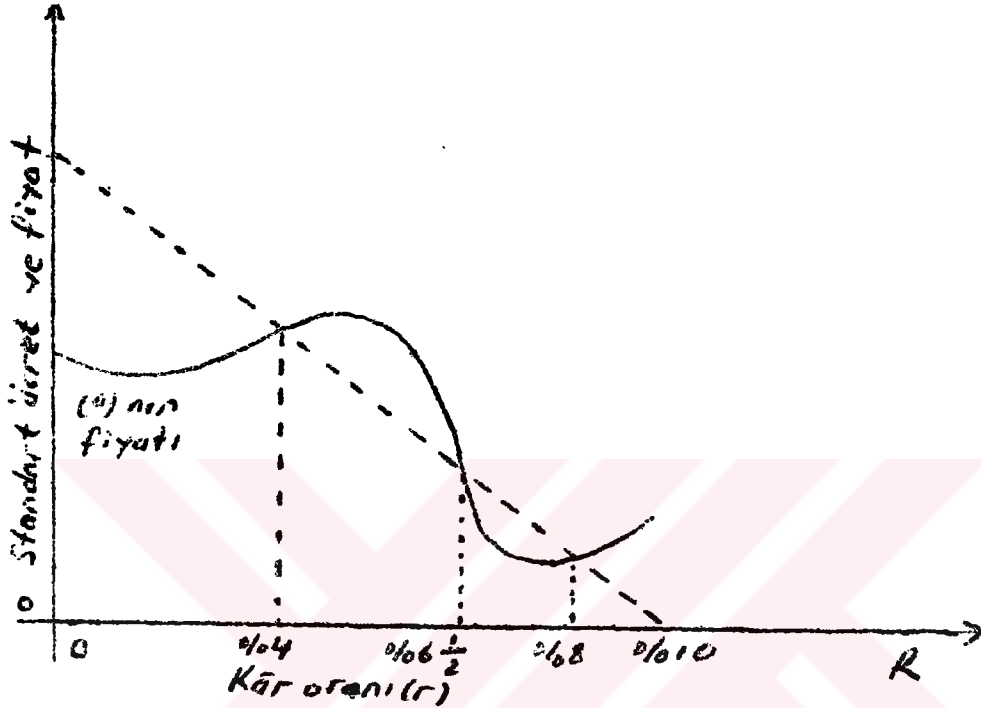
Bağlı ürünlerde tek ürünlü işletmelerdeki gibi alt sistemler yaklaşımı kullanılabilir. Böylelikle bağlı ürünlerde de sıfır kâr oranının emek-değerler üretilen ürünleri kapsar. Sistemin net ürününü, üretimde kullanılan diğer üretim araçlarını sabit tutarak belli miktarda arttırmak istersek, normal olarak, toplumun kullandığı toplam emeğin arttırılması gerekir. Böylelikle arttırılan emek miktarı, söz konusu malın ek miktarını üretmeye gider. Sıfır kâr oranına karşılık olan fiyatta, ek ürünün, ek emek miktarına değerce eşik olacağı açıktır(49)

Tek ürün üreten işletmelerde sıfır ile bir arasında herhangi bir ücret düzeyinde bütün malların fiyatı artıysa, ücretlerin sıfır ile bir arasındaki değerlerinde hiçbir fiyatın ekisi olmayacağı kesindir. Ancak bağlı- üretimde ürünlerin birinin fiyatındaki artış, bu iki ürünün derneşik değerini, üretim araçlarının derneşik değerinden gerekli yüzde kadar yukarda tutacak dengeyi sağlayabiliyorsa diğer ürünün fiyatı da ekisi olabilir. Başka bir ifadeyle tüm fiyatlar artı olduğu halde ücretteki bir değişme bazı fiyatları ekisi yapabilir.

Tek ürün üreten işletmelerde standart mal ile ölçülen ücretler, standart mal cinsinden düştüğü zaman, hiçbir ürünün fiyatı, aynı standart cinsinden ücretten daha hızlı düşmez. Ancak bağlı-üretimde örneğin standart ücretteki % 10 luk bir düşüş (belli bir düzeyde) (a) malının standart ürün cinsinden ölçülmüş fiyatında % 11 lik bir düşmeye yol açmaktadır. Bunun nedeni emeğin, değerce, (a) malına göre % 1 dolayında artmış olduğudur. Ücreti (a) malı cinsinden belirtmek istersek, böyle bir ücrette bu aralıktaki düşme, standart ücrette bir artışı, dolayısıyla da kâr oranında bir düşüşü gerektirir. Bu nedenlerle ücret eğrisinin (a) malının fiyat eğrisini, kâr oranı

(49) Sraffa, a.g.k.ss.56-59.

değiştikçe, birden çok kesmesi olanaklı olmaktadır. Bu durumu Diyagram (4) de gösterabiliriz (50).

Diyagram 4. Bağlı-üretim sisteminde ücret doğrusuyla üretilen malların fiyatının birkaç noktada kesişmesi olanaklıdır.

Diyagram (4) deki çeşitli kesişme noktaları, bir birim emek ile bir birim (a) malı arasındaki değer eşitliklerini standart mal cinsinden göstermektedir. Başka bir ifade ile kesişme noktaları (a) malı cinsinden ücretleri gösterir ve her kâr oranına karşılık tek bir ücret bulunur.

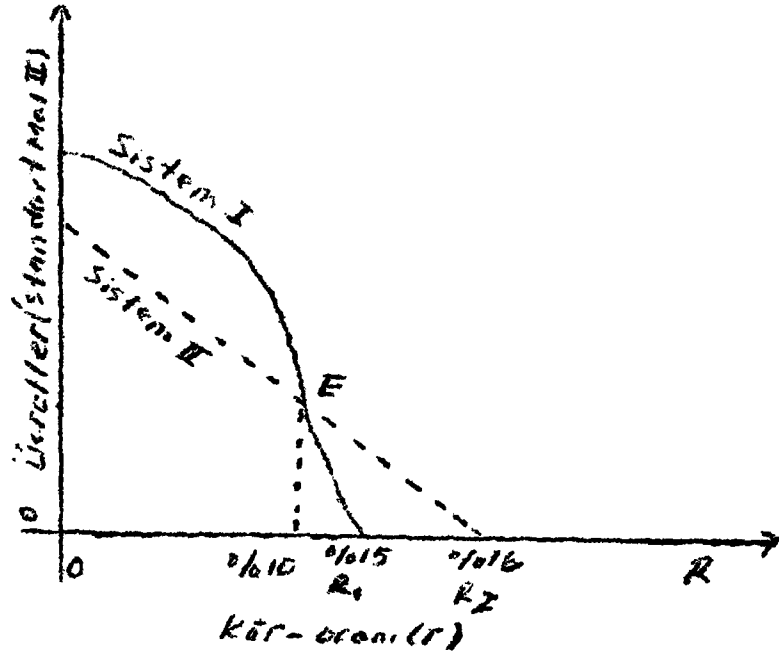
D- BÖLÜŞÜM PAYLARINDAKİ DEĞİŞMELERİN ÜRETİM YÖNTEMLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Gerçekte herhangi bir temel ve temel olmayan malın üretiminde çeşitli üretim yöntemleri kullanılabilir (51). Bu yöntemlerden hangisi daha kârlıdır? Kuşkusuz fiyatlardan bağımsız bölüşüm paylarından biri veriyken en düşük fiyatla üretim yapan yöntem girişimçi için en kârlı yöntemdir, yani en ucuz yöntemdir. Kâr oranı düştükçe ucuzluk sıralarında da değişme olacaktır. Kâr oranı yükseldikçe ise, bir yöntemden diğerine geçişler olurken yöntemler arasında keşismeler de olacaktır. Başka bir ifadeyle öyle bir kâr oranına gelinecektir ki aynı kârlılıкта örneğin iki yöntemin kullanılması söz konusu olabilecektir. Kuşkusuz kâr oranları artarken ücretler de azalacaktır.

En yüksek kâr oranları (R_I) ve (R_{II}) olan iki sistemde kâr oranının yüksek olduğu yerlerde (yani $[R_I]$ ve $[R_{II}]$ arasında) ürünün üretim araçlarına göre standart oranı daha yüksek olan yöntem, temel ürün için olanak içindeki tek yöntem olduğundan; iki yöntem arasında tek bir keşisme noktası olunca, kâr oranı yükseldikçe ortaya çıkabilecek tek değişme ürünün üretim araçlarına göre standart oranın küçüğünden ($[R_I]$ den $[R_{II}]$ ye) büyüğüne doğru olacaktır ve ürünlerde azalacaktır.

Bu durumu diyagram (5) de gösterebiliriz. Diyagram (5) de yatay ekseninde kâr oranları, dikey eksenindeyse iki sistemin ücreti sistemin standart malıyla gösterilmiştir. Sistem I ve sistem II eğrileri, iki sistem için kâr oranı sıfırdan en yüksek değerine ($R_1 = \% 15$ den $R_2 = \% 16$ ya) doğru yükselirken ücretlerin düştüğünü gösterir.

(51)Sraffa,a.g.k. ss. 81-87.

Diyagram 5: Bölüşüm Paylarındaki Değişmelerin Üretim Yöntemleri Üzerindeki Etkileri

$r = \% 10$ oranında sistem I ve sistem II nin kesişmesi iki ayrı üretim yönteminin kârlılıklarının aynı olduğunu gösterir. (E) noktasının sağında kâr oranlarındaki artışlar, sistem I'den sistem II'ye geçişi ve ücretlerdeki azalışı ifade eder.

Böylelikle bu anlatılanlardan bölüşüm paylarındaki değişmelerin, seçilen üretim yöntemlerini de etkileyebileceği sonucu çıkarılabilir. En kârlı yöntem en düşük fiyatlı yani en ucuz yöntem olacağından; bu yöntemde diğer bölüşüm payı ücret, en düşük değerinde olacaktır. Bu şu şekilde de ifade edilebilir: en düşük ücretli yöntem en ucuz ve en düşük fiyatlı yöntemdir.

Bölüşüm paylarında bir değişme olduğunda (örneğin kâr oranlarında artma olduğunda) eskiden verimli olan yöntem verimli olmaktan çıkacaktır. Çünkü bu yöntem en ucuz yöntem olmaktan çıkmıştır (52).

(52) Bertalan Schefold, "Von Neumann and Sraffa: Mathematical Equivalence and Conceptual Difference". The Economic Journal 90. 1980 ss.140-141.

Sraffa, değer sorununu endüstriyel ve biyolojik gereksinimlerden hareketle çözmüştür ve nispi fiyatların varlığını endüstriyel ve biyolojik gereksinmelere dayanarak açıklamıştır. Üretilen fazlanın bölüşülmesindeyse parasal faiz oranları gösterge olabilecektir.

Sraffa, değer, fiyat ve bölüşüm sorununa eşanlı çözüm getirdiğı için; iktisatçıların, diğer ekonomik sorunlara getirecekleri çözümlerde oldukça yetkin çıkış noktası vermiştir. Örneğin Sraffa'nın değerlerine göre oluşan nispi fiyatlar, dünyadaki tüm ülkelerde uygulanırsa; her ülkenin dış ticaretteki payı, en az o ülkenin varlığını devam ettireceğı miktar kadar olacağından hiç bir ülke dış ekonomik ilişkileri nedeniyle ekonomik bunalıma girmeyecektir. Ülkeler arasındaki mücadele, dünya artı-ürünüden alınan payı arttırmak için olacaktır. Ülkeler arasında malların değişimini belirleyen fiyat, bir ülkeye varlığını devam ettirecek miktarı sağlanmazsa; bu ülke, sonraki yıl, diğer ülkelere gerekli girdileri veremeyeceğinden diğer ülkelerde bunalıma girecektir.

Sraffa'nın modelindeki artı-ürün, kapital malları stok üzerinde artış yapacağından; bu artış, işsizlik sorununa da çözüm getirebilecektir. Ekonomik büyümede artı-ürünün bölüşülmesi etken olabilecektir.

III- E K L E R

Ekler kısmında Sraffa'nın denklemlerinin çeşitli çözümleri ele alınacaktır. Bunların yanında Sraffa'nın denklemlerindeki en yüksek kâr oranı olan standart oranın (R) hesaplanmasında Perron-Frobenius teoremi kullanılacak ve Oliveria'dan yararlanılarak bölüşüm paylarının çeşitli değerleri için üretim fiyatları hesaplanacaktır.

A- EK I : (N) MALIN ÜRETİLİP TÜKETİLDİĞİ
MODELDE DEĞİŞİM DEĞERLERİNİN HESAPLANMASI

Herhangi bir (j) inci endüstrinin (k) inci tekniğinde kullanılan (i) malı miktarını $[a_{ijk}]$ girdi tensörüyle; (j) inci endüstrinin çıktısını (b_{jk}) ile gösterelim. (P_i) , girdi fiyatlarını; (P_j) , çıktı fiyatlarını gösterebilir. Bu durumda denklem sistemi :

$$\sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} = P_j b_{jk} \quad (V_j = 1 \dots n; V_k = 1 \dots m) \quad (III-1)$$

Girdiler Çıktılar

dir.

(III-1) nolu denklemde bilinenler $(A_{ij}$ girdi miktarları) ve $(A_j, \text{çıkıtı miktarlarıdır})$; bilinmeyenler ise (P_i) lerdir.

Sraffa'nın analizinde üretilen miktarlar veri olduğundan ölçeğe göre getiri varsayımı sorunluluğu yoktur. Bu nedenle üretim katsayıları (a_{ij}) bulunabilir. Leontief modeline göre üretim katsayıları :

$$a_{ij} = \frac{A_{ij}}{A_j} \quad (III-2)$$

dir. Bulunan katsayılar Sraffa'nın Lineer denklem sistemlerinde yerlerine konur ve herhangi bir mal ölçü alınır ve değeri bir'e eşitlenirse $(P_1 = 1)$; denklemlerdeki bilinmeyenler $(P_1$ ve $P_2)$ birbirlerinin cinsinden yazılarak çözülebilir(53).

(53) Çözümler için bak : Reşad Kayalı, Neoklasik ve Neo-Ricardiyen Üretim ve Bölüşüm Teorilerinde Sermaye Sorunu. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları : No. 153, İstanbul, 1978.

Ö R N E K

280 ton buğday ve 12 ton demir ile 400 ton buğday; 120 ton buğday ve 8 ton demir ile 20 ton demirin üretildiği geçimlik üretim modeli aşağıdaki gibi yazılabilir :

$$280 \text{ ton buğday} + 12 \text{ ton demir} \longrightarrow 400 \text{ ton buğday} \quad (\text{III-3})$$

$$120 \text{ ton buğday} + 8 \text{ ton demir} \longrightarrow 20 \text{ ton demir}$$

(III-3) nolu denklemin fiyatlanmış olarak aşağıdaki gibi de yazabiliriz :

$$a_{11}P_1 + a_{21}P_2 = P_1 \quad (\text{III-4})$$

$$a_{12}P_1 + a_{22}P_2 = P_2$$

Çözüm II -

(III-4) nolu denklemler cebir kuralları uygulanarak veya dizey (matris) kurallarıyla çözülebilir. Cebir kurallarıyla çözümde (P_1) , (P_2) cinsinden yazılır.

$$120 P_1 + 8 P_2 = 20 P_2$$

$$P_1 = \frac{20 P_2 - 8 P_2}{120}$$

$$P_1 = \frac{12 P_2}{120}$$

$$P_1 = \frac{1}{10} P_2$$

bulunur. Buna göre buğday ile demir arasındaki fiyat oranı bire on olduğu zaman sistem kendisini devam ettirebilir.

Çözüm 2-

İkinci çözümde önce (A) dizeyinin değeri aranır. Bunun için çıktı miktarlarını gösterir vektör (q) veri olarak alınır.

$$q = \begin{vmatrix} 400 \\ 20 \end{vmatrix}$$

(q) vektörü köşegenleştirilir.

$$\hat{q} = \begin{vmatrix} 400 & 0 \\ 0 & 20 \end{vmatrix}$$

($\hat{q}$) köşegen matrisi (dizeyi) şu şekilde yazılabilir.

$$\hat{q}^{-1} = \begin{vmatrix} \frac{1}{400} & 0 \\ 0 & \frac{1}{20} \end{vmatrix}$$

(A) dizeyiyse,

$$A = Q^I \cdot \hat{q}^{-1}$$

dir. Q^I , ara endüstri tüketim matrisidir ve veridir.

$$Q^I = \begin{vmatrix} 280 & 120 \\ 12 & 8 \end{vmatrix}$$

(A) dizeyinin değeri

$$A = \begin{vmatrix} 280 & 120 \\ 12 & 8 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} \frac{1}{400} & 0 \\ 0 & \frac{1}{20} \end{vmatrix}$$

$$A = \begin{vmatrix} 0.7 & 6 \\ 0.03 & 0.4 \end{vmatrix}$$

bulunur.

T. Ç.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

(A) dizeyinin elemanları (III-4) nolu denklemde yerlerine konulursa :

$$0.7 P_1 + 0.03 P_2 = P_1$$

$$6 P_1 + 0.4 P_2 = P_2 \quad (\text{III-5})$$

(III-5) nolu denklemlerdeki (P_1) ve (P_2) bilinmeyenlerini birbiri cinsinden yazarsak :

$$\frac{P_1}{P_2} = \frac{1}{10}$$

olur.

B - EK II : (N) MALIN ÜRETİLİP TÜMÜNÜN TÜKETİLMEDİĞİ
MODELDE DEĞİŞİM DEĞERLERİNİN HESAPLANMASI

Herhangi bir (j) inci endüstrinin (k) tekniğinde kulla-
nılan (i) malı miktarını $[a_{ijk}]$ girdi tensörüyle ; (j) inci
endüstrinin çıktısını (b_{jk}) ile; (j) inci endüstrinin (k) inci
teknikindeki işgücünü (l_{jk}) ile; ve bu endüstrilerdeki kâr
oranını (r_{jk}) ile gösterelim. (P_i) ve P_j ise, sırasıyla girdi
ve çıktı fiyatlarıdır. Yukarıdaki verilere göre denklem sis-
temi :

$$(1+r_{jk}) \sum_{i=1}^n P_i a_{ijk} + w l_{jk} = \sum_{i=1}^n P_i b_{ij} \quad (V_j=1\dots m; V_k=1\dots m) \quad (III-7)$$

şeklinde yazılabilir.

(III-7) nolu denklem sisteminde (P_i) ler bilinmeyenler;
 (A_{ij}) girdi miktarları ve (A_j) çıktı miktarlarıdır ve veridir-
ler. Katsayılar ise,

$$a_{ij} = \frac{A_{ij}}{A_j} \quad (III-8)$$

dir. Bulunan katsayılar (n) mal ve (n) endüstri için kurulan
Lineer denklemlerde yerlerine yazılır; $(P_1=1)$ ölçü alınır ve
ücret veya kâr oranından birisi dışarıdan verilirse sistem
çözülebilir.

ÖRNEK

280 ton buğday 12 ton demir ile, 575 ton buğday; 120 ton
buğday 8 ton demir ile 20 ton demir üretilirse ortada üretilen
bir artı ürün(veya kâr) var demektir. Bu verileri aşağıdaki
gibi yazabiliriz.

280 ton buğday + 12 ton demir $\longrightarrow$ 575 ton buğday
(III-9)

120 ton buğday + 8 ton demir $\longrightarrow$ 20 ton demir

Çözüm 1 -

(III-9) nolu denklemi genel notasyonlarla göstermek istersek :

$$(a_{11}P_1 + a_{21}P_2)(1+r) = P_1 \quad (\text{III-10})$$

$$(a_{12}P_1 + a_{22}P_2)(1+r) = P_2$$

dir. (III-10) nolu denklemde ($P_1 = 1$) ölçü olarak alınır; denklemlerdeki diğer bilinmeyenler (r) ve (P_2) birbirini cinsinden yazılırsa kâr oranı $r = \% 25$ ve $P_2 \approx 15$ bulunur.

Çözüm 2-

İkinci çözümde önce (A) dizeyinin değeri aranır. Bunun için çıktı miktarlarını gösteren vektör (q) veri olarak alınır.

$$q = \begin{vmatrix} 575 \\ 20 \end{vmatrix}$$

(q) vektörü köşegen şekle getirilir.

$$\hat{q} = \begin{vmatrix} 575 & 0 \\ 0 & 20 \end{vmatrix}$$

($\hat{q}$) köşegen matrisi şu şekilde de yazılabilir.

$$\hat{q}^{-1} = \begin{vmatrix} \frac{1}{575} & 0 \\ 0 & \frac{1}{20} \end{vmatrix}$$

(A) dizeyiye

$$A = Q^{-1} \cdot \hat{q}^{-1}$$

dir.

Q^I , ara endüstri tüketim matrisidir ve veridir.

$$Q^I = \begin{vmatrix} 280 & 120 \\ 12 & 8 \end{vmatrix}$$

(A) dizeyinin değeri :

$$A = \begin{vmatrix} 280 & 120 \\ 12 & 8 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} \frac{1}{575} & 0 \\ 0 & \frac{1}{20} \end{vmatrix}$$

$$A = \begin{vmatrix} 0.4869 & 0.020 \\ 6 & 0.4 \end{vmatrix}$$

dir.

(A) dizeyinin elemanları (III-10) nolu denklemde yerlerine yazılır ve $P_1 = 1$ alınır :

$$(0.4869 + 0.02 P_2) (1+r) = 1 \quad (III-11)$$

$$(6 + 0.4 P_2) (1+r) = P_2$$

(III-11) denklemleri yazılabilir. Denklemdeki bilinmeyenler birbirleri cinsinden yazılıp çözülürse kâr oranı $r = \% 25$ ve $P_2 = 15$ bulunur.

(j) malının toplam üretiminde ara endüstri tüketimi olarak doğrudan kullanılan (i) malı miktarı Q_{ij}^I (56);

$$Q^I = \begin{vmatrix} 1 & 9 \\ 2 & 6 \end{vmatrix} \quad (\text{III-14})$$

Ara endüstri tüketimi ($m = m_1, m_2 \dots m_n$) ;

$$m = \begin{vmatrix} 10 \\ 8 \end{vmatrix} \quad (\text{III-15})$$

yazılabilir.

Fazla üretim vektörü (f), işçilerin ve endüstrilerin tüketimini kapsar. İşçilerin fazla üretimden tüketimi (fc) ; endüstrilerin fazla üretimden tüketimi (fr) ise,

$$fc = (fc_1, fc_2 \dots fc_n) \quad (\text{III-16})$$

$$fr = (fr_1, fr_2 \dots fr_n)$$

$$f = fc + fr$$

dir. Fazla üretim vektörü (f), sistemin toplam üretim vektöründen (q), ara endüstri tüketimini (m) çıkartarak bulunabilir.

$$f = q - m \quad (\text{III-17})$$

$$f = \begin{vmatrix} 40 \\ 10 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} 10 \\ 8 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 30 \\ 2 \end{vmatrix} \quad (\text{III-18})$$

Sistemin teknoloji matrisi (A).

$$A = Q^I \cdot q^{-1} \quad (\text{III-19})$$

(56) (j) malının üretiminde kullanılan işçilerce tüketilen (i) malı miktarını Q_{ij}^{II} ile gösterirsek; genel matris , $Q = Q^I + Q^{II}$ olur. Q_{ij}^{II} endüstrilerin ve işçilerin tüketimini kapsar.

($\hat{q}$) (q) vektörünün köşegenleştirilmiş şeklidir.

$$\hat{q} = \begin{vmatrix} 40 & 0 \\ 0 & 10 \end{vmatrix} \quad (\text{III-20})$$

$\hat{q}^{-1}$ ise,

$$\hat{q}^{-1} = \begin{vmatrix} \frac{1}{40} & 0 \\ 0 & \frac{1}{10} \end{vmatrix} \quad (\text{III-21})$$

dir.

0 halde (A) teknoloji düzeyi :

$$A = Q \hat{q}^{-1} Q^T = \begin{vmatrix} 1 & 9 \\ 2 & 6 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} \frac{1}{40} & 0 \\ 0 & \frac{1}{10} \end{vmatrix} \quad (\text{III-22})$$

$$A = \begin{vmatrix} 0.025 & 0.9 \\ 0.050 & 0.6 \end{vmatrix} \quad (\text{III-23})$$

dir.

(A) düzeyinin Frobenius kökünü bulmak için

$$(A - \lambda I) x = 0 \quad (\text{III-24})$$

tektir. sistemini çizmek gerekir.

$$(A - \lambda I) = \begin{vmatrix} 0.025 - \lambda & 0.9 \\ 0.050 & 0.6 - \lambda \end{vmatrix} = 0$$

$$(0.025 - \lambda) (0.6 - \lambda) - (0.9) (0.050) = 0$$

$$0.015 - 0.025 \lambda - 0.6 \lambda + \lambda^2 - 0.045 = 0$$

$$\lambda^2 - 0.625 \lambda - 0.030 = 0$$

$$\lambda_{12} = \frac{0.625 \pm \sqrt{0.625^2 + 4 \times 0.03}}{2}$$

$$\lambda_1 = 0.6698$$

$$\lambda_2 = - 0.04476$$

(λ_2) kökü negatif ve küçük kök olduğu için dikkate alınmaz. ($\lambda_1 = 0.6698$) kökü ise en büyük köktür. (P)₁ fiyat vektörü; (R) en yüksek kâr oranıysa,

$$(1+R) A_p = p \quad (\text{III-25})$$

yazılabilir. Buradan

$$1 + R = \frac{p}{A_p} \quad (\text{III-26})$$

bulunabilir. Diğer yandan

$$A_p = \lambda p \quad (\text{III-27})$$

dir.

(III-27) nolu eşitlik (III- 26) nolu eşitlikte yerine yazılırsa,

$$1 + R = \frac{p}{\lambda p} \quad \text{veya} \quad (\text{III-28})$$

$$1 + R = \frac{1}{\lambda}$$

dir. Buradan,

$$R = \frac{1}{\lambda} - 1 \quad (\text{III-29})$$

de yazılabilir. Frebonius kökü (III-28) nolu eşitlikte yerine yazılırsa :

$$R = \frac{1}{0.6698} - 1$$

$$R \approx \% 4913$$

b lunur.

En yüksek kâr oranı ($R_{\max}$) veya standart oran , üretilen ürünler ile üretim araçları arasındaki eşitliği sağlar. Sraffa'nın modelinde bölüşüm paylarından biri örneğin kâr oranı en yüksek değerine ulaşırsa, ücretler sıfır değerdedir. Böylelikle kâr oranlarının azalması ücretlerin yükselmesine bağlıdır. Başka bir ifadeyle

$$R = \lim_{w \rightarrow 0} r \quad (\text{III-29})$$

dir. Veya

$$\lim_{w \rightarrow 1} r = 0 \quad (\text{III-20})$$

olur. Bu durumda da üretim fiyatları sistemiyle emek değerler sistemi özdeş olur.

$$P' = wI [I - A]^{-1} \quad (\text{III-31})$$

(III-31) nolu eşitlikte üretim fiyatları, (j) malının üretiminde kullanılan direkt ve indirekt homojen emek miktarının toplamına orantılıdır.

Kâr oranı artaya çıksaydı üretim fiyatı eşitliği

$$P' = wI [I - A(1+r)]^{-1} \quad (\text{III-32})$$

olacaktı.

D- EK III : BÖLÜŞÜM PAYLARININ ÇEŞİTLİ DEĞERLERİ İÇİN
ÜRETİM FİYATLARININ HESAPLANMASI

Sraffa'nın açıklamalarına göre bölüşüm payları (kârlar ve ücretler) arasında zıt yönlü bir ilişki vardır. Kâr oranları yükseldiğinde ücretler azalacaktır ve aynı anda örneğin (x) ve (y) mallarının fiyatlarında da değişiklik olacaktır (57).

Kâr oranlarının alacağı farklı değerler için üretim fiyatları :

$$P' = wI \left[I - A (1+r) \right]^{-1} \quad (III-33)$$

formülünden yararlanılarak bulunabilir. Bunun için önce işgücü yöneyi (58) normalleştirilir.

$$L \text{ normalleştirilmiş} = \begin{vmatrix} \frac{9}{10} & \frac{1}{10} \end{vmatrix}$$
$$N = \begin{vmatrix} 0.9 & 0.1 \end{vmatrix}$$

sonra (1), çıktının herbirimi için direkt emek satır yöneyi (normalleştirilmiş):

(57) Oliveria, a.g.k. ss. 20-21.

(58) Herhangi bir yöneyi normalleştirebilmek için bu yöneyi birim uzunluğa çevirip; yöneyin her elemanını, yöneyin uzunluğuna bölmek gerekir. Normalleştirme işlemi, yöneyin iç çarpımına göre yapılır :

$$x'x = \begin{pmatrix} 9 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 9 \\ 1 \end{pmatrix} = 100$$
$$\sqrt{x'x} = \sqrt{100} = 10$$
$$N = \frac{x}{\sqrt{x'x}} = \begin{vmatrix} \frac{9}{10} & \frac{1}{10} \end{vmatrix}$$
$$L_N = \begin{vmatrix} 0.9 & 0.1 \end{vmatrix}$$

Böylelikle yöney normalleştirilerek birim uzunluğa çevrilir.

$$Q = LQ^{-1} = \begin{vmatrix} 0.9 & 0.1 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} \frac{1}{40} & 0 \\ 0 & \frac{1}{10} \end{vmatrix}$$

$$Q = \begin{vmatrix} 0.0225 & 0.01 \end{vmatrix}$$

bulunur. (Q) değeri (III-33) nolu formülde diğer verilerle birlikte yerine yazılırsa :

$$P' = \begin{vmatrix} 0.0225 & 0.01 \end{vmatrix} \left\{ \begin{vmatrix} 10 \\ 01 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} 0.025 & 0.9 \\ 0.050 & 1.6 \end{vmatrix} \right\}^{-1}$$

$$P' = \begin{vmatrix} 0.0225 & 0.01 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0.975 & -0.9 \\ -0.050 & 0.4 \end{vmatrix}^{-1}$$

$$\begin{vmatrix} 0.975 & -0.9 \\ -0.050 & 0.4 \end{vmatrix}$$

ün inversiyse ; matrisin elemanlarının determinantına bölünüp, bütün elemanların kofaktörlerinin alınmasıyla elde edilir.

$$\frac{\begin{vmatrix} 0.4 & -0.9 \\ -0.050 & 0.975 \end{vmatrix}}{(0.975 \times 0.4 - 0.050 \times 0.9)} = \frac{\begin{vmatrix} 0.4 & -0.9 \\ -0.050 & 0.975 \end{vmatrix}}{0.345}$$

$$= \begin{vmatrix} 1.159 & -2.608 \\ -0.1449 & 2.826 \end{vmatrix}$$

$$\begin{vmatrix} 0.975 & -0.9 \\ -0.0225 & 0.01 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1.159 & 2.608 \\ 0.1449 & 2.826 \end{vmatrix}$$

$$P' = \begin{vmatrix} 0.026 & 0.7 & 0.0144 & 0.05868 & 0.02826 \end{vmatrix}$$

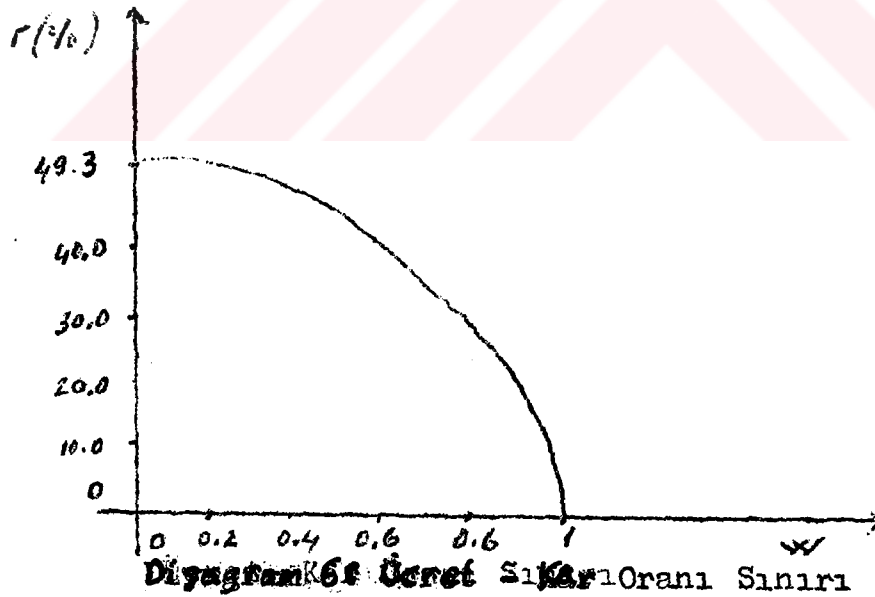
$$P' = \begin{vmatrix} 0.02754 & 0.08694 \end{vmatrix}$$

P_x P_y

dir. Oliveria kâr oranlarının diğer değerleri için ücret ve üretim fiyatlarını aşağıdaki gibi bulmuştur (59):

r	w	Px	Py
% 0	1	0.02754	0.08696
%10	0.8915	0.02645	0.1032
%30	0.5704	0.2333	0.1500
%40	0.3229	0.2098	0.1854
R = 49.3	0	0.1792	0.2312

Oliveria'nın bulgularına göre ücret paylarının bir fonksiyonu olarak kâr oranları sınırı, ~~lineer~~ olmayan bir eğridir.

Yukarıdaki bulgulardan da anlaşılacağı gibi bölüşüm payları, kâr oranları ve ücretler zıt yönlü bir ilişki içerisindedirler. Bölüşüm payları değişirken aynı anda fiyatlarda değişecektir.

(59) Oliveria, a.g.k. s. 21.

B Ö L Ü M III

P. SRAFFA'NIN TEORİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aynı anda birkaç konuyu birden incelemek olanağı olsaydı bu bölüm, birinci ve ikinci bölüm içinde incelenebilirdi. Bu nedenle Sraffa'nın "Production of Commodities ..." adlı yapıtının değerlendirilmesi ayrı bir bölüm olarak ele alınmış; ve yargımıza, literatürdeki yargılar yardımıyla ulaşılmıştır.

Sraffa'nın modeli, ekonomi biliminin çifte fonksiyonuna (teori ve pratik) yeni bir yaklaşımdır (1). Sraffa, ekonomi biliminin çifte fonksiyonuna yeni bir yaklaşımda bulunurken, ileri sürdüğü fikirler, marjinalist iktisatçıları aşmıştır. Çünkü marjinal teorinin çıkış noktası, geçerli ölçülerle ölçülemeyen subjektif fayda-değer teorisidir. Sraffa'nın fikirleri, aynı zamanda, değer, fiyat ve bölüşüm sorununu bir bütün içerisinde incelemeyen ve değişmeyen değer ölçüsü sorununu çözemeyen Ricardo öğretisini geliştirmiş; ve Marx'ın emek-değer teorisine katkıda bulunmuştur.

Tüm bu üstünlüklerine karşın Sraffa modeline, varsayımlar yönünden; diğer modellerin mantığından; kendi mantığı içinde gelen eleştiriler de vardır.

-
- (1) Fonksiyonlar için bak: John Kennet Galbraith. "Joan Robinson: a word of appreciation" Cambridge Journal of Economics, 1983, s. 211. Sraffa modelinin uygulanması için bak: Smalka Martin Oscar. "Location Theory and Urban Economics, A Spatial Extension of Sraffa; Critique of Neo-Classicism". Doktora Tezi, University of Pennsylvania, 1980, Passim. Levy Algazi Santiago. "Towards a Sraffa on Approach to the Theory of International Trade", Doktora Tezi, Boston University Graduate School: 1980, passim.

I- MARJİNALİST İKTİSATÇILARIN AŞILMASI

Neo-klasik iktisatçıların ilki olan V.S. Jevons, klasik iktisatçıların içinde bulundukları takım zorluklarından bunları araştırmaktan vazgeçilerek çıkılabileceğini söyleyerek yeni bir teori ortaya koymuştur. Jevons, değer teorisini subjektif bir yaklaşımla fayda-değer teorisine dayandırmakta ve azalan marjinal fayda yasasından hareket etmektedir. Oysa Jevons öncesi klasik iktisatçıları, değer teorisine objektif bir yaklaşımda bulunmuşlardır. Jevons'un değer teorisindeki faydayı geçerli ölçülerle ölçme olanağı yoktur.

İktisat biliminde marjinal öğretinin yaygınlaşmasından sonra, uzun zaman, klasik iktisatçıların görüşleri ihmal edilmiştir. Daha sonra Sraffa, yeni bir teori ve yöntem ile klasik iktisatçıların görüşlerini yeniden ön plana çıkartmış ve yeni bir değer, fiyat ve bölüşüm teorisi ortaya koymuştur. Böylelikle Sraffa'nın düşünceleri, genel olarak marjinal teori ve yönteme özel olarak fayda-değer ve bölüşüm teorisine elistiği olmuştur (2). Meek'e göre Sraffa, modern marjinal analize karşı bir atak yapmış ve klasiklerin geleneksel değer ve bölüşüm sorunlarıyla ilgili analizlerini yeni bir yaklaşım ile zenginleştirmiştir (3).

(2) Dobb, a.g.k.s. 249.

(3) Meek, a.g.k.s. 161.

A- TEORİ VE YÖNTEM OLARAK AŞILMASI

Kapitalist sistemin işleme mekanizması, 1870 yılından günümüze, marjinalist iktisatçılarca kurulan iktisat teorileri tarafından sınırlandırılmış ve gölgelenmiştir. 1870 yılından beri iktisadi olaylar hakkında düşünen sağcı, solcu, merkezci tüm düşüncüler, düşüncelerini fayda-değer teorisine ve kaynakların etkin dağılımına dayandırmışlardır. Örneğin bunlardan P.Samuelson'un Economics adlı yapıtı, Leon Walras'ın 120 yıl önceki görüşlerinin yeniden canlandırılmasından başka bir şey değildir. Marjinal teori, sınıf kavramından uzaklaşarak, statik bir durumda verilmişlerin maksimizasyonu ile ilgilenen, gelir bölüşümünü eleştirmeyen bir teoridir (4). Marjinal teoride tüketici, verilmiş piyasa fiyatlarıyla faydasını maksimize etmeye çalışır.

Marjinal teorinin en önemli dayanaklarından birisi, tam rekabet piyasasının varlığıdır. Bir kere tam rekabet piyasası olması istenen, ideal olarak kabul edilen bir piyasadır; var olan üretim ilişkilerinin açıklanması değildir. Tam rekabet piyasasını istemek demek var olan üretim ilişkilerini yüzelli yıl öncesi var olan biçimlerine götürmek demektir. Kaldı ki zaten ~~tan~~ rekabet piyasasının varlığı için gerekli koşulların aksadığı günümüzün kanıtlanmış bir gerçeğidir.

(4) Robert Paul Wolf. "Piero Sraffa and The Rehabilitation of Classical Political Economy." Social Research, s. 210. yıl yok.

Marjinal teori, kısa dönem teorisidir ve küçük değişmelere dayanır. Marjinal teori, küçük değişmeler önerdiği için az gelişmiş ülkelerin sorunlarına çözüm getirmekten uzaktır (5).

Neoklasik düşünce, yeni analitik aletlerle zenginleştirilerek Amerikalı İktisatçılar tarafından tekrar iktisat öğretisine sunulmuştur. Bu düşüncelerin özde araştırdıkları, sosyal sınıfların ne elde ettikleri ve bunların endüstrilere ve kattıklarıdır. Refah sahipleri sınıfı (kapitalistler), sermaye adı verilen üretim faktörünü sağlarlar ve kâr, bütün olarak ekonomideki sermayenin marjinal verimliği tarafından belirlenir.

Ancak marjinal teorinin dayandığı bütüncül (derneşik) sermaye kuramı, 1953 yılında Joan Robinson tarafından eleştirilmiştir (6). Joan Robinson'a göre kârın açıklanması, kârları içeren fiyatlardan hareket ile yapılıyordu. Bu da totolojiden başka bir şey değildir. Çünkü heterojen sermaye mallarını homojen şekle getirmek için fiyatlara gereksinmemiz vardır; fakat fiyatların içinde zaten kâr oranları vardır. Sermayenin ölçülmesi gündeme geldiğinde marjinalistler yetersiz kalmaktadırlar ve böylelikle fikirlerinde tutarsızlıklar ortaya çıkmaktadır.

(5) Demir Demirgil. "Batıdaki İktisat İlminin Türkiye İçin Geçerliliği, Türkiye'de İktisat Öğretiminin Sorunları Semineri" TITAK Yayını No.1, İstanbul:1979. Sencer Divitçioğlu. Mikroiktisat. İÜY No. 2349. İstanbul: 1977. Önsöz I-II. s. 111.

(6) Bu konuda bak: Joan Robinson. Collected Economic Papers. İçinde The Production Function and The Theory of Capital. Volume Two, Oxford: 1964. J.R. ve K.A. Napul.

Neoklasik teori, toplumsal ürünün bölüşümünde kişilerin öznel yapılarına önem vermekte; böylelikle insanlar arasındaki ilişkileri soyutlayarak İktisadi sistemi, nesnelerin kendi aralarındaki teknolojik ve kişilerin psikolojik ilişkilerine indirgemektedirler (7).

Marjinalist iktisatçılar ilk ortaya çıktıklarında önce diyagramlardan sonra calculusdan (diferansiyel ve integral hesap) yararlanmışlardır. Daha sonraysa set teorisini başarıyla kullanmışlardır. Ancak tüm bunlar, marjinalist iktisatçılara yapılan, iktisat teorisine katkı yapmama eleştirisini engellemektedir. Gerçekten de Keynes ve Kalecki'nin kısa dönem işsizlik teorisi; Joan Robinson ve Sraffa'nın eksik rekabet piyasaları; Leontief'in girdi-çıktı analizi; konjonktür ile ilgili tüm teorik açıklamalar; Harrod-Domar'ın makrodinamik modeli; Post-Keynes'ci büyüme ve gelir bölüşümü teorileri, iktisat teorisine yapılan katkılar niteliğindedir. Ancak bu katkılarının hiçbirisi marjinalist iktisatçılarca yapılmamıştır (8).

Neoklasik teori, üretim tekniğinin seçiminin başlangıçtaki kaynakların miktarına ve tüketicilerin talebinin kompozisyonuna bağlı olduğunu ileri sürer. Sraffa sistemindeyse talep, fiyatları belirlemede ve yöntem seçiminde bir etken değildir; bölüşüm paylarındaki değişimler, üretim yöntemleri üzerinde etkiye bulunur.

Collected Economic Papers. İçinde The Badly Behaved Production Function, Volume Four, Basil Blackwell, Oxford; 1973. ss. 74-86.

(7) Akat. a.g.k. s.294.

(8) Luigi Posinetti. Structural Change and Economic Growth, Cambridge University Press, Cambridge: 1981, s. 14.

Marjinal yöntemin tam bir jenetik yöntem(9) olduğu söylenebilir. Marjinal yöntem, bu anlamda analitik yöntemden ayrılır. Marjinalistler salt jenetik bir yöntem uyguladıklarından analizleri, diyalektik yöntemin bir unsuru olarak kalır. Bu nedenle marjinalist iktisatçılar tarafından diğer analiz araçları örneğin lineer programlama geliştirilmiştir.

Sraffa "Production of Commodities..." adlı yapıtının önsözünde marjinal yöntemin düzmece "değişmelerle" uğraştığını yazar ve marjinal yöntemin düzmece olduğunun bir işareti olarak gerekli olan değişme çeşidinin bulunmasını gösterir. Bunun için en çok bilinen örnek tarımda farklı nitelikte topraklar yan yana işlendiğinde marjinal toprağın ürününe ilişkin olan durumdur. Bu konuda marjinal kuramın en ortodoks temsilcisi olan ve marjinal teorinin bu alanda kullanılmasının korkunç bir yanlışlığı kaynağı olduğunu niteleyen P.H. Wicksteed'in adından söz etmek yeterlidir"(10).

(9) Jenetik yöntem, bir araştırma yöntemidir; bu yöntemin temeli, fenomenlerin gelişmesinin analizidir. Jenetik yöntem, bilimde 18. yüzyıl gelişme nosyonunun, matematikte diferensiyel hesabın, Jeolojide Lyell teorisinin, Kozmogomide Kont-Laplace hipotezinin, biyolojide evrim teorisinin önem kazanmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkmıştır (bak: M-Rosenthall ve P.Yudin. Materyalist Felsefe Sözlüğü. çev: Aziz Çalışır. Sosyal Yayınlar. 1972.s. 243).

(10)Sraffa a.g.k.s.V.

Marjinal teori ve yöntemdeki görülen eksiklikler ve yanlışlıklar, bu teoriye olan güveni sarsmıştır. Bu nedenle iktisat ile ilgilenenler yeni bir teoriye gereksinme duymuşlardır. Bu gereksinmeyi, Sraffa'nın "Production of Commodities..." adlı yapıtı, bir giriş niteliğinde, kısmen de olsa karşılamıştır.

Sraffa, genel denge analizinde basitten karmaşığa adım adım ilerlemiş ve soyutlama yöntemiyle modelini kurmuştur. Sraffa'nın çözümleri, matematiksel ve statik denge çözümlerine dayanmaktadır (11).

Gerçeğin değişik yönlerinin açıklanmasında ve bu açıklamaların genelleştirilmesinde marjinalist iktisatçılar başarısızlığa uğramaktadırlar ve kendi içlerinde tutarsızlığa düşmektedirler. İşte bu noktada Sraffa'nın teorisi, marjinal teoriyi aşmıştır. Sraffa'nın teorisi, günümüzdeki ekonomik ilişkileri açıklayan ve genelleştirilme olanağı olan bir teoridir.

Marjinal yöntem ise, ele aldığı olaylarda, gelişmenin başlangıç durumları, gelişmenin ana safhaları, gelişmenin yönü ve çizgileriyle ilgilenmektedir. Marjinal yöntemde güdülen asıl amaç, fenomenler arasındaki bağılıkların zaman seyri içinde ortaya konması; alt fenomenlerden daha üst fenomenlere (olgulara) geçişin incelenmesidir. Marjinal yöntem, bu anlamda, diyalektik yöntemin bir unsuru olarak kalır. Bu noktada da Sraffa'nın yöntemi, marjinal yöntemi aşmıştır. Çünkü Sraffa'nın diyalektik yöntemi, ekonomik ilişkilerin en genel yasalarını ortaya koymakta ve toplumda yeni bir ekonomik ilişkiler kümesi yaratma amacını gütmektedir.

(11) Oliveria, a.g.k.s.s.174-270.

Marjinal değer teorisi, subjektif bir kavram olan faydaya dayanmaktadır. Fayda-değer teorisindeki fayda, metre, kg. gibi genel kabul görmüş ölçülerden biriyle ölçülememektedir. Kısaca herhangi bir kişi faydaya değer verebilmekte fakat onu geçerli ölçü birimiyle ölçememektedir. Bu olay, faydanın ordinal veya kardinal olmasıyla da değişmemektedir.

Marjinal değer teorisi, bir üretim teorisi değil bir tüketim teorisidir. Çünkü marjinalist iktisatçılar, yalnızca talep yanını dikkate alırlar.

Fayda-değer teorisi, çıkarın ne olduğunu söylememekle beraber, ekonomik birimleri, kişisel çıkarlarını aramaya yöneltmektedir. Fayda-değer teorisi taraftarlarıncı tüketicilerin çıkarları, tüketicilerin korunması yasasıyla desteklenmeye çalışılmaktadır. Fayda-değer teorisindeki çıkar, kişisel çıkar olduğundan marjinal değer teorisinde psikoloji özel bir önem kazanmaktadır.

Klasik, neoklasik ve Marksist okulların fiyat teorilerinde genel bir benzerlik vardır. Her okul, rekabeti veri alır, uzun dönemde kâr oranlarının eşit olacağını ileri sürer ve girişimcilerin kâr güdüsüyle hareket ettiğini kabul ederler; bu görüşleriyle de iktisadi analizden uzaklaşırlar. Çünkü Sraffa'ya göre rekabet, iktisat dışı bir kavramdır. Sraffa'ya göre farklı kâr oranları ortaya çıktığında kâr oranlarının eşitlenmesi için fiyatların değişmesi gerekir.

Kurumsal, davranışsal ve teknolojik varsayımlara (12) dayanan marjinal verimlilik teorisinde üretim

(12) Varsayımların ayrıntılı açıklaması için
bak : Akyüz, a.g.k.s. 149.

faktörleri, üretilen üründen marjinal verimliliklerine göre pay almaktadırlar. Marjinal ürüne dayanan bölüşüm teorisi, klasik ücret fonu teorisini ikame etmiş; rant kavramı, iktisadi rant olarak tüm üretim faktörlerine genelleştirilmiştir. Marjinalist iktisatçılar, bu yönleriyle D.Ricardo'nun diferansiyel rant kavramından hareket ederler.

Marjinal teoride bölüşüm sorunu, fiyat teorisinin özel bir durumu olarak çözülür. Üretim faktörleri, tek tek girişimciler tarafından kiralandığından faktörlerin nispi fiyatları, onların faydalarına, kıtlığına ve marjinal mallar için tüketicilerin göreceli tercihlerine bağlıdır (13).

Sraffa'nın marjinal bölüşüm teorisine asıl eleştirisi, bölüşümün değerler yani fiyatlarla eşanlı olarak belirlenmiyeşinden kaynaklanmaktadır. Marjinalistlerin yaklaşımlarına göre bir yanda fiyatlar, diğer yanda üretim faktörleri vardır. Sonra bu faktörlerden değer ve bölüşüm teorisi çıkarılmaktadır. Böyle olunca bir yanda fiyat bir yanda fiyatı belli sermayeyle bölüşüm sorunu çözülmeye çalışılmakta ve teori, kendi mantığı içinde aqmaza düşmektedir.

İktisat teorisindeki en önemli sorunlardan birisi de kazanılan gelirlerin farklılığını açıklamaktır. Marjinal verimlilik teorisi, bunu, bir ekonomi profesörünün ve bir çöpcünün topluma yaptığı marjinal katkıyla açıklar. Bu çevrimsel bir akım olduğundan ekonomi profesörü için avunma doktrinidir. Çünkü ücretlerin dışında marjinal ürünün herhangi bir ölçüsü yoktur. Bu görüş,

(13) Roncaglia, a.g.k.s. XVII.

enflasyon içinde işsizlik sorununun çözülememesindeki ilk krizden sonra ikinci bir teorik krize neden olmuştur (14). Bu konuda Asaf Savaş Akat şöyle demektedir (15) :

Analiz yöntemlerindeki farklılığına rağmen, tüm neoklasik değer ve bölüşüm teorileri, kapitalistlerin toplumsal ürüne yaptıkları katkının toplumsal üründen aldıkları paya eşit olduğunu ispatlamaya çalışırlar. Bu şekilde kapitalist toplumda gözle görülen ve elle tutular gelir eşitsizliklerinin insanlar arasında yetenek, tutumluluk v.s. gibi doğal farkların zorunlu bir çıkarsaması olduğu yani toplumsal-politik mücadelelerle düzeltilemeyeceği de kanıtlandığından, sistemin mümkün (ılımlı ya da radikal) reform önerilerine karşı korunabilmesi yolunda önemli bir adımda atılmış olur. Bu soruca ulaşmayı temin eden teorik yapıların bir kısmı aile ekonomisi soyutlama düzeyinde belirginleşti".

Fayda-değer ve bölüşüm teorisi, ekonomik buralımsız bir toplumu garantileyememektedir. Sraffa'nın endüstrilerin üretim tekniklerine veya gereksinmelerine göre oluşturduğu göreceli fiyatlar ise, ekonomik buralımsız bir bölüşüm teorisi ortaya koyabilmektedir. Ayrıca Sraffa'nın modelinin tüm dünyadaki ülkeler tarafından uygulanması halinde hiçbir ülkenin ödemeler bilançosu dengesinden açık olması olası değildir. Bu durumda ülkelerin mücadelesi, dünya artı-ürününden daha fazla pay alabilmenin mücadelesi olacaktır. Bu nedenlerle de Sraffa'nın değer, fiyat ve bölüşüm teorisi, marjinalist iktisatçıların değer, fiyat ve bölüşüm teorisinin dışında yeni bir teori olduğundan, marjinalist değer ve bölüşüm teorisi geliştirilmiştir.

(14) Joan Robinson. Collected Economic Papers. İçinde
The Secand Crisis of Economic Theory,
Volume Four, Basil Blackwell, Oxford:
1973, s.106.

(15) Akat, a.g.k. s.415.

II- RICARDO VE MARK ÖĞRETİSİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Klasik iktisat öğretisi uzun bir süre hakim iktisat öğretisi olduktan sonra niçin savsanmıştır? Niçin marjinal iktisat öğretisi, klasik iktisat öğretisinin yerini almıştır? Çoğu iktisatçıya göre sorunun altında saklı olan neden ideolojiktir. Klasik geneleğin savsanması, genellikle ideolojik açıklamalarla ortaya konur. Söyle ki: XVIII. yüzyılda endüstrileşme süreciyle toprak sahipleri darbe yemiş ve böylelikle sosyal ve politik ilgi işçiler ve girişimciler üzerine kaymıştır. Bu kayış ile birlikte aynı dönemdeki iktisatçılar, işçiler ile girişimcilerin çıkarlarının taban tabana zıt olduğunu göstermeye başladılar. Bundan rahatsız olan girişimcilerin savunmalarını üzerine alan marjinalist iktisatçılar ise, işçiler ile girişimcilerin çıkarlarının taban tabana zıt olmadığını kanıtlamaya çabaladılar ve çabaları, egemen iktisat öğretisi oldu. Bu şekilde klasik geleneğin uzun bir süre savsanmasında başarıya ulaşıldı (16).

Yukarıda gelişen süreç içerisinde 1926 yılından itibaren P.Sraffa, arz ve talepten doğan modern teoriye elverişliliklerini başlatmıştı. Aynı yıllarda Sraffa, klasik iktisatçıların-özellikle Ricardo'nun-çalışmaları üzerinde incelemelerde bulunmuştu. Sraffa, bu süreç içerisinde Ricardo'nun bir ömür boyu çözemediği değişmeyen değer ölçüsü sorunuyla ilgilendi. Daha sonra J.Robinson'un Marx'a ve tüm iktisat teorisine yaptığı eleştirileri de dikkate alarak kendi modelini kurdu. Kuşkusuz

(16) Wolff, a.g.k.s.216.

Sraffa'nın tüm bu çabaları, daha sonra, klasik geleneğin geliştirilmesi ve Marksist öğretiyeye katkı şeklinde ürünü-
nü verdi.

A-RICARDO ÖĞRETİSİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Birinci bölümde görüldüğü gibi Ricardo, bir
ömür boyu, değişmeyen bir değer ölçüsü aramıştır. Ricar-
do'nun değişmeyen değer ölçüsü aramasındaki amacı, bölü-
şüm paylarındaki değişmelerin ve üretim yöntemlerindeki
değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerini gözlemektir.
Ricardo, bu amaca varabilmek için birçok engelle karşı-
laştı ve karşılaştığı güçlükler nedeniyle sık sık emek-
değer teorisine dönüşler yaptı.

Sraffa, Ricardo'nun yapıtları ve mektupları
üzerinde uzun bir süre çalıştıktan sonra değişmeyen
değer ölçüsü sorununa standart mal ile çözüm getirmiş-
tir. Böylelikle Sraffa, Ricardo'nun amaçlarından birisi-
ni gerçekleştirmiş ve bölüşüm sorununu gündeme getirmiş-
tir.

Sraffa'nın kurduğu standart mal, üretim yön-
temlerindeki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkileri-
nin gözlenmesine yardımcı olmamakla beraber; bölüşüm
paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkileri-
nin gözlenmesine yardımcı olmaktadır.

Sraffa'nın Ricardo'nun görüşlerine canlılık
getirmesi ve Ricardo'nun çözemediği sorunlardan kimilerini
çözmesi, kimi iktisatçı tarafından Sraffa'nın Neo-Ricardo-
cu akımın öncüsü olarak yorumlanmasına neden olmuştur.

Ricardo, değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarını
ayrı ayrı ele almış; bu nedenle de bu sorunlara tek bir
çözüm getirememiştir. Sraffa'ysa soruna bütüncül yaklaşmış,
sorunlara eşanlı çözüm getirmiş ve değişmeyen değer ölçüsünü

ortaya koymuştur. Tüm bunları yaparken de Ricardonun sınıfsal yaklaşımından uzaklaşmamış ve ekonomik büyüme içinde gerekli temelleri atmıştır.

B-MARX'IN ÖĞRETİSİNE KATKI

Sraffa'yla Marx arasında artı-ürün ve yöntem benzerliği olmasına karşılık değer, fiyat ve bölüşüm gibi kavramlarının anlamlarını yorumlama yönünden farklılıklar vardır. Örneğin Sraffa'da Marx gibi değeri, değişimde aramıştır. Ancak birinci bölümde görüldüğü gibi Marx, değer in değişimden önce üretim süreci içinde emek tarafından yaratıldığını ileri sürmüştür. Sraffa'nın modelindeyse değişime girecek ürünün o şekle nasıl geldiği önemli değildir; girdi ve çıktı miktarları veridirler ve belli bir andaki durumun soyutlaması söz konusudur.

Joan Robinson'a göre Sraffa'nın kurduğu standart maldaki mantık Marksist teorinin bons asinorumu olarak bilinen transformasyon sorununa da çözüm getirmiştir (17). Birinci bölümde görüldüğü gibi çıktıların fiyat-değer katsayılarının girdilere de uygulanması halinde transformasyon sorunu çözülebilmektedir. Bu anlamda Sraffa'nın açıklamaları, Marx'ın öğretisine katkıda bulunmuştur (18).

(17) Joan Robinson. Collected Economic Papers, içinde. Value and Price. Volume Four, Oxford: 1973, s. 48.

(18) Birinci bölümde görüldüğü gibi Meek'e göre, Winternitz bu sorunu, 1948 yılında çözmüştür.

III- SRAFFA'NIN TEORİSİNİN ELEŞTİRİSİ

Sraffa'nın düşünceler kümesinin kesin bir doğuş tarihini vermek zordur. Bu zorluk düşüncelerin, yerleşik iktisat öğretisinin eleştirisine bir başlangıç olması halinde daha da artmaktadır. Herhangibir doktrin nel yeniliğin mutlaka öncüsü vardır.

Sraffa, "Production of Commodities..." adlı yapıtında önce çok sayıdaki ekonomik kategorileri soyutlayarak ikiye indirgemiş; sonra bu soyutlama düzeyinden (n) endüstride (n) mal üretilmesi realitisine geçmiştir. Sraffa, bu zihinsel çabası sırasında gerçek yaşamda var olan ilişkileri, kurduğu modelle ilişkisi olmaması nedeniyle ele almamıştır. Örneğin Sraffa, modelinde dış ekonomik ilişkilere yer vermemiştir. Sraffa tüm bunların yanında gerçek yaşamda etken olan bazı durumları da modeline katmıştır. Bunlar da örneğin fiyatların belirlenmesinde kârların ve ücretlerin etken olması; rantların ve faizlerin etken olmamasıdır. Ayrıca Sraffa'nın modelinde gerçek yaşamda değişen ancak kurduğu modelinde değişmediği kabul edilen etkenler de parametre olarak vardır. Bu da örneğin para arzıdır.

Sraffa, modelinde, kurulacak bir model içinde yapılması ~~gerekli~~ olan yukarıdaki varsayımların yanında bazı varsayımlar daha yapmıştır. Örneğin Sraffa'nın modelinde ücretler, post-factum (devre sonu) ödenir ve ayrıca modelinde gerçek ücretlerin farklı düzeylerinde çıktının kompozisyonu da aynı varsayımlar (19). Sraffa'nın modeline yapılan bir başka varsayım eleştirisi Sraffa'nın analizinin statik olduğu yönündedir ve bu nedenle Sraffa'nın

(19) Jean Robinson. Collected Economic Papers. İçinde The Meaning of Capital. Basil Blackmell, Cambridge, 1979. s.120.

modelinin gelişmesinin mümkün olmayacağıdır. Gerçekte Sraffa'nın modeline dinamiklik kazandıracak çalışmalar vardır (20).

Gerek Marksist ve gerek neoklasik iktisatçıların eleştirileriyse Sraffa sisteminde tam anlamda bir bölüşüm teorisinin bulunmadığı ve sistemi, bir ücret-kâr oranı düzeyiyle kapatabilmenin olası olmadığı yönündedir. Bir kere Sraffa modelinde kârların ve ücretlerin dışarıdan verilmesi zorunludur. Örneğin kârlar, sisteme parasal faiz oranları şeklinde dışarıdan verilebilir. İki bölüşüm payından birisi belli olunca diğeri de belli olacağından ücretler de verilmiş olur. Sraffa, kapitalist sistem içerisinde bölüşümü:

-Net ürününün, ücretler ve kârlar arasındaki bölüşümü,

-Endüstrilerdeki emek/üretim araçları oranlarına dayandırmıştır.

Bu anlamda bölüşüm, parasal faiz oranlarına bağlı olarak iktisadi, sosyal ve politik koşullar tarafından belirlenir.

Sraffa'nın modeline kendi mantığı içinde yapılacak en önemli eleştiriye Sraffa'nın modelinde fiyat, ücret ve kâr gibi iktisadi analizin temel kategorilerinin kullanılması; fakat bunların açıklanmamasıdır. Başka bir ifadeyle Sraffa'nın modelinde kâr vardır fakat girişimciler yoktur; fiyatlar vardır fakat piyasalar yoktur (21).

Sungur Sarvan "Emek-değer kuramları karşısında Sraffa İktisadının Geçerliliği" adlı doktora tez çalışmasında, başından sonuna, Sraffa iktisadının kendi mantığı

(20) Oliveria a.g.k.s. 1974-284.

(21) Joan Robinson. Collected Economic Papers. İçinde Prelude to Critique of Economic Theory. Cambridge University Press, Volume Three, Oxford: 1965.s.7.

içindeki eleştirilerini ortaya koymakta ve Marx'ın kendi mantığı içindeki haklılığını kanıtlamaya çabalamaktadır. Örneğin Sarvan, çalışmasının çeşitli kısımlarında değer, fiyat veya göneli değer kavramlarının Sraffa'nın kullandığı anlamda bilir gözüксе de bu kavramların nereden geldiği belli değildir der (22). Oysa kendisinde de çalışmasında yazdığı gibi Sraffa iktisadının çıkış noktası, endüstrilerin üretim tekniklerine veya gereksinmelerine göre oluşan fiyatlardır. Sraffa, klasik iktisatçılardan farklı olarak bu fiyatlara, doğrudan değerler demeyi yeğlemektedir. Diğer yanda Sarvan, Sraffa'nın rekabet araçlılığıyla kâr oranlarını eşitlemediğini yazarak (23) kendi modelini kuran bir iktisatçıyı rekabet yoluyla kâr oranlarını eşitleme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bilindiği gibi klasik, neoklasik ve ~~Marksist~~ modellerin ortak yanlarından biri, uzun dönemde, kâr oranlarını rekabet yoluyla eşitlemeleridir. Yine bilindiği gibi klasik ve neoklasik iktisatçılar, uzun dönemde, kâr oranlarının eşitlenerek normal kâra ulaşılacağını ileri sürerek hakçı bir modele sahip olduklarını; Marksist iktisatçılar ise, uzun dönemde, kâr oranlarının azalacağını, bu nedenle kapitalist sistemin yıkılacağını söyleyerek bilimsel bir modele sahip olduklarını savunurlar. Ancak J. Robinson'da belirttiği gibi farklı endüstrilerde farklı emek/ürşim araçları oranları olacağından günümüzdeki ekonomik ortamda

(22) Sungur Sarvan. Emek değer kuramları karşısında Sraffa İktisadının Geçerliliği, Doktora Tezi, İstanbul 1979. ss 190-191.

(23) Sarvan, a.g.k. s. 191.

kâr oranlarının eşitlenmesi olanaksızdır. Daha önce belirttiğimiz gibi Sraffa, Joan Robinson'un, klasik, neoklasik ve Marksist iktisatçılara yaptığı eleştirileri dikkate alarak modelini kurduğundan uzun dönemde, rekabet yoluyla kâr oranlarının eşitlenmesi yaklaşımını model dışı bırakması doğaldır. Sarvan'ın bu noktayı kaçırdığını sanıyoruz. Sarvan'ın Sraffa'ya diğer bir eleştirisi, Sraffa'nın fiyat teorisinin, üretim fiyatları teorisi olduğu ve piyasa fiyatlarını tanımlamadığı şeklindedir (24). Bir kere Sraffa, modelinde, kurduğu fiyatlara doğrudan "fiyatlar" veya "değerler" denmesini istemektedir (25). Sraffa'nın modelinde piyasa kavramı olmadığından piyasa fiyatları diye birşey de söz konusu değildir. Dolayısıyla Sraffa'dan böyle bir tanım beklemek olanaksızdır.

Sraffa'nın modeline yapılan diğer bir eleştiri Sraffa'nın değer algoritmindedir(26). Bu eleştiriye göre tek ürün ve çok ürün endüstrilerde bir malın üretiminde birden fazla üretim tekniği kullanıldığında emek-değer teorisi, mallardaki tarihlenmiş emek zamanlarını belirlemede başarısızlığa uğrar (27). Hollander

(24) Sarvan, a.g.k.s. 194.

(25) Sraffa, a.g.k.s. 9.

(26) Algoritim: Problemin belli bir çeşidini gözmede herhangi bir özel yöntem kullanılmasıdır.

(27) Mehmet Ayhan Töker: "A Note on the Negative Quantities of Embodied Labour" The Economic Journal Mart 1984, ss. 149-154.

ise bu görüğe karşıdır (28).

Sraffa'nın modelinde ücretler, fiyatlar dikkate alınarak para ~~birimi~~ cinsinden ölçülerek devre sonunda ödenebilir. Kâr oranları da yine fiyatlar ölçüsüyle bir oran olarak dışarıdan verilebilir. İşçiler, artı-üründen pay alabileceği için, zaman zaman, işçilere yapılan ödemeler değişebilecektir; bu durumda da kâr oranları azalacaktır. Fakat yine de sistem kendisini devam ettirebilecektir. Ancak işçilerin artı-üründen aldıkları payın artması ekonominin büyüme hızını yavaşlatabilecektir.

Sraffa'nın analizi, Leontief'in girdi çıktı analizleriyle bir paralellik göstermekle beraber her ikisinin görüşleri de Quesnay'in "Tableau Économique," adlı yapıtından esinlenir.

Sraffa, Marx'tan farklı olarak ideolojik bir sapma yapmadan değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarına kapitalist sistem içinde çözüm getirmeye çalışmıştır. Sraffa'nın değer, fiyat ve bölüşüm konularındaki açıklamaları, kapitalist sistem içerisindeki aynı konulardaki açıklamaların yetersiz olmasından kaynaklanmıştır. Bu nedenle bu açıklamalar, aynı zamanda, yerleşik iktisat öğretisinin eleştirisine başlangıç olmuştur.

Sraffa, çabuk okunamıyacak olan (29) "Production of Commodities..." adlı yapıtında değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının eşanlı çözülmesi zorunluluğunu ortaya koymuş ve açıklamalarına bu sorunlarla başlıyarak iktisat

(28) Heinz Holmlander, "A Further Note On Sraffa's Negative Quantities of Allegedly Embodied Labour," The Economic Journal, Mart 1984, s.156.

(29) Joan Robinson, Collected Economic Papers. İçinde Prelude to A Critique of Economic Theory, Volume Three, Oxford:1965, s.7.

teorisinin temelinin değer, fiyat ve bölüşüm olduğunu vurgulamak istemiştir. Gerçekten de herhangi bir ekonomide değer, fiyat ve bölüşüm sorunu göğölmeden hiçbir sorunun çözülemeyeceği düşünülürse Sraffa'nın niçin değer, fiyat ve bölüşüm açıklamalarıyla yerleşik iktisat öğretisine giriş niteliğinde bir eleştirisel yaklaşımda bulunduğu daha iyi ortaya çıkar.

ÖZET ve SONUÇ

Değer, fiyat ve bölüşüm sorunları, iktisat teorisi ve iktisat tarihindeki en önemli sorunlardır. Her iktisat okulu, fiyatın nasıl oluştuğunu açıklamak veya bir başka okulun fiyat açıklamasını kabul etmek ve bir şeye değer vermek zorundadır. Böylelikle bu iktisat okulları, bölüşüm sorununu değerler ve fiyatlarla birlikte çözmeye çalışırlar.

İktisadi düşünce tarihindeki en önemli iktisatçıların fiyat açıklamaları, farklı şeylere değer verdikleri için farklı olmuştur. Kimi iktisatçı değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarını yalnızca öğeler halinde incelerken kimi iktisatçı da bu sorunları, bir bütün içerisinde incelemişlerdir. Böylelikle ortaya farklı değer, fiyat ve bölüşüm teorileri çıkmıştır. Örneğin Smith, emeğe değer vermiş, emek-değer teorisini benimsemiş; fakat fiyat açıklamalarında ücret, kâr ve rantı fiyatın öğeleri olarak almış ve bu üç öğeyi, bölüşüm payları olarak kabul etmiştir. Böylelikle Smith, fiyat ve bölüşüm açıklamalarında emek-değer teorisinden sapmıştır. Ricardo'da emeğe değer vermiş ve emek-değer teorisini benimsemiştir. Ricardo, fiyat açıklamalarında ücretleri ve kârları, fiyatları belirleyen etkenler olarak alarak emek-değer teorisinden uzaklaşmış ve bölüşümü bu iki etkene dayandırmıştır; ve bölüşüm açıklamalarında emek-değer teorisinden uzaklaştığı için de çeşitli sorunlarla karşılaşmış; bu nedenle de ömrünün sonuna kadar bölüşüm paylarındaki ve üretim yöntemlerindeki değişimlerden etkilenmeyen değişmeyen bir değer ölçüsü aramıştır. K.Marx ise, Smith ve Ricardo'dan farklı olarak değeri, fiyatı ve bölüşümü emeğe dayanarak açıklamıştır. Böylelikle Marx, değer,

fiyat ve bölüşüm sorunlarını bir bütün içerisinde çözmüştür. ~~Marx~~'in İdeolojik nitelikteki değer, fiyat ve bölüşüm çözümü, sosyalist sistem için geçerli bir çözümdür.

Sraffa'da kapitalist sistem içerisindeki değer, fiyat ve bölüşüm açıklamalarını yanlışlığını yakalamış; ve kapitalist sistemin değer, fiyat ve bölüşüm konularında yeni açıklamalara muhtaç olduğu sonucuna varmıştır. Bunun sonucunda da Sraffa, endüstrilerin üretim tekniklerine veya gereksinmelerine değer vererek bölüşüm ile fiyatların eşanlı olarak açıklanması zorunluluğunu ortaya koymuştur. Sraffa, fiyatların belirlenmesindeki etkenleri, ücretler ve kârlar olarak ele almış sonra bu faktörlerin kendi aralarındaki ve fiyatlar genel düzeyiyle olan ilişkilerini değişmeyen değer ölçüsü alınabilecek standart mal aracılığıyla gözlemeye çalışmıştır. Bunun sonucunda da Sraffa, ücretler ile kâr oranları arasında zıt yönlü bir ilişki saptamış ve fiyatlar genel düzeyindeki değişmelerin nedenini de bu faktörlere bağlamıştır.

Sraffa, çalışmasıyla marjinalist iktisatçıları, teori, yöntem, değer ve bölüşüm konularında aşmış; Ricardo öğretisini geliştirmiş ve Marksist öğretiye de katkıda bulunmuştur.

Çalışmamızda tarihsel analiz ve sentez yöntemi değer, fiyat ve bölüşüm teorileri hakkındaki bilgilere varmada en uygun yöntem olarak kabul edilmiştir. Çalışmamızda uygulanan tarihsel analiz ve sentez yöntemine göre tüm hipotezlerimiz doğrulanmıştır. Bulgularımıza göre değer, fiyat ve bölüşüm sorunları, herbiri ayrı sorun olmakla beraber birbirlerine, eşanlı çözülme gerekliliği

kadar bağımlı sorunlardır. İktisadi düşünce tarihinde değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarını ideolojik nitelikte de olsa çözen tek iktisatçı Marx'tır; ve Marx'ın çözümü sosyalist sistem için geçerli bir çözümdür. Sraffa'nın çözümüyse, Marx'ın çözümünü ideolojik nitelikten kurtarmak ve kapitalist sistemdeki tutarsız değer, fiyat ve bölüşüm açıklamalarına tutarlılık getirmek ihtiyacından doğmuştur. Sraffa'nın endüstrilerin üretim tekniklerine veya gereksinmelerine göre oluşturduğu göreceli fiyatlardan yapılacak değişmeler sonucu, ekonomik bunalımın olması mümkün değildir.

Sraffa, yaptığı çalışmayla, aynı zamanda, herhangi bir ekonominin ekonomik büyümesindeki belirleyici etkenleri de ortaya koymuştur. Sraffa'nın analizine göre bir ekonomideki en hızlı ekonomik büyüme için, işçiler geçimlikleri kadar pay almalı; girişimciler ise, artı-ürünün tümünü almalıdırlar. Böylelikle en hızlı ekonomik büyüme sağlanacaktır.

Tüm bu anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi iktisat teorisinde değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının tek bir çözümü yoktur. Her iktisatçının değer anlayışına göre değer, fiyat ve bölüşüm açıklamaları da değişebilmektedir.

Sraffa'nın çözümü, ekonomik bunalımsız bir toplum vaad ettiği ve ideolojik nitelikte olmadığı için kapitalist sistem için geçerli çözüm olabilir. Sraffa'nın çözümü kâr oranlarına sıfır değer verilmesi halinde sosyalist sistem için de geçerli olabilir.

Sraffa'ya göre fiyatlar genel düzeyindeki dalgalanmaların nedeni, bölüşüm paylarındaki değişmelerdir. Verilmiş bölüşüm paylarından birisi veya her ikisi birlikte değiştiğinde, yeni bir bölüşüm düzeyiyle birlikte daha yüksekte yeni bir denge fiyat düzeyine varılacaktır. Tüm bunlara göre enflasyonun nedeni, bölüşüm paylarındaki değişmelerdir. Enflasyon süreci içerisinde bölüşüm payları, ücretler ile kârlar arasında zıt yönlü bir ilişki olabileceği gibi kârlar ile kârlar ve ücretler ile ücretler arasında da zıt yönlü bir ilişki olabilecektir.

Sraffa'nın açıklamalarına göre tüm diğer ekonomik sorunların çözümü, değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının çözümüne bağlıdır. Örneğin ekonomik büyümenin dış ödemelerde dengenin, tam çalışmanın, fiyat artışı bir ortamın sağlanması için değer, fiyat ve bölüşüm sorunlarının çözülmesi gerekir. Sraffa'nın nispi fiyat açıklamalarına göre yapılacak dış ticaret, tüm ülkeler için ekonomik bunalımsız bir dış ticaret olacaktır.

İktisat teorisi ve iktisat tarihinin gündemindeki sorun, üretim yöntemlerindeki ve bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerini gösterebilen değişmeyen bir değer ölçüsü bulmaktır. Sraffa, yalnızca, bölüşüm paylarındaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerini gösteren değişmeyen bir değer ölçüsü bulduğu için değişmeyen değer ölçüsü ~~sorun~~ incelenmeye muhtaçtır.

Ticaret hukuku profesörü Angelo Sraffa'nın-
iyi bir liberal demokrattı-oğlu ~~Picere~~ Sraffa, 5 Ağustos
1898 tarihinde İtalya'nın Turin kentinde dünyaya gelmiş-
tir. Babasıyla birlikte Parma ve Milan şehirlerine taşı-
nan Sraffa, aynı şehirlerde öğretimini devam etmiştir.

Sraffa, 1920 yılında Turin'de "Monetary
Inflation in Italy during and after the War" adlı dok-
tora tezini savunarak doktor olmuştur. Sraffa, akademik
çalışmaları sırasında, 1921 yılında İtalyan Komünist
Partisini kuran Antonio Gramsci'nin çıkarttığı "L'Ordine
Nuovo" dergisine yazılar gönderiyordu. Gramsci'nin çıkart-
tığı dergi, İtalya'daki fabrika konseyleri hareketini
yönlendiriyordu. Arkadaşlarına çok bağlı olan Sraffa, bu
bağlılığını, 1926 yılında tutuklanan Gramsci'ye yardım

ederek kanıtladı. Sraffa, yaşamı süresince sosyalist veya komünist nitelikteki bir partiye üye olmamıştır.

Sraffa, dokterasını aldıktan sonra, Perugia hukuk fakültesinde hocalık yapmaya başlamıştır. Daha sonra Cogliari (Sondinia) üniversitesinde ekonomi bölümü başkanlığı elde etmiştir.

1921 yılında İngiltere'ye kısa bir ziyaret yapan Sraffa, Keynes'e eski dostu Mary Berenson'dan bir mektup getirdi. Keynes, Sraffa'dan "Economic Journal'a" bir makele yazmasını istedi. Sraffa, İtalya'ya döndükten sonra, 1922 yılında, "Bank Crisis in Italy" adlı makalesini "Economic Journal'da" yayınlattı. Bu makaleyi, Keynes'in editörlüğünü yaptığı "Manchester Guardian Weekly Supplement for Reconstruction of Europe" gazetesinde yayınlanan diğer yazılar izledi. Sraffa'nın yayınları, faşist Mussolini rejiminin dikkatlerini üzerine çekmesine yeterli oldu. Mussolini, Sraffa'nın görüşlerini yalaması için babasına emir verdi. P. Sraffa, bunu redederek İngiltere'ye gitmek istedi; fakat İngiliz göçmen bürosunca talebi rededildi. Bunun üzerine Sraffa, geçici bir süre için Fransa'ya gitti.

Sraffa'nın daha önce İtalyan'ca yayınlanmış bir makalesi, Aralık 1926'da "The Laws of Returns under competitive conditions" adı altında "Economic Journal'da" İngilizce olarak bir kere daha yayınlandı. Bu makalenin, profesör Pigou, D.H. Robertson ve Keynes (Cambridge okulu, İngiltere) üzerinde etkileri büyük oldu. Bunun üzerine Keynes, Sraffa'yı İngiltere'ye davet etti. Sraffa, 1 Ekim 1927 tarihinde Cambridge Üniversitesinde göreve başladı ve ölünceye kadar orada kaldı.

Sraffa, Cambridge Üniversitesi'nde göreve başladıktan sonra iki yıl, mukayeseli ekonomik doktrinler dersi vermiştir. Daha sonra derslerine, İngilizce dersleri nedeniyle ara vermiş ve Royal Economic Society tarafından Ricardo'nun eserlerini toplamaya görevlendirilmiştir. Sraffa, uzun bir çalışmadan sonra, M.Dobb ile birlikte D.Ricardo'nun eserlerini 12 cilt halinde "The Works of and Correspondence of David Ricardo" adıyla ortaya koymuş; ve bu yapıtların birinci cildine, 1951 yılında uzun bir giriş yazmıştır. Sraffa'nın bu girişi, iktisat dünyasındaki bilim adamları üzerinde çok geniş boyutlara varan bir ilgi uyandırmıştır. Sraffa'nın "The Writing of the Principles"; "James Mill's Contribution"; "Arrangement and Subdivision"; "The chapter on value in Edition I"; "Principal Changes in chapter on value in Eds. 2 and 3"; "Edition 2"; "Edition 3"; "The Prentice Edition" alt başlıkları altında yayınladığı "Introduction", değer ve bölüşüm sorununun çözümünde karşılaşılan güçlükleri ve değişmeyen değer ölçüsü sorunu hakkındaki bilgileri kapsar.

Sraffa, üzerinde uzun yıllar çalıştığı diğer bir yapıtını 1960 yılında ortaya koymuştur. Sraffa'nın ortaya koyduğu "Production of Commodities by Means of Commodities, Prelude to a Critique of Economic Theory" nin başlıca amacı, Fransız Fizyokratlarına kadar giderek klasik görüşün (üretim sürecinin devri yapısının) yeni bir formülasyonunu yapmak; ve bölüşüm payları, ücretler ile kârlar arasındaki zıt ilişkiyi göstermektir.

Sraffa, "Production of Commodities ..." adlı yapıtını, Sovyetler Birliği'nde marjinal kavramlara benzer kavramların kullanılmaya başladığı; dünya işçi hareketlerinin uzun bir evresinin kapanmakta olduğu; Marjinal fayda ve marjinal verimlilik fikirleriyle Marshall ve Jevons'dan Wicksell'e, Walras ve Wicksteed'den Pareto'ya oldukça saygınlık kazanan, arz ve talep kavramlarına dayalı değer ve bölüşüm açıklamalarının kapitalist ülkelerde egemen iktisat öğretisi olduğu bir ortamda ortaya koymuştur. Bu şekildeki bir ortam, Sraffa'nın yapıtına ayrı bir önem kazandırmıştır.

Yerleşik iktisat teorisini eleştirmek için genç iktisatçılara çeşitli aletler veren ve çağdaşlarına ışık tutan "Production of Commodities...", basımından bugüne geçen 24 yılda çok geniş tartışma ve katkılara neden olmuştur. "Production of Commodities..." in önemli önermelerinin kabul veya rededileceğini söylemek bugün için erkendir.

Sraffa'nın yukarıdaki yapıtlarından başka İtalyanca ve İngilizce yayınlanmış diğer yapıtları da vardır. Bunlar aşağıda sıralanmışlardır:

1) 1920 yılında tamamladığı "L'inflazione monetaria in Italia durante e dopo la guerra" adlı doktora tezi,

2) 1921 yılında L'Ordine nuovo gazetesinde yayınlanmış "Open shop drive", "Industriali e governo inglese contro i lavoratori", "I, Labour leaders" adlı makaleler,

3) 1922 yılında Economic Journal dergisinde yayınlanmış "The bank crisis in Italy" adlı makale,

4) 1922 yılında Keynes'in editörlüğünü yaptığı Manchester Guardian Commercial -The Reconstruction of Europe- gazetesinde yayınlanan "L'attuale situazione delle banche italiane" adlı yazısı,

5) 1924 yılında Gramsci'ye yazdığı ve L'ordine nuovo gazetesinde yayınlanan "Problemi di oggi e di domani" adlı yazısı,

6) 1924 yılında Economic Journal'da yayınlanan "Obituary-Maffeo Pantaleoni" adlı makalesi,

7) 1925 yılında Milan ve Fratelli'lerle birlikte yaptığı J.M.Keynes'in "La riforma monetaria" çevirisi,

8) 1925 yılında Annali di economia dergisinde yayınlanan "Sulle relazioni fra costo e quantità prodotta" makalesi,

9) 1927 yılında Manchester Guardian gazetesinde çıkan "The Methods of fascism. "The Case of Antonio Gramsci" adlı yazısı,

10) 1927 yılında Stato Operaio dergisinde yayınlanan "Three letters on the revaluation of the Italian Lira" makalesi,

11) 1930 yılında D.H. Robertson ve G.H.Shove ile birlikte Economic Journal'da yayınladığı "A Criticism and Rejoinder, interventions in the symposium on Increasing Returns and the representative firm" makalesi,

12) 1930 yılında Quarterly Journal of Economics dergisinde yayınlanan "An alleged correction of Ricardo" adlı makalesi,

13) 1932 yılında Economic Journal'da yayınlanan "Dr. Hayek on money and capital" adlı makalesi,

14) 1938 yılında editörlüğünü yaptığı ve J.M.Keynes ile birlikte giriş yazdığı "D.Hume, An Abstract of a Treatise on Human Nature, 1740" adlı yapıtı,

15) 1955 yılında Economic Journalda yayınlanan "Malthus on public Works" adlı makalesi,

16) 1962 yılında Economic Journal'da yayınlanan "Production of Commodities: A Comment" adlı makalesi,

17) 1958 yılında International Economic Associatio'nun organize ettiği "Theory of Capital" konusundaki konferansa verdiği tebliğ,

18) 1970 yılında temel olmayan mallar üzerine P.Newman'a yazdığı iki mektup,

19) 1931 yılında Keynes'e gönderdiği kısa bir tartışma yazısıdır.

Sınırlı arkadaş çevresi olan Sraffa'nın dostları arasında J.Robinson, Ludwig Wittgenstein, Raffaele, Mattioli, gibi isimler vardır. Sraffa, sınırlı arkadaş çevresi içinde ünlü Avusturya'lı filozof ve İngiltere'de dil felsefesi bölümünü kuran Ludwig Wittgenstein'le, düzenli öğleden sonrasının yürüyüşlerinde sohbet etmiştir. Wittgenstein, "Tractatus logics-philosophicus" adlı yapıtının girişinde Sraffa'nın felsefi sorunlara karşı ilgisinden bahseder ve Sraffa'yla yaptığı tartışmalardan sonra ufku-
nun genişlediğini yazar.

Dört yabancı dili akıcı bir şekilde konuşan Sraffa, İtalyanlığından hiçbir zaman taviz vermemiş, hastalığından önce İtalya'yı sık sık ziyaret etmiş ve İtalya'da akademik yapıdaki çeşitli komitelere üye olmuştur.

İtalyan Cumhurbaşkanı Sandro Pertini'ye göre Sraffa, anti-faşist ve demokratik bir Avrupa için çalışmış; ve demokratik uygarlığın gelişmesi için çaba harcamıştır.

P. SRAFFA'NIN YAŞAM ÖYKÜSÜ İÇİN YARARLANILAN KAYNAKLAR

Deleplace, Ghislain, "İtalyan İktisatçısı Pieoro Sraffa'nın Ölümü", çev. Nail Satlıgan, İstanbul: Ekim 1984, İktisat Dergisi, sayı 239.

Goregnoni, Pierangelo, "Pieoro Sraffa", Cambridge Journal of Economics, 1984.

Kaldor, Nicholas, "Pieoro Sraffa", Cambridge Journal of Economics, 1984.

Meldolesi, Luca, "Marx'tan Ricardo'ya ve Saint Simon'a", çev. Nail Satlıgan, İstanbul: Ekim 1984, İktisat Dergisi, sayı 239.

Pertini, Sandro, "Pieoro Sraffa", Cambridge Journal of Economics, 1984.

Satlıgan, Nail, "Sraffa İçin", İstanbul: Ekim 1984, İktisat Dergisi, sayı 239.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

TÜRKÇE KİTAPLAR VE MAKALELER

- Adelma, Irma. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Teorileri.
Çev. Vural Savaş. BİTİYAY No. 3, İstanbul: 1972.
- Akat, Asaf Savaş. İktisadi Analiz, İstanbul Ü.İ.F.
Y. No. 2573, İstanbul : 1980.
- Akyüz, Yılmaz. Sermaye, Bölüşüm ve Büyüme. İkinci Baskı,
Ankara: A.Ü.S.B.F.Y. No. 453, 1980.
- , Emek-Değer Teorisi ve Nitelikli İşgücü Sorunu.
Ankara: A.Ü.S.B.F.Y.No. 441, 1980.
- Altan, Emin M. İktisatçılar İçin Genel Matematik.
İ.Ü.İ.F.Y. No. 2415. İstanbul:1978.
- Denis, Hennry. Ekonomik Doktrinler Tarihi. Çev. Attila
Tokatlı. Sosyal Yayınlar, İstanbul: 1978.
- Divitçioğlu, Sencer. Mikroiktisat. İ.Ü.Y. No. 2349,
İstanbul: 1977.
- , Değer ve Bölüşüm İstanbul: 1976.
- Eatwell, John-Robinson, Joan. Çev. Coşkun İçöz.
Eskişehir : 1975.
- Ertop, Kıvanç. Ekonomi Modelleri, Basılmamış Ders
Notları, İstanbul.
- Ersel, Hasan. İktisatçılar İçin Matematik. Ankara.
A.Ü.S.B.F.Y. No. 461. 1981.
- Kazgan, Gülten. İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın
Evrimi, İstanbul : 1980.
- Koloğlu, Mahmut. Ekonomi Doktrinleri Tarihi, Ankara:1969.

Marx, Karl. Kapital, Birinci Cilt. Çev. Alaattin Bilgi.

Birinci Baskı, Sol Yayınları. Ankara: 1975.

-----, Kapital, İkinci Cilt. Çev. Alaattin Bilgi,

İkinci Baskı, Sol Yayınları. Ankara: 1979.

-----, Kapital, Üçüncü Cilt. Çev. Alaattin Bilgi.

Sol Yayınları. Ankara: 1979.

-----, Ücretli Emek ve Sermaye; Ücret, Fiyat ve Kâr,

çev. Sevim Belli, İkinci Baskı, Sol yayınları,

Ankara: 1975.

Maggee, Bryon. Yeni Düşün Adamları. Çev. Mete Tunçay.

Düşün Dizisi, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul: 1979.

Samuelson, P. İktisat. Çev: Demir Demirgil. Menteş

Kitapevi, İstanbul: 1970.

Savaş, Vural. "Transformasyon Sorunu" BİTİAD Cilt III.

No.1, Mart : 1974.

Smith, Adam. Milletlerin Zenginliği, Cilt I, II, III,

IV, Çev. Haldun Derin. Milli Eğitim Basımevi,

İstanbul : 1958.

Sraffa, Piero. Malların Mallar ile Üretimi. Çev. Ümit

Şenesen. İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi

Sayı: 1195. İstanbul : 1981.

Stewart, Micheal. Keynes Devrimi. Çev. A. Baltacıgil,

Minnetoğlu yayınları, İstanbul: 1980.

Talas, Cahit. Ekonomik Sistemler. S. Yayınları. Ankara:

1980.

Ülken, Yüksel. Fiyat Teorisi. Cilt I. İ.Ü.İ.F.Y. No.2693.

İstanbul: 1979.

Yaman, Berker. "Dönüşüm Sorunu" Değerler ve Fiyatlar"

-----, İ.İ.T.A.T.B.F.D., Cilt 1, sayı 2 İstanbul: Aralık:

1981.

Meek L. Ronald. "Marjinalizm ve Marksizm", History
of Political Economy, 1972. ss.500-511, Çev.
M.Erol İyibozkurt. EİİA Dergisi, No.3. Eylül
1978.

İNGİLİZCE KİTAPLAR

Blaug, Mark. The Cambridge Revaluation, England: 1975.

-----, Economic Theory in Retrospect, Heinemann, second Edition, London: 1968.

Deare, Phhlipps. The Evolution of Economic Ideas
Chambridge University Press, England: 1978.

Dobb, Maurice. Theories of Value and Distribution since
A. Smith, Ideology and Economic Theory. Cambridge:
1979.

Lipsey L. Richard ve Peter O. Steiner. Economics. Third
Edition, UK: 1972.

McKenzie L. Richard ve Gordon Tullack. Modern Political
Economy, An Introduction to Economics, McGraw Hill,
USA: 1978.

Pasinetti, Luigi. Structural Change and Economic Growth,
Cambridge University Press, Cambridge: 1981.

Ricardo, David. Works of David Ricardo. Ed. Piero Sraffa,
Volume I, Cambridge: 1951.

-----, Works of David Ricardo, Notes on Malthus, Ed.
Piero Sraffa, Volume II, Cambridge: 1951.

-----, Works of David Ricardo, Pamphlets 1815-1823,
Volume Four, Cambridge: 1951.

-----, The Principles of Political Economy and Taxation,
Every Man's Library, London: 1975.

Robinson, Joan. Collected Economic Papers, içinde The
Theory of Distribution, Volume One, Oxford: 1970.

-----, Collected Economic Papers. içinde The Philosophy
of Prices; The Production Function and the Theory
of Capital, Volume Two, Oxford: 1964.

Robinson, Joan. Collected Economic Papers İçinde Reconsi-
deration on the Theory of Value: Value and Prices:
Value Before Capitalism; Prelude to a critique of
Economic Theory: Volume Three; Oxford: 1965.

-----, Collected Economic Papers. İçinde The Theory of
Value Reconsidered; The Second Crisis of Economic
Theory; ve K.A. Naqui, The Badly Behaved Production
Function, Volume Four, Oxford: 1973.

-----, Contribution to Modern Economics. Basil Blackwell.
Oxford: 1979.

-----, Further Contribution to Modern Economics, Basil
Blackwell, Oxford: 1980.

Steedman, Ian. Marx after Sraffa. USA: 1981.

Sraffa, Piero. Production of Commodities By Means
of Commodities. Prelude To a critique of Economic
Theory. Cambridge University Press, Cambridge: 1979.

Walras, Leon. Elements of Pure Economics. Great Britain:
1954.

İNGİLİZCE MAKALELER

- Akyüz, Yılmaz. "Value and Exploitation under Joint Production". Australian Economic papers, June:1983.
- Bertram, Schefold. "Von Neumann and Sraffa: Mathematical Equivalence and Conceptual Difference". The Economic Journal, 1980.
- Bose, Arun. "The Labour Approach and The Commodity Approach' in Mr. Sraffa's Price Theory". The Economic Journal LXXIV, 1964.
- , "Production of Commodities. A Further Note". The Economic Journal, 1964.
- Brunhoff, Suzannade. "Marx as a Ricardian Exchange Value and Price at the Beginning of Capital" Economy and Society 3 141. 1973.
- Collard, David. "The Production of Commodities: A Rejoinder". The Economic Journal LXIV, 1964.
- Dobb, Maurice. "The Sraffa System and Critique of the Neo-classical Theory of Distribution". The Economist, Vol. 18.1980.
- Davenport, Herbert Joseph. "Value and Distribution: A Critical and constructive study". New York: 1964.
- Edwin, Burmeister. "On a Theorem of Sraffa". Economics 36 1968.
- Cogay, Mario. "The Fundamental Theorem of Value Analysis". Metroeconomica cult No. XXXIII, Sayı No. 1-2-3.
- Galbraith, John Kenneth. "Joan Robinson: a word of appreciation". Cambridge Journal of Economics, 1983.
- Harrad, R.F. "Reviews of Production of Commodities". The Economic Journal 1963.

- Hunt, E.K. "Johannes Robinson and the Labour Theory of Value". Cambridge Journal of Economics, 1983.
- Harcourt, G.C. ve Vincert G. Massaro, "Notes and Memorende, A Note on Mr. Sraffa's Sub-Systems", The Economic Journal 1964.
- Howard, M.U. "Ricardo's Analysis of Profit" Metroeconomica, February-October, 1981.
- Hollender, Heinz. "A Further Note on Sraffa's Negative Quantitives of Allegedly Embodied Labour". The Economic Journal, 1984.
- Hollender, Samuelson. "Ricardo's Analysis of the profit Rate. 1813-1885 ". Economica, 1973.
- Logay, Mario. "The Fundemental Theorem of Value Analysis". Metroeconomica, Cilt No. XXXIII, Sayı No.1-2-3: Sayfa No. 29-40.
- Meek, Ronald. "Value in the History of Economic Thought". History of Political Economy, No. 3-1974.
- Ong, Nai-Pew. "Ricardo's Invariable Measure of value and Sraffa's Standart Commodity". History of Political Economy, 1973.
- Sraffa, Piero. "Production of Commodities: A Comment". The Economic Journal, LXXII, 1962.
- , "The Laws of Return Under Competitive Conditions". The Economic Journal December, 1926.
- Toker, Mehmet Ayhan. "A Note on the Negative Quantities of Embodied Labour". The Economic Journal, 1984.
- West, G. Edwin. "Marx's Hypotheses on the Length of the Working Day". Journal of Political Economy. Vol.91. No. 21, 1983.
- Wolf, Robert Paul. "Piero Sraffa and The Rehabilitation of Classical Political Economy". Social Research.

TÜRKÇE TEZLER

- Efil, Şükran. Ricardo ve Yeni-Ricardonun Bölüşüm Kuramı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: 1978.
- Gökay, Ömer. Sermaye Teorisinde Son Gelişmeler. Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul:1977.
- Kayalı, Reşad. Neoklasik ve NeoRicardiyen Üretim ve Bölüşüm Teorilerinde Sermaye Sorunu, B.Ü.Y.No.153, İstanbul:1978.
- Kuruş, Bilsay. David Ricardo'da Method Sorunları. Doktora Tezi, Ankara:1960.
- Sarvan, Sungar. Emek-Değer Kuramları Karşısında Sraffa İktisadının Geçerliliği, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul:1979.
- Unaz, Cafer. Genel Ekonomik Denge. Basılmamış Doçentlik Tezi, Bursa: 1974.

İNGİLİZCE VE FRANSIZCA TEZLER

Francis, Allen Robert. An Evaluation of the "Cambridge Criticism" of Neoclassical Theory. Doktora Tezi. Michigan State University, USA : 1969.

Mourison, Patrich. La Theorie des Prix de Production. Essai Sur les Travaux de Piero Sraffa. Doktora tezi. Universite de Paris I. 1974.

Mohammed, Shaik Anwar Mir. Theories of Value and Theories of Distribution, Doktora Tezi, Columbia University USA : 1973.

Oliveira, Joao Pamo. Studies on Sraffian Systems: Towards A Neo-Ricardian Dynamic Theory. Doktora Tezi: University Graduate School, USA: 1981.

DERGİLER VE GAZETELER

Altan, Mehmet, Ölümünden Bir Yıl Sonra Pieora Sraffa,
Cumhuriyet Gazetesi 11 Ekim 1924.

Demirgil, Demir, Batıdaki İktisat İlminin Türkiye İçin
Geçerliliği, Türkiye'de İktisat Öğretiminin Sorun-
ları Semineri, TITAKA Yayını No:1 İstanbul:1979.

Robinson, Joan. Analitik Bir Sistem Olarak Emek-Değer
Kuramı, İktisat Dergisi, İstanbul: Nisan 1978.

Özler, Güntaş. Bölüşüm Niçin Önemlidir? Bilim ve Sanat
Ağustos 1984.

Satlıgan, Nail. Değer Teorisi Üzerine, Yapıt Toplumsal
Araştırmalar Dergisi, Şubat-Mart 1984.

ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ KİTAPLARI VE SÖZLÜKLER

Guralnik, B. David. Wester's New Word Dictionary of the American Languages. The world Publishing Company. New York and Cleveland: 1970.

Rosenthal, M ve Yudin, P. Materyalist Felsefe Sözlüğü.

Çev. Aziz Çalışlar. Sosyal Yayınlar. İstanbul:1972.

Hoover, R.Kenneth. The Elements of Social Scientific Thinking. St. Martin's Press, New York:1976.

Serper, Özer ve Gürsakal, Necmi. Araştırma Yöntemleri Üzerine. İstanbul:1983.

Seyidoğlu, Halil. Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, Ankara:1979.

Var, Turgut. İngilizce-Türkçe İdari İlimler Lügatçesi, Yayın No. 3. Ankara:1964.

T. C.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi